

**Filozofická Fakulta Univerzity Karlovy v
Praze**

Bakalářská práce

2011

Věra DOLEŽÁLKOVÁ

Filozofická Fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav pro klasickou archeologii

Bakalářská práce

Centrum a periferie v římské Sýrii

The Center and Periphery of Roman Syria

Věra Doležálková

Vedoucí práce: PhDr. Ladislav Stančo PhD.

Praha 2011

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat vedoucímu mé práce PhDr. Ladislavu Stančovi, PhD. za velmi vstřícný přístup, užitečné rady a podnětné připomínky při konzultacích.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci Centrum a periferie v římské Sýrii vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 28.8. 2011

podpis:

Obsah

1	Úvod	3
2	Geografické vymezení oblasti	4
3	Stručný přehled historických událostí	6
3.1	Předřímská Sýrie	6
3.2	Příchod Římanů	7
4	Systém správy provincie Sýrie	12
4.1	Přítomnost římské armády v provincii	15
4.2	Rozmístění legií	16
4.3	Vztahy mezi římským vojskem a místními obyvateli	18
5	Vývoj měst v Sýrii v době římské	20
5.1	Urbanizace jako nástroj říše	21
5.2	Titul metropole	22
5.3	Kolonádové ulice	25
5.4	Městské hradby a brány	27
6	Důležitá centra římské Sýrie od vzniku provincie	28
6.1	Antiochie	28
6.2	Palmýra	30
6.3	Apamea	32
6.4	Damašek	33
6.5	Dekapole	34
6.6	Další významná města	35
6.7	Římské kolonie jako alternativa k řeckým polis	37
7	Klientská království	39
7.1	Kommagéné	40
7.2	Emesa	41
7.3	Iturejští	42
7.4	Nabatejské království	43
8	Doprava a komunikace	46
8.1	Strata Diokletiana	49
9	Karavanní obchod	51
10	Venkovské oblasti	53
10.1	Mrtvá města	53

10.2	Oblast Chalcidice a východní step.....	55
10.3	Haurán.....	56
11	Vodní zdroje a jejich využívání.....	57
12	Vývoj v provincii od třetího století n. l.....	59
13	Závěr	61
14	Seznam použité literatury	63
15	Obrazová příloha - seznam	65
15.1	Mapy	65
15.2	Plány měst.....	65
15.3	Fotografie.....	66
16	Obrazová příloha.....	67
16.1	Mapy	67
16.2	Plány měst.....	80
16.3	Fotografie.....	87

Titul: Centrum a periferie v římské Sýrii

Autor: Věra Doležálková

Vedoucí práce: PhDr. Ladislav Stančo, PhD.

Abstrakt

Předkládaná práce si klade za cíl charakterizovat Sýrii pod římskou nadvládou. Historicky je téma vymezeno obdobím od připojení oblasti k římské říši Pompeiem roku 64 př. n. l. - po muslimské vítězství v bitvě u Jarmúku v roce 636 n. l. V druhé kapitole je oblast blíže vymezena také geograficky.

Ve své práci se snažím zachytit postupný průběh římského ovládnutí provincie Sýrie a její následné administrativní rozčleňování. Nelze opomenout předchozí vývoj regionu, kde byly nejvýznamnějšími politickými činiteli helénističtí panovníci a řecké městské státy.

V následujících kapitolách je mimo jiné kladen důraz na významná centra Sýrie v době římské a jejich vztahy s přilehlými venkovskými sídlišti. Rozebrána je také situace mezi římskými místodržícími a úředníky s místními městskými elitami. Nejvýznamnějším městům je věnována samostatná kapitola, zaměřená především na změny jež s sebou přineslo začlenění do římského impéria.

Celková pozornost je věnována římskému vlivu na vymezenou oblast, především přítomnosti římských legií, jejich přínosu zejména v oblasti infrastruktury, stavby komunikací a zajišťování bezpečnosti. Významným ekonomickým činitelem byl karavanní obchod s důležitým obchodním centrem v Palmýře, nacházející se právě na křižovatce několika obchodních tras. S obchodem také souvisí stavba kamenných silnic, která zde započala až s příchodem římských vojsk.

Klíčová slova:

Sýrie, římská Sýrie, Blízký Východ, Palmýra, Apamea, Antiochie, Damašek, východní hranice, karavanní obchod

Title: The Centre and Periphery of Roman Syria

Author: Věra Doležálková

Supervisor: PhDr. Ladislav Stančo, PhD.

Abstract

The aim of this work is to describe Syria under Roman rule. The limits set in my work are political, from the Roman annexation in 64 BC, to the Battle of Yarmuk in AD 636, and also geographical, which are in detail described in chapter 2.

In my work I also provide a general historical framework. The history of Roman imperialism in the region is closely related with fortunes of the Greek style city state and Hellenism. Hellenistic period was formative in shaping this political and cultural geography.

In following chapters I have tried to explore and emphasize settlement patterns, land use and ownership, the relationship of cities to their hinterland and villages. Relation between the imperial authorities and local ones, which is concentrated mostly in cities, is also outlined. Where possible, I have tried to refer to objects, sites, and standing buildings which prove Roman influences.

Impact of Rome on the political arrangement of the region was significant. Rome relied mainly on the army in this region, which was important in the development of communications and infrastructure. All these changes had an extensive effect on civilian life. Next key elements in Roman manipulation were major cities with mighty elites and client kingdoms. Some chapters also try to cover Roman roads, forts, army units and caravan trade.

Key words:

Syria, Roman Syria, Near East, Palmyra, Apamea, Antiochia, Damascus, Eastern frontier, caravan trade

1 Úvod

Bakalářská práce *Centrum a periferie v římské Sýrii* si klade za cíl přiblížit situaci v prostoru Sýrie po podmanění regionu Římany. Historie římského imperialismu v této oblasti úzce navazuje na úspěchy helénistické společnosti, a na helénistické pojetí rozvinutých řeckých měst a jejich kultury.

Tato práce si klade za cíl zachytit a rozebrat vývoj oblasti, geograficky vymezené v druhé kapitole, po příchodu Římanů a zaměřit se na administrativní a hospodářské změny jež zde zavedli. Pro ucelenější přiblížení historického vývoje bych ve stručnosti nastínila dramatické dějiny už od období Seleukovců, které zde době římské předcházelo.

V dvanácti kapitolách bude postupně rozebrán systém římské správy, administrativní i vojenská organizace a to, jak na ni nahlíželi místní obyvatelé. Věnuji pozornost římské snaze o urbanizaci a celkový rozvoj provincie, ráda bych popsala význačné římské prvky které se ve městech nově objevují. Dále chci v této práci podrobněji rozebrat přítomnost římských vojsk v Sýrii, a jejich vliv na romanizaci regionu.

Vlastní centra provincie zde představím v samostatné kapitole, zaměřím se na města která během římské nadvlády prosperovala či byla pro Řím strategicky významná. V tomto časovém horizontu rovněž vznikají kolonie a města jsou povyšována na metropole. Tomuto fenoménu bude věnován prostor v páté a šesté kapitole. Chtěla bych zaměřit pozornost také na periferie měst, venkovská sídliště, jejichž význam je často opomíjen, avšak jejich role je pro vývoj jednotlivých center nepostradatelná. Rozdělení těchto vesnic na tři regiony se řídí především geografickými podmínkami.

V sedmé kapitole věnuji pozornost klientským královstvím, která působila jako důležitý faktor pro ovládání vzdálenějších oblastí a výrazně se zasadila o obranu východní hranice jako nárazníkové státy.

V poslední kapitole bych chtěla zachytit situaci v provincii Sýrie od třetího století, která postupně směřuje k úpadku. Práce je doplněna o obrazovou přílohu, především mapy a plány jednotlivých měst, které ilustrují rozebíraný politický vývoj provincie, a geografické členění prostoru. V přiložených mapách lze nalézt většinu měst a lokalit, o kterých jsem se v kapitolách zmínila.

Jako jedna z významnějších publikací, která mě k napsání práce na toto téma velmi inspirovala, byla kniha britského archeologa K. Butchera - *Roman Syria and the Near East*, která uceleně shrnuje vývoj blízkovýchodních provincií pod římskou správou s bližším

zaměřením na Sýrii. Z jeho knihy jsem také využila několik přehledných map, dokreslujících administrativní členění provincie Sýrie. Problematika, kterou Butcher nastínil, především ovlivnění prostoru Sýrie Římany a rozvoj urbanizace, mě inspirovala k bližšímu prostudování. Důležitým činitelem, který zde působil, byla římská armáda. Jako hlavní publikaci, která mi pomohla zorientovat se v pohybu jednotek po Blízkém Východě a jejich rozmístění v jednotlivých městech, je kniha B. Isaaca, *The Limits of Empire*. Pokud jde o české názvy jednotlivých lokalit, vycházela jsem z hesel *Encyklopedie antiky*.¹

Během studia materiálů o antické Sýrii jsem hojně využívala program Google Earth, zejména při porovnávání popisovaných oblastí, měst a vesnic se skutečností na satelitních snímcích. Pro celkovou ilustraci mi posloužily i fotografie cestovatelů, které přímo u jednotlivých lokalit program Google Earth zprostředkovává. Již od března 2011 je Syrská arabská republika zmítána nepokoji, které mimo jiné znemožňují bezpečný pohyb turistů. Tato skutečnost i mně upřela možnost navštívit lokality, o kterých se ve své práci zmiňuji.

2 Geografické vymezení oblasti

Provincie Sýrie, na níž se ve své práci zaměřuji, se nerozkládá pouze na území dnešního státu Syrské arabské republiky. Oblast zahrnuje také dnešní Libanon, části Turecka, Jordánska, Izraele a Iráku (tehdejší Mezopotámie). Toto rozsáhlé území nejde obsáhnout ve všech aspektech – historických, kulturních či ekonomických. Ve své práci se oblastem Arábie, Judeje, a Palestiny věnuji jen velmi okrajově, jejich samotné hranice i politický vývoj se tu velmi rychle měnily. V tomto ohledu nám ani antické prameny nedávají příliš jasná vodítka.

Jen velmi těžko lze vymezit, kde končí římská Sýrie a kde začíná část Blízkého Východu neovládaná Římany. Nejjednodušší geografické ohraničení, ale také nejširší, je od východního břehu Středozemního moře po řeku Euphrat. Jedná se o část oblasti úrodného půlměsíce.²

Zeměpisně bychom mohli Sýrii rozdělit na tři základní části: pobřežní pásmo oddělené od vnitrozemí vysokými horami, dále severojižní riftové údolí nacházející se hned na východ

¹ Svoboda, 1973, *Encyklopedie antiky*

² Isaac, 2004, str. 10

od vysokého pohoří, a třetí – východní stepní oblast. (mapa 1) Tyto regiony se liší především přírodními podmínkami a dostupností vody. Pobřežní pás byl nejvíce zavlažovanou úrodnou oblastí se sezónními řekami. Je ohraničen vysokými horami vytvářejícími jakousi severojižní bariéru: Amanus, Džebel Akra (známá podstarověkým názvem Casius), Džebel Ansarije (starověký Bargylus) a Libanonské pohoří. Pobřežní pásmo na jih od dnešního města Haify je nížinaté, až k pahorkatině začínající u města Samaří a Judey. Na jih od Judey je potom rovina Negevské pouště.³ Nejdůležitější přechod přes pohoří Amanus, ve starověku nazývaném Syrská brána (dnešní nížina Amik), se nachází mezi nížinou u Antiochie a nížinou Issus u pobřeží. Významnou řekou protínající tuto oblast je Orontés (Asi), tekoucí severním směrem k údolí Bikáa (starověký název Massyas) v Libanonu a vlévající se u Antiochie do Středozemního moře. Jedná se o velmi úrodnou oblast mezi horskými pásmy Libanonu a Antilibanonu.⁴

Většina syrského vnitrozemí za těmito horskými pásmy může být charakterizována jako suchá step či polopoušť. V severní části oblasti, kterou jsem si vymezila, se rozkládají vápencové a bazaltové pahorkatiny, jižněji rovinatá stepní krajina.

Jižní poušť je poměrně vysoko položená, 500 m.n.m., pozvolna se svažuje směrem k Eufratu.

Východní hranici tvoří řeka Eufrat, která pramení v Anatolii a ústí do Perského zálivu. Velká část jejího toku prochází pouští, a po celou dobu římské přítomnosti na Blízkém Východě tvořila důležitou hraniční linii. V oblasti Mezopotámie má dva důležité přítoky: Balich a Chábur.⁵

Lokality, o kterých se blíže zmiňuji ve své práci, je možné dohledat na mapách 2 a 3.

³ Butcher, 2003, str. 14

⁴ Isaac, 2004, str. 11

⁵ Butcher, 2003, str.13 - 14

3 Stručný přehled historických událostí

3.1 Předřímská Sýrie

Achajmenovci respektovali rozmanitost kultur na svém dobytém území a akceptovali jistý stupeň místní autonomie. V rámci tažení Alexandra Velikého se Sýrie začlenila do helénistického světa. Helénismus bychom mohli považovat za první poevropšťování Blízkého Východu. Po Alexandrově smrti se o říši přeli Ptolemaiovci, Antigonos Monoftalmos (vládl v Anatolii) a Seleukos. V těchto bojích se stal vítězem Seleukos I. Níkátor, avšak spory mezi Seleukovci a Ptolemaiovci o území jižní Sýrie a Palestiny vyústily v šest syrských válek:

V roce 274 př. n. l. vypukla první syrská válka, kdy se Ptolemaios II. Filadelfos snažil využít oslabené pozice Antiocha I. v Malé Asii a zaútočil na seleukovskou Sýrii. Antiochovým spojencem v tomto konfliktu se stal nevlastní bratr Ptolemaia II., kyrénský vládce Magás. V rámci tohoto konfliktu rozšířil egyptský král svůj vliv v maloasijské oblasti. Válka skončila mírem, uzavřeném v roce 273/272 př. n. l.⁶

V druhé syrské válce (260/259–253 př. n. l.) se proti Ptolemaiovi II. Filadelfovi postavil kromě Antiocha II., také král Antigonos II. Gonatás z makedonského království, který byl nepřátelský vůči Ptolemaiovcům již v 60. letech 3. století př. n. l., kdy ptolemaiovské loďstvo podporovalo Athény, Spartu i další řecká města v bojích proti Makedonii v tzv. Chremónidově válce. Po této válce byl Ptolemaios II. nucen vzdát se své hegemonie v Egejském moři. Ale Antiochos II. uznal v mírovém jednání ptolemaiovskou nadvládu v jižní Sýrii.⁷

Třetí syrskou válku (246–242/241 př. n. l.), zvanou také Láodičina, svedl Seleukos II. proti Ptolemaiovi III. Euergétovi. Ptolemaios obsadil Seleukii i Antiochii a pokračoval v tažení do Mezopotámie až po Babylon, ale po té co se dozvěděl, že jeho druhá manželka Bereniké i jeho syn byli zavražděni, se i s kořistí vrátil do Alexandrie. Bereniku zavraždili stoupenci Láodiky, první manželky Antiocha II. - Seleukovi II. se poté podařilo opět upevnit své postavení v zemi. Ale třetí syrskou válku lze brát jako vítězství Ptolemaia III. Euergeta, protože pod jeho kontrolou zůstalo město Seleukie, celá Kilíkie, řecká města na pobřeží Malé Asie a část Thrákie u Heléspontu.⁸

⁶ Walbank, 1984, str. 413

⁷ Walbank, 1984, str. 418

⁸ Walbank, 1984, str. 421

V letech 221–217 př. n. l. probíhala čtvrtá syrská válka, ve které proti sobě stáli Antiochos III. a Ptolemaios IV. Filopator. Antiochovi se podařilo získat zpět Seleukii a úspěšně postupovat na jih až do Palestiny, kde údajně ptolemaiovští žoldnéři přebíhali na jeho stranu. V rozhodující bitvě u Rafie v roce 217 př. n. l. zvítězil Ptolemaios IV., a Antiochos byl donucen vyklidit jižní Sýrii.⁹

Během páté syrské války (202–198 př. n. l.) proniklo seleukovské vojsko opět až na území Palestiny. Jižní Sýrie, Foinikie a Palestina se staly součástí seleukovské říše.

V šesté syrské válce se Ptolemaiovci chtěli opět zmocnit ztraceného území. Seleukovský král Antiochos IV. však přešel do protiútoků. Po vítězství u Pelusia (u východního okraje nilské delty) pronikl až do Egypta.¹⁰ Neklidná situace v Palestině přiměla Antiocha IV. k odchodu. V roce 168 př. n. l. vytáhl znovu do Egypta. Tehdy se tam však vydalo i římské poselstvo s tzv. Eleusínským diktátem, donutilo Antiocha ukončit válku a z Egypta odejít. V té době byli už Římané rozhodující mocenskou silou ve Středomoří. Na přelomu 2. a 1. století př. n. l. Seleukovská moc v Sýrii upadala, zemi pustošily boje o trůn spolu s nabatejskými a arménskými vojsky.

3.2 Příchod Římanů

V roce 64 př. n. l. římský generál Pompeius připojil západní část Sýrie k římskému impériu.¹¹ Římané zabrali Damašek, který se tak stal důležitým centrem řecko-římské kultury na východě. Příchod římských vojsk na východ vyvolalo nebezpečí ze strany Parthů, a také touha Říma po vytvoření vazalského státu na jejich území.¹²

V roce 47 př. n. l. prošel zemí G. I. Caesar a římská armáda postupně zemi zkonsolidovala. Gaius Cassius Longinus přijel do Sýrie roku 43 př. n. l. a po smrti Crassa se stal místodržícím provincie. V této době se mnoho tamějších království rozhodovalo, na čí stranu se dát, co je pro ně výhodnější – zda se podrobit Římu, nebo s ním bojovat.¹³

Marcus Antonius se snažil zabezpečit situaci v Sýrii a zajistit si dobré podmínky pro invazi do parthského království. V Římanech stále dřímala touha po odvetě za bitvu u Carrhae. To bylo také patřičně zdůrazněno propagandou v samotném Římě. Tuto odvetu

⁹ Walbank, 1984, str. 435

¹⁰ Burns, 1992, str. 6

¹¹ Butcher, 2003, str. 37

¹² Ball, 2001, str. 11

¹³ Millar, 1993, str. 27 - 43

plánoval již Caesar, ale po jeho zavraždění z plánů sešlo. Marcus Antonius se pokusil překročit hranice Mezopotámie u Zeugmy, ale protější břeh Eufratu byl Parthy velmi dobře bráněn. Tak byl Marcus Antonius donucen pokračovat v tažení severo-východním směrem přes Arménii. Jeho armáda byla dvakrát větší než Crassova, ale ani tak se mu nedařilo proniknout na parthské území. V roce 34 př. n. l. sice vytvořil z Arménie římskou provincii, ale v očích Římanů to byla jen chabá kompenzace za neúspěšná protiparthská tažení.¹⁴

Za vlády Augusta se Sýrie stává oficiálně římskou provincií. V této době byla podmaněná oblast téměř izolována od zbytku římského impéria, od dalších bližších římských provincií. Nebyla ovládnuta celá Sýrie, římskému vlivu podléhala jen roztříštěná území kolem hlavních center ovládaných římskými úředníky. Nejprve se snažili získat pod přímou kontrolu nejvíce urbanizované oblasti.¹⁵ Na mapě č. 4 můžeme vidět přibližné hranice ovládaných roztříštěných regionů, kde převažoval římský vliv a přítomnost vojsk. Například od provincie Asie Minor ji oddělovalo klientské království Kommagéné. Klientské státy izolovaly Sýrii od dalších provincií. Hornatá Kilikie, Amanus, a Kommagéné oddělovali Sýrii od provincie Asia Minor, zatímco Judea a nabatejské království od Egypta. Mezi těmito klientskými státy byly izolované oblasti spadající pod přímou římskou kontrolu, například městský stát Gaza, nebo města Dekapole. Ale ve vzdálenějších regionech Sýrie bylo pro Řím v tomto období ještě problematické dosáhnout ovládnutí ucelenější oblasti. Vojenské posádky byly umístěny více na severu Sýrie, v jižních regionech jich zatím příliš nebylo.¹⁶

Římané poučení z Crassových a Antoniových neúspěchů nyní zvolili proti Parthům jinou taktiku. Místo jednoho mohutného náhlého útoku se zaměřili na diplomatické intriky a vyjednávání. Vynakládali větší úsilí na zabezpečení a upevnění moci v provincii Arménie jako nárazníkového státu. Za Augusta se začíná vytvářet představa Eufratu jako hranice impéria. Už se zde začínají projevovat snahy o zlepšení dopravy a komunikací, čímž se i zrychluje zásobování vojska. Můžeme vypožorovat, že římský vliv na sociální struktury a kulturní život lidí v provincii začal již po Pompeiově tažení, ale tento proces se výrazně zrychlil až během Augustovy vlády.

V roce 37 n. l., za císaře Caliguly, byla uzavřena mírová smlouva s parthským králem Artabanem II., a ten byl Římany uznán panovníkem parthské říše.¹⁷

¹⁴ Ball, 2001, str. 12 - 13

¹⁵ Isaac, 2004, str. 102

¹⁶ Isaac, 2004, str. 101 - 105

¹⁷ Millar, 1993, str. 80

Vláda Vespasiána byla klíčová pro další vývoj provincie Sýrie. Roku 72 n. l. bylo definitivně připojeno království Kommagéné. Římská říše nyní přímo hraničila s parthskou Mezopotámií. Mezi lety 72–78/79 n. l. bylo připojeno emeské království. Nalezený milník z roku 75 n. l. nám ukazuje, že zde vedla římská silnice, vedoucí napříč syrskou stepí, pravděpodobně spojující Palmýru a Suru na Eufratu.¹⁸ Kam přesně zasahoval římský vliv směrem na jih podél toku Eufratu, je v tomto období nejisté. O horním toku Eufratu víme, že se stal vojenskou hranicí s arménským nárazníkovým státem, sousedícím s parthskou říší.

Za Nerovy vlády už z klientských blízkovýchodních království zbylo jen jediné – nabatejské. Oblast jižně od Damašku byla po většinu prvního století právě pod kontrolou Nabatejců. Pod přímou římskou správou se dostala až roku 63 n. l.

Sýrie vzkvétala zejména za vlády Trajána (98–117 n. l.), jehož otec Marcus Ulpius Traianus byl v letech 73–79 n. l. správcem Sýrie. V roce 106 n. l. bylo připojeno nabatejské království a stala se z něj provincie Arábie. Připojování a začleňování klientských království do impéria postupně posiluje politickou moc Říma. Dobývání a získávání vlivu v dalších územích mělo také ekonomické důvody, především snahu o ovládnutí lukrativních obchodních cest napříč Sýrií.¹⁹

Během vlády Trajána probíhala parthská válka a římská ofenzíva zaznamenala první úspěchy proti tomuto silnému východnímu sousedovi. Tažení bylo zahájeno roku 113 n. l., následujícího roku došlo k definitivnímu připojení arménského království k říši. Postup Římanů pokračoval dále směrem k městu Nisibis, které předtím bylo pod parthskou kontrolou. Roku 115 n. l. Traján zformoval novou transeufratskou provincii pod názvem Mesopotamia. V roce 116 n. l. zahájil další ofenzívu proti Parthům, kdy se podařilo dobýt Ktésifont, bývalé hlavní město parthské říše. Podle antických zpráv se Traján dostal až k Perskému zálivu. V úspěšném pokračování tohoto tažení mu zabránilo povstání ve státě Hatra.²⁰

Druhé století znamenalo úplnou integraci Sýrie a celého Blízkého východu do římského impéria – kulturně, politicky a samozřejmě vojensky. Syrská elita, mezi kterou patřili místní vysocí úředníci, má možnost vstupovat do senátu. Vládnoucí vyšší vrstva začíná čím dál více přebírat římské zvyky. Ve městech se začínají objevovat typické římské stavby či konstrukční prvky – např. akvadukty, veřejné fontány, hipodromy a ulice lemované

¹⁸ Butcher, 2003, str. 45

¹⁹ Millar, 1993, str. 90 - 99

²⁰ Isaac, 2004, str. 24 - 26

kolonádami. Toto před příchodem Římanů syrská architektura neznala.²¹ Východní hranice podél Eufuratu však stále nebyla nijak pevně stanovena. Císař Hadrián ustanovil přibližné hraniční linie mezi jednotlivými nově ustanovenými provinciemi Sýrií, Sýrii Palestinou a Arábií pouze východozápadním směrem, vedoucí od pobřeží do syrského vnitrozemí kde její další pokračování nelze příliš rekonstruovat, (mapa 5).

V roce 197 n. l. přichází do Sýrie Septimius Severus se třemi novými legiemi, I., II. a III. Parthskou. Během své vlády zde vedl dvě parthské války. První zabezpečil situaci v severní části Sýrie a během druhé vyplenil Ktésifont (197/198 n. l.).²² Došlo také k reorganizaci provincie. Sýrie byla nově uspořádána do tří provincií, Syria Coele, Syria Phoenice a Syria Palestina,²³ (mapa 6). Hranice mezi prvními dvěma běžela od pobřeží od přístavů Paltus a Balanea-Leucas a procházela dále do vnitrozemí mírně jižním směrem k městu Raphanea. Na mapě si můžeme povšimnout, že ani hranice mezi sousední provincií Arabia nebyla nijak pevně ohraničena. Významné centrum karavanního obchodu Palmýra spadalo pod provincii Syria Phoenice. Východní hranice tohoto administrativního rozdělení i nadále nebyla pevně stanovena, můžeme ale předpokládat, že vliv Římanů v tomto období sahal až k Eufuratu. Na mapce č. 7 můžeme vidět několik římských lokalit na středním toku Eufuratu, jejichž význam spočíval v kontrole neklidného hraničního území a samozřejmě i lodní dopravy.²⁴

Během druhého století zaznamenáváme několik pokusů o invazi do jižní Mezopotámie (Babylónie), které však končí neúspěšně. Římské vztahy s mezopotamskými vazaly parthských králů byly navazovány už od počátku římské přítomnosti v oblasti. Diplomatické vztahy zahrnovaly pokusy využít decentralizovaný, rozdrobený systém parthské správy. Stále zde byly snahy uzavírat s nimi spojenecké smlouvy.²⁵

Třetí století v syrských provinciích zaznamenalo několik změn. Jednou z nich bylo rozšíření občanského práva za vlády císaře Caracally, které platilo i v těchto východních periferiích římského impéria.

Ve třetím století se na východě objevili noví nepřátelé, když se v Íránu dostali k moci Sásánovci. Už od roku 230 n. l. musela římská vojska čelit sásánovské hrozbě. Mír se Sásánovci uzavřel císař Dioklecián roku 297 n. l., smlouvou z Nibis.

²¹ Butcher, 2003, str. 44

²² Millar, 1993, str. 112

²³ Butcher, 2003, str. 48

²⁴ Butcher, 2003, str. 44

²⁵ Millar, 1993, str. 141

Římská strategie pro získání vlivu směrem dále na jihovýchod spočívala nejprve v ovládnutí cesty podél toku Eufratu jižním směrem, která by zjednodušila přístup do jižní Mezopotámie. Ke konci druhého století se podařilo dobýt Ktésifont, a donutit sásánovského krále uprchnout. Byla uzavřena mírová smlouva, kterou Peršané uznávali římskou kontrolu nad severní Mezopotámií.²⁶

Pozdní třetí a rané čtvrté století bylo ve znamení obnovy římské moci v Sýrii po několika dekádách v oslabení. Za Diokleciána byly zaznamenány reorganizační změny ve správě provincie, i v celkové vojenské reorganizaci, které měly velké následky pro Sýrii i celý Blízký Východ. Místodržící obou Sýrií, Phoenice i Coele byli do Diokleciánových reforem ze senátorského stavu, poté tuto funkci zastávají úředníci v pozici jezdců. Ke konci 3. stol. když Dioklecián rozdělil sféry vlivu v říši mezi 4 císaře - spoluvládce, snažil se přerozdělit starý systém provincií na ještě menší územní celky.²⁷

V pozdně římské době tyto změny i nadále pokračovaly, docházelo k administrativnímu přeorganizování, jež více přispívalo k rozdrobení a celkové nejednotě oblasti. Constantius II. (337-361 n. l.), jak můžeme vidět na mapce 8, opět přeorganizoval přejmenoval východní provincie. Na severu Sýrie, již v dnešním Turecku, vznikla provincie Eufратensis, dále byla vytvořena provincie z nárazníkového státu Osrhoene.²⁸

Ke konci čtvrtého století byla Syria Phoenice rozdělena na pobřežní pásmo a vnitrozemskou část, a tyto dvě části se objevují v různých jménech: Phoenice Prima a Phoenice Libani.

Justinián rozdělil Sýrii na několik celků, od severu to byla Syria I (jejím hlavním městem byla Antiochie), Theodorias (malé pobřežní území s centrem v Laodicey), Syria II (s centrem v Apamey) a dále Libanensis (jejímž hlavním městem byl Damašek). Pobřežní pás zaujímal provincie Phoenice. Administrativní rozdělení postihlo také Palestinu, rozdělením na tři části, (mapa 9).

Všeobecná prosperita Sýrie trvala i v období byzantském, ale poté v sásánovsko-byzantských válkách země těžce utrpěla. K válečným pohromám se přidaly ještě neúrody, hlad, zemětřesení a katastrofální mor za Justiniána v letech 541–544. Až roku 602 připojili Sásánovci Sýrii ke svým držávám, ale byzantská vojska se jí zmocnila opět v roce 627. Roku 634 byla Sýrie dobyta muslimy.²⁹

²⁶ Ball, 2001, str. 23 - 24

²⁷ Millar, 1993, str. 207 - 220

²⁸ Butcher, 2003, str. 86

²⁹ Burns, 1992, str. 11

4 Systém správy provincie Sýrie

Obyvatelé nově vzniklé provincie Sýrie byli zvyklí být stále někým ovládáni, tudíž přechod pod římskou nadvládu pro ně nebyl nikterak dramatický. Aby si Římané zajistili placení daní, bylo nutné zde zavést organizaci státní správy a získat pod kontrolu pohyb zboží. Vojenská síla sama osobě nebyla dostatečným prvkem, který by zajistil římské říši kontinuální nadvládu v získaných územích.

Rapidní expanze římské říše v prvním století př. n. l. byla následována i zde obdobím konsolidace. Římané po připojení tohoto území hned nerozložili tamní existující vládní struktury, spíše projevovali snahy o kontrolu nad sociálními institucemi, které zde již byly zaběhlé a fungovaly. Snažili se o centralizovanou hierarchickou organizaci. Odměňovali ty podmaněné regiony, které přijaly fakt, že římská nadvláda je pro ně v podstatě prostředek pro jejich ekonomický růst a celkový rozvoj.³⁰

Římská Sýrie prvního století n. l. byla seskupením samostatně si vládnoucích politických jednotek, různě rozsáhlých, obvykle ovládaných místní vyšší vrstvou a volně vedena menším počtem úředníků dosazených římským císařem.³¹ Formy vlády, kterými římský stát uplatňoval v Sýrii svou moc byly dvě, nepřímá - zajišťována klientskými státy a přímá, spočívající v umístění legií do měst. Řím nebyl schopný přímo ovládnout celé velké území přímou vládou. Neměl dostatek vládních úředníků schopných pro pevné držení zejména východních provincií. V takovéto situaci byla pro Římány výhodnější nepřímá forma vlády, která spočívala v kontrole určitých oblastí za pomoci místních politických struktur. Lokální vláda byla vázána jistými povinnostmi, především udržováním klidu, zabránění povstáním, vybíráním daní a jejich odváděním Římu a zprostředkováváním obchodu. Pokud jde o tento typ nepřímé správy, Římané preferovali městské státy a jejich aristokracii, kterou bylo jednodušší kontrolovat. Tato města byla obvykle dobře organizovaná, měla vlastní formu vlády s institucionálním konceptem a tak vyhovovala římským požadavkům. Okolní vesnice poté automaticky spadaly pod příslušná města.³²

Strategie Říma na ovládnutí východních provincií během prvního století n. l. více spoležala na klientské nárazníkové státy a na mobilitu svých legií. Vojska klientských států byla postupně absorbována do římské armády, ale byla obvykle převelena do jiných míst

³⁰ Isaac, 2004, str. 372 - 375

³¹ Butcher, 2003, str. 80

³² Isaac, 2004, str. 56 - 59

impéria, než odkud byla rekrutována. Zamezilo se tak možnosti případného povstání. Od klientských států se také očekávalo poskytnutí vojenské pomoci v případě nepřátelských útoků. Po připojení klientských království k provincii byla jejich vojska připojena k římské armádě a byly z nich utvořeny pomocné sbory. Problematika a význam těchto království bude podrobněji rozebrán v kapitole č. 7.

Tato strategie se v druhém a na počátku třetího století změnila na systém obranné linie nastálo usazených legií v hraničních oblastech impéria. Souvislý limes, jak jej známe z evropského prostředí, však v Sýrii nebyl vytvořen.³³

Římanům zde nevadil řecký systém městských států, který tu dobře fungoval. Museli tu čelit odlišným typům vlád, různě velkým správním celkům a autonomním územím, malým kmenovým federacím, chrámovým vládám, či komunitám malých vesnic s vlastní vládou jež nespádala pod žádné větší celky. Po vytvoření provincie vznikly v Sýrii také územní celky fungující jako císařské državy, kam byli přímo císařem dosazováni úředníci a odtud se vybíraly daně, případně naturálie, které šly přímo císaři. Těchto císařských držav bylo v Sýrii několik – Trachonitis, Saltus Bataneos, u Eufratu region Eragizenon a na severu Bab el-Hawa.³⁴

Od druhého století, během parthských kampaní, byli i samotní císaři přítomni v Sýrii a role Antiochie jako hlavního města provincie nabývala na důležitosti. Nejvyšším představitelem římské moci v Římě byl místodržící. Od doby Augusta se Sýrie řadila do císařských provincií, místodržící sem byli dosazováni přímo císařem na dobu neurčitou. Spolu s nimi do provincie přicházeli úředníci, legáti, kteří veleli legiím a finanční úředníci. Těchto úředníků nebylo mnoho a jejich schopnost kontrolovat provincii závisela na dobrých vztazích s místní vládnoucí vyšší vrstvou. Pokud tyto selhávaly, následovala vojenská intervence do konkrétních měst. Dvě velká židovská povstání ukázala, jak obtížné bylo ovládat území bez podpory obyvatel. Donucení provinčních vládnoucích vrstev k jisté závislosti na Římu bylo základním předpokladem pro vytvoření provincie.³⁵

Místodržící fungovali jako místní pozorovatelé a informátoři, v raném císařství také jako velitelé místní vojenské posádky. Byli odpovědní za zajištění bezpečnosti a klidu v provincii, měli zamezit jakýmkoli snahám o povstání, zajišťovat hlavní dozor nad městy a dohlížet na situaci v klientských královstvích. Rozdělením provincie na více částí, za

³³ Isaac, 2004, str. 381

³⁴ Butcher, 2003, str. 83

³⁵ Isaac, 2004, str. 394

Septimia Severa se v podstatě moc místodržícího omezila. Už nebyl na celou oblast jen jeden, ale jeho moc byla rozdělena mezi tři další, z nichž každý spravoval nově vzniklou provincii.

Během prvního století n. l. byl počet klientských království zredukován, a to připojením k Sýrii, začleněním do provincie. V roce 6 n. l. byla vytvořena provincie Judea, s ustanovenou vojenskou posádkou i místodržícím, který však měl menší pravomoci než místodržící Sýrie. Nabatejské království bylo k provincii připojeno jen krátce, brzy z něj byla vytvořena samostatná provincie Arabia a to v roce 106 n. l.³⁶

Ve vzdálenějších pouštních oblastech nebyla hranice jednotlivých provinciích pevně definována. Ale zato hranice mezi provinciemi Arábií, Judeou a Sýrií musela být vymezena velmi přesně. Také zapříčinila rozpad některých politických uskupení. Jedním z nich byla i Dekapole, jejíž města Philadelphia, Adraa a Gerasa byly připojeny k nové provincii Arábii, zatímco Bostra ležela na jižní hranici provincie Sýrie s Arábií. Gadara, Pella a Capitolias byly přiřčeny k Judey a u dalších měst Dekapole není zcela jisté, zda náležely k Judey, Sýrii nebo Arábii.

Judea byla přejmenována na provincii Judea Palestina v roce 139 n. l., čtyři roky po povstání Bar-Kochby. Provincie Arabia na severu zahrnovala Bataneu, Auranitits a Trachonitis.

Vývoj římského systému administrativního členění provincií je velmi spletitý, ale zdá se že byl velmi flexibilní a císaři měli takřka volnou ruku při redukování, rozdělování, rušení nebo znovuoobnovování samotných provincií, úřadů a celkové administrativní hierarchie.

V době pozdního císařství se koncept obrany východní hranice opět změnil. Vojenské posádky byly usídleny ve významných městech položených hlouběji v syrském vnitrozemí, s větším počtem jezdeckých oddílů, které byly v případě hrozícího nebezpečí nasazeny na pomoc menším posádkám na hranici provincie.³⁷

³⁶ Millar, 1993, str. 414

³⁷ Isaac, 2004, str. 213

4.1 Přítomnost římské armády v provincii

Římská armáda byla hlavní institucí v Sýrii, která zajišťovala administrativní organizaci. Vojáci v provincii žili spíše v uzavřených komunitách a ve vlastních táborech. Stát byl odpovědný za zajištění spolehlivého zásobování. Přítomnost armády v prostoru provincie Sýrie byla vnímána jako nástroj kulturní a ekonomické integrace místních obyvatel do provincie. Armáda byla také zodpovědná za budování infrastruktury (silnic, kanálů, akvaduktů), stavby nových táborů a veteránských kolonií a také za rozmístění posádky i do periferních oblastí provincie.³⁸ V odlehlých oblastech provincie byli římsí vojáci jedinými oficiálními reprezentanty římského státu.

Systém vybírání daní vyžadoval kromě vojska přítomnost místodržícího a dalších vysokých hodnostářů v centrech provincie, aby mimo jiné kontrolovali celkový oběh peněz a neunikal jim například přínos z obchodu. Archeologické pozůstatky po přítomnosti římských legií v Sýrii jsou nejlépe zachovány v neobydlené stepi a poušti, nejvíce jich máme z třetího století, z doby severovské expanze k břehu Eufratu, kdy římská armáda pokročila právě do těchto oblastí.³⁹

Umísťování legií a budování pevností záleželo na několika faktorech. Bylo nutné pro ně zajistit spolehlivé zásobování aniž by to bylo příliš velkou zátěží pro místní obyvatelstvo. Dále záleželo na vhodně zvoleném umístění z geografického hlediska, aby poloha tábora strategicky umožňovala dobré podmínky pro obranu v případě náhlého útoku.⁴⁰

Římská armáda přišla do Sýrie jednak z důvodu zajištění bezpečnosti, ale i kvůli vybudování vhodných podmínek pro tažení dále na východ. Římská vláda nenahlížela na své hranice jako na defenzivní zóny, ale jako na již podmaněné oblasti které tvoří základnu pro další výboje. Realita však donutila Římany rozeznávat praktické hranice moci. Byly zde oblasti, které mohly být ovládány přímo, některé nepřímo a některé vůbec. Východní hranici provincie Sýrie tvořilo několik zón, ve kterých byly různé stupně podmanění a ovládání Římem.⁴¹ I břeh Eufratu byl z administrativního hlediska rozdělen na dvě části, ripa superior a ripa inferior.

³⁸ Butcher, 2003, str 98

³⁹ Pollard, 2000, str. 171

⁴⁰ Pollard, 2000. str. 182

⁴¹ Butcher, 2003, str. 406

Římská moc však byla schopná expandovat za hranice formou diplomatických spojenectví s okolními státy. Touto formou se pokusili nejprve proniknout do Mezopotámie a Arménie, dokonce i dále do Kolchidy (území dnešní Gruzie).

4.2 Rozmístění legií

Po Pompeiově tažení byly v Sýrii umístěny pouze dvě legie, ale jejich počet se postupem času zvyšoval. Za Augusta byl počet legií v provincii Syria zvýšen na tři, za Tiberia na čtyři. Všechny byly usídleny na severu provincie, a byly to III. Gallica, VI. Ferrata, X. Fretensis, XII. Fulminata. Během Corbulovy arménské kampaně přibyla ještě legie IV. Scythica. Až do židovské války nebyla na jihu provincie přítomna žádná legie.⁴²

Od vlády císaře Nerona přicházejí do provincie dvě nové legie, XII. Fulminata a VI. Ferrata, usídlené v Raphanei kde zůstávají až do třetího století. Za vlády Vespasiána se Zeugma stala sídlem X. legie Fretensis, ale krátce na to, během židovské války, byla odvelena do Judey.

Pro Traianovu novou provincii Arabii, s hlavním městem Bostra (která původně patřila do provincie Sýrie), byla z Egypta převelena legie III. Cyrenaica, usídlena právě v Bostře.⁴³

Za vlády císaře Hadriána bylo rozložení legií následující. V severní Sýrii, v Samosatě, původním hlavním městě Kommagéné, sídlila legie XVI. Flavia, v Zeugmě legie IV. Scythica, dále v Raphanei byla III. Gallica. Několik legií bylo přesunuto na jih do Judey, X. Fretensis do Aelia Capitolina, a VI. Ferrata do Caparcotny (Legio). Po Hadriánovi však nemáme příliš mnoho přesných informací ohledně pohybu legií ve východních provinciích. Za Severovců máme pouze zmínky o legii II. Parthica, která přezimovala v roce 218 n. l. v Apamey. V provincii Syria Phoenice byla hlavní legií III. Gallica, usídlená v Danabě.

Doklady o pohybu legií máme především z nápisů, některé byly druhotně použity v pozdně římské době na jiných budovách možná i daleko od svého původního místa, což interpretaci o pohybu legií mnohem více znesnadňuje.

Ze Sýrie se od 2. stol. n. l. hojně rekrutovali noví vojáci do pomocných sborů. Palmýrští a emesští sloužili v Numidii, epifanejší a iturejší v provincii Mauretania Tingitana, dále máme zmínky o syrských vojácích na Hadriánově valu a i na Dunaji.⁴⁴

⁴² Isaac, 2004, str. 103

⁴³ Butcher, 2003, str. 412

V pozdně římské době bylo již běžnou praxí, že synové veteránů v provincii automaticky nastupovali do armády, tím se vojenské jednotky z části samy obnovovaly.

Celkově lze přítomnost římských legií v provincii Sýrie brát jako jeden z klíčových faktorů, který přispěl k romanizaci oblasti a začleňování obyvatel do římského impéria.

V pozdním císařství můžeme zaznamenat další změnu ve strategii obrany východních provincií. K. Butcher se v již zmiňované knize domnívá, že rozmístění jednotek v prostoru východní hranice provincie Sýrie v těsné blízkosti sásánovského území by nebylo nejstrategičtějším řešením, ze strany nepřátel by mohlo vyvolat pocit ohrožení a zintenzívnit případné vpády na území impéria. Římské vojsko tak zastávalo mnohem důležitější funkci více ve vnitrozemí, usídlené v opevněných městech, kde zajišťovalo komplexní bezpečnost regionu a komunikací, v případě napadení zvenčí bylo schopné rychlé obrany.⁴⁵

Během pozdního císařství význam přítomnosti legií v provincii upadá, hlavní roli v obraně území zde hraje pohyblivá polní armáda nazývaná *comitatus* a stálé vojenské posádky pod velením *duces*. Velení *comitatu* spadalo pod *magistra militum per orientem*, hlavního velitele provinčních římských vojsk nad celým blízkým východem, který sídlil v Antiochii. Pod něho spadali také *duces*. Jednotky *comitatu* neměly trvalé stanoviště, částečně byly tvořeny místními nomádky kmeny. Legie v pozdně římské době byly menšími jednotkami, někdy jen kolem tisíce vojáků.⁴⁶

Informace o legiích v Sýrii v době pozdní říše můžeme čerpat z *Notitia Dignitatum*, která uvádí seznam legií a pomocných jednotek v provincii spolu s jejich lokací. Většina legií kolem roku 400 n. l. byla na stejných místech jako v době raného císařství. Několik nových jich přibývalo, především na Eufratu. Legie III. *Scythica* byla poslána do Oresy (at-Tajíbe) a XVI. *Flavia* do Sury. Za Aureliánovy vlády se do stepních oblastí Sýrie dostala legie III. *Galica*, se sídlem v Danabě, a I. *Illyricorum* do Palmýry.

Během Justiniánovy vlády se stalo běžným najímání armády místních kmenů, kterým se za vojenskou službu platilo. Avšak postupná neschopnost vyplácet jim žold znamenala ztrátu jejich podpory a motivovala je k loupežným vpádům do měst provincie. Římané tak postupně ztrácejí území, která byla postupně ovládána místními dominantnějšími kmeny. Vzrůstající moc Ghassánovců byl dalším z faktorů, který přispěl k oslabení moci Říma v syrské stepi. Po pol. 5. stol. zaznamenáváme opuštění některých dříve významných stanovišť

⁴⁴ Butcher, 2003, str 400

⁴⁵ Pollard, 2000. str. 241 - 242

⁴⁶ Butcher, 2003, str 414

římské armády, například Bostry, a jiných pevností v oblasti Hauránu, která se krátce na to stala součástí ghassanské říše.⁴⁷

Během 6. století již nemáme téměř žádné zmínky o přítomnosti legií, kohort či auxiliárních jednotek v prostoru bývalé provincie Sýrie.

4.3 Vztahy mezi římským vojskem a místními obyvateli

Většina Sýrie byla urbanizovaná a ekonomicky vyspělá ještě před začleněním do římské říše, další vztahy ale byly poznamenány odtažitostí a nedostatkem vzájemné komunikace mezi místními obyvateli a vojáky. Důvod byl zřejmý. Vojáci zde vykonávali císařskou moc a jejich úkolem bylo dohlížet na politickou situaci a vybírání daní, což byly okolnosti, kvůli kterým jejich obliba u místních obyvatel klesala. Zdá se že ani samo vojáci příliš nepreferovali začleňování se mezi místní občany.⁴⁸

Zajímavý příklad interakce mezi římskými vojáky a místními obyvateli máme doložený v hraničním městě Dura Europos (plán 1, obr. 1, 2) . Po dobytí byl severozápadní roh města obsazen a byla zde vybudována vojenská základna, do které obyvatelům města nebylo dovoleno vstupovat. Dokonce máme architektonické doklady o této uměle vytvořené izolaci, zeď z nepálených cihel, která umožnila vojenskou zónu lépe hlídat a zamezit tak přístup civilistů. Byla zde jasná snaha o separaci vojáků od místních obyvatel a zbytku města. Avšak vlastní hradby města byly osídleny římskou posádkou, v době hrozícího konfliktu se celá Dura proměnila na pevnost, některé obytné domy se staly kasárnami, v jiných (výstavnějších) se usídlili velitelé a původní chrám posloužil k ukládání dokumentů jako archiv. Na druhém břehu řeky Eufrat byl vybudován rozsáhlý komplex paláce dux ripae se dvěma velkými nádvořími (plán 2). Dux ripae byl vojenský úřad jenž spadal pod místodržícího provincie Syria Coele.⁴⁹

Některé chrámy v Duře Europos byly pravděpodobně pod patronátem přímo římských vojáků, takovýmto příkladem je zde mithreum (nelézající se přímo ve vojenské zóně) a dolicheneum.⁵⁰ Ostatní chrámy byly využívány oběma složkami, vojenskou i civilní. Dura Europos měla několik lázeňských komplexů, jeden, nalézající se za cihlovou zdí ve vojenské

⁴⁷ Butcher, 2003, str. 415

⁴⁸ Butcher, 2003, str. 399

⁴⁹ Butcher, 2003, str. 402

⁵⁰ Rostovtzeff, 1939, str. 63 - 74

části, patrně sloužil výhradně vojákům, další byly veřejné, umístěné nedaleko hlavní brány, a jeden u paláce dux ripae na druhém břehu.

Tento příklad z Dury Europos je spíše výjimkou, v jiných městech nemáme doklady o tak výrazných snahách omezovat styk s místním obyvatelstvem na minimum. Lze však usuzovat, že místní občané si přivydělávali na obchodu s vojáky, prodávali především místní produkty, jídlo, keramiku či textilie. Ale i opačně, do provincií přicházelo více luxusního zboží, které kupovali především majetnější obyvatelé. Tento fakt více motivoval místní obchodníky i řemeslníky, aby jim měli stále co nabídnout a mohli prosperovat z obchodu. Přítomnost armády tak měla samozřejmě své výhody.

Dalším jevem, který přispíval k celkové otažitosti, a na který upozorňuje B. Isaac ve své práci, byla skutečnost, že se venkovské obyvatelstvo vojáků obávalo. Důvodem byla pravomoc vojáků zabavit rolníkům pozemky, vypěstovanou úrodu či dopravní prostředky, což by pro mnoho obyčejných vesničanů znamenalo zkázu. Vojáci také měli právo donutit místní občany poskytnout vlastní koně či přepravní prostředky pro cursus publicus, pokud se například podél cesty porouchal římský povoz či koni zvrhla noha. Vojáci mohli beztrestně vymáhat jídlo a další zásoby pro sebe a celé vojsko.⁵¹

Vojsko mělo velký vliv na urbanizaci provincie. Účast vojáků na stavbě veřejných budov, silnic a akvaduktů významně přispěla ke zvýšení životní úrovně tamního obyvatelstva.⁵² V raném císařství byly vojenské tábory zakládány ve větších městech či významnějších vesnicích, ale jejich vlastní architekturu to příliš nenarušilo. V době pozdního císařství však byly požadavky na bezpečí vojenské posádky mnohem vyšší a města, kde se usídlila legie nebo pomocné sbory, byla obehnaná hradbami a vytvářela tak jednu velkou chráněnou pevnost. Tyto strategické požadavky na opevnění vytvořily nový ráz syrských měst.⁵³

⁵¹ Isaac, 2004, str. 267 - 268

⁵² Butcher, 2003, str 404

⁵³ Isaac, 2004, str. 416

5 Vývoj měst v Sýrii v době římské

Helénističtí panovníci pojmenovávali syrská města, řeky a regiony řeckými názvy, které mnohdy již existovaly v samotném Řecku či Makedonii, v domovině dobyvatelů. Tímto přejmenováním jasně prokazovali, komu dané území patří. Jako příklady bych uvedla města Beroea, Chalcis, Pella, Axius, Pieria. Přejmenování názvu města lze chápat jako kolonizační akt, dokládající nadvládu a který jasně určuje, jakým kulturním směrem se vývoj oblasti bude dál ubírat a orientovat. Když Seleukovci vyhnali Ptolemaiovce z Fénicie a z jižní Sýrie a získali tak pobřežní oblast dnešního Libanonu a Palestiny, hned dali některým městům dynastická jména. Města založená přímo Seleukovci zde byla pojmenována po panovnících automaticky, aby se tak jasně definovala identita města a jeho příslušnost. Přejmenovávání místních měst řeckými názvy je nejintenzivnější v době Antiocha Monoftalma, který ovládal severní Sýrii, kde byl řecký kolonialismus nejsilnější. Během helénistického období máme velmi málo dokladů o osídlení jižní Sýrie.⁵⁴

Pravidelná síť ulic mnoha helénistických měst, často nazývaná hippodamovská byla typickým řeckým prvkem, který umožňoval lepší uspořádání obytných domů a umožňoval efektivnější kontrolu dění ve městě. To byl i jeden z důvodů převzetí tohoto prvku Římany. Helénistickým seleukovským městům, například Antiochii, Seleukii, Apamei a Cyrrhu dominovaly vyvýšené akropole, kde zároveň sídlila vojenská posádka, a dvě hlavní osy - cardo a decumanus. Antiochie, Laodicea a Apamea mají velmi podobný plán města, lze předpokládat i stejné architekty, kteří půdorys města navrhovali.⁵⁵

Helénismus byl vlivným kulturním proudem v oblasti Sýrie i během římského období. Polis byla základní administrativní jednotkou, ze které organizačně vycházel římský imperialismus ve východních provinciích. Místní elity se ale od řeckých kulturních vlivů nikdy neoprostily. V provincii Sýrie byla stále dominujícím jazykem řečtina, i když oficiálním jazykem byla latina.

Římští císaři celkově podporovali v provinciích rozvoj urbanismu. Záleželo jak bylo dané území pro Řím strategické a podle toho byl určen způsob kontroly. Ten nejčastěji spočíval v dosazení veteránů z legií nebo vyšších úředníků, či později usazení obchodníků a samozřejmě vyměření výše daní.⁵⁶

⁵⁴ Ball, 2001, str. 149

⁵⁵ Ball, 1994, str. 52

⁵⁶ Butcher, 2003, str. 98

5.1 Urbanizace jako nástroj říše

Impérium se přímo podílelo na urbanizaci v Sýrii i po celém Blízkém Východě. S tím souviselo i samotné zakládání měst, udělování městského statutu, či statutu metropole. Římané povyšovali na města i obce a vesnice a to zejména ta, která jim ze strategických důvodů nejvíce vyhovovala, ať už kvůli obchodu, posílení kontroly nad přilehlou oblastí, či proto, že se jednalo o zemědělsky úrodné regiony. Menší obce ležely nejvýše den cesty od měst a především v zemědělsky úrodné oblasti.⁵⁷

Po ovládnutí Římem se právě díky těmto aktivitám v Sýrii zvýšil počet měst. Politiku urbanizace prováděli také zakládáním nových měst, to však nebylo v Sýrii tak četným jevem. Jedním takovýmto příkladem je město Philippiopolis, založené v Hauránu v roce 244 n. l., z příkazu císaře Philipa Araba, v nedaleko od obce ve které se císař údajně narodil.

Ve 2. stol. př. n. l. měla syrská města pevně stanovenou hierarchii, s jasně definovanými centry. Není pochyb, že hierarchie mezi městy existovala již za Seleukovců, zejména v severní Sýrii, ale po úpadku jejich moci došlo k rozdělení politické moci nad oblastí mezi více centry. Rozvoj měst za helénismu nastavil jisté rámce pro vývoj oblasti v době římské. S připojením k římské říši se města stala součástí imperiálního správního systému, který se snažil vše centrálně regulovat. Dohlížel, aby moc města nepřevýšila určité meze a město se nestalo příliš samostatným a mocným aby nebylo schopné se vzbouřit.⁵⁸

Hodnosti a úřady, přidělované římskými autoritami byly zpravidla potvrzovány císařem. Města, ke kterým byl Řím nakloněn měla větší ekonomické výhody, než jejich méně oblíbení sousedé. Významná města přilákala movité patrony, kteří se takto chtěli v rámci financování stavby nových budov zviditelnit.

Vyvstává otázka, zda Římané zamýšleli stanovovat v této provincii hlavní město, vzhledem k faktu, že místodržící během celé existence provincie, od jejího zřízení, sídlili různě, postupně v několika významnějších centrech. I jednotliví místodržící se během trvání svého úřadu několikrát přesídlovali. Bylo římským záměrem zde vytvářet jedno hlavní město? Podle pramenů ze kterých jsem nejvíce čerpala vyplývá, že v neklidném prostoru Sýrie se Římané takticky snažili o opak. Neurčovat žádné středisko za hlavní, nenadřazovat jej nad ostatní, stále měnit hlavní centrum provincie a pokusit se udržovat mezi jednotlivými

⁵⁷ Isaac, 2004, str. 335

⁵⁸ West, 1924, str. 162

významnějšími městy rovnováhu. Toto jednání pramenilo z obav, aby význam jednoho města příliš nevzrostl a nestal se poté pro Řím hrozbou.

Pompeiovo připojení přineslo severní Sýrii, Fénické pobřeží a vnitrozemskou oblast Dekapole pod římskou správu. Právě tyto oblasti byly v době připojení nejvíce osídlenými částmi Sýrie. Většina měst na severu byla založena za Seleukovců, z nichž nejvýznamnější byla města tzv. Tetrapole, jež tvořila Antiochie, Seleukiea Pieria, Apamea a Laodicea. Všechna byla založena za Seleuka I., v letech 301–299 př. n. l.⁵⁹ Města Tetrapole byla jedna z nejvýznamnějších, a také největších měst provincie, ale přeci jen největšího významu po celou dobu existence provincie nabyla Antiochie, považující se za hlavní město provincie Sýrie. Antiochie byla dobře opevněná makedonská kolonie, ležící na řece Orontu a její původní název byl Pella. Seleukem I. byla přejmenována podle jeho perské manželky Apamy.⁶⁰

S postupným rozdělováním provincie, získávala na významu další města. Například Tyros v provincii Syria Phoenice, Caesarea v Syria Palestina, Damašek v Libanensis, Apamea v Syria Secunda. Jediná Antiochie se udržela hlavním střediskem po delší dobu. V době svého největšího rozkvětu čítala přibližně 250 000 obyvatel. Od 2. století n. l. ji císaři využívali jako základnu pro vylodování vojsk pro další východní tažení.

Města, která byla zakládána v průběhu pozdního císařství byla spíše menší a spíše odpovídala době narůstající administrativní a politické rozdrobenosti regionu.

5.2 Titul metropole

Tento termín byl původně v řeckém prostředí používán pro město, ze kterého vycházeli kolonisté a bylo mateřské pro další založená města. Během římské vlády se pojem metropole stal titulem, který uděloval císař a dané město tak nabylo významné pozice. Podle nálezů mincí je zjištěno, že ke konci 1. stol. n. l. získal tento titul (v římském smyslu) Tyros a později, za vlády Hadriána, byli na metropoli povýšeny také Damašek a Samosata.⁶¹

Zdá se, že titul metropole je také spojován s úlohou daného města jako s centrem císařského kultu. Titul metropole propůjčuje městům nádech důležitosti. Jeho absence však automaticky neznačí, že by město bylo zcela bezvýznamné. Například krátce po připojení provincie Arabia získala titul metropole Petra, ale Bostra, která byla stejně významným

⁵⁹ Butcher, 2003, str. 106

⁶⁰ Rostovtzeff, 1940, str. 35 - 36

⁶¹ Jones, 1971, str. 248 - 249

střediskem provincie, tento titul získala až ve 3. stol. n. l. Důležitý přístav Caesarea Maritima tohoto titulu dosáhl až za vlády Severa Alexandra (222-235 n. l.).⁶²

Největším rivalem Antiochie v době římské byla Laodicea ad Mare, která byla na metropoli povýšena v roce 194 n. l., po občanské válce a po porážce Pescenia Nigera Septimiem Severem, který městu tento titul udělil za její pomoc. Antiochie tím byla degradována na status obce a spadala pod vliv Laodicey.⁶³ Její význam byl však i nadále velký, zde se jednalo spíše o formální titul. Podobnou situaci můžeme zaznamenat v provincii Syria Phoenice, kde Bérytos ohrozil výsadní postavení Tyru právě díky nabytí toho statutu.

Zdá se, že titul metropole můžeme chápat jako indikátor pozice města v rámci provinciální hierarchie. Lze vysledovat, jak se statut jednotlivých měst měnil, zda upadla v nemilost či naopak byla povýšena. Mezi městy tak panovala velká rivalita. Jakmile město nabylo statutu metropole, bylo pro soupeřící státy obtížné jej dohnat či snad překonat.

Ve čtvrtém století se tohoto titulu používalo pro označení hlavního města provincie. V této době se imperiální systém snažil zajišťovat stabilitu díky dědičným právům v metropolích, raději než ekonomickými podněty.

Dalším indikátorem v určování významu a důležitosti města může být porovnávání velikostí města, vlastní plochy obehnané hradbami.⁶⁴ Podle plánu č. 3 můžeme přehledně podle jednotného měřítka vidět kresby hradeb a seřadit tak nejvýznamnější a rozlohou největší syrská města. Největší byla Antiochie, hned za ní co se velikosti týče stály Apamea, Palmýra, Damašek, Philippopolis, Heliopolis, Bostra, Gerasa, Caesara a Sebaste. První čtyři zmíněná města svou velikostí městských hradeb a celkovou rozlohou výrazně převyšují ostatní. To dokládá absurditu severovského degradování Antiochie na úkor obce Laodicea, jejíž velikost se s Antiochií nedá srovnávat. Netrvalo dlouho a Antiochie svoji pozici nabyla zpět. Avšak plocha obehnaná hradbami nemusela vždy korespondovat s městskou zástavbou. Například hradby Palmýry zpočátku obklopovaly mnohem větší plochu, než jakou zaujímal samotná zástavba města. Mezi 1. – 4. stol. n. l. se velikost městské zástavby Palmýry spíše zmenšovala. Její pozdější hradby už obklopují mnohem menší plochu, než která odpovídá její tehdejší zástavbě.⁶⁵ Městské hradby Bérytu, Tyru a Sidonu měly přibližně stejný obvod, ale kvůli moderní zástavbě je obtížné vysledovat jejich přesný půdorys.

⁶² Jones, 1971, str. 251

⁶³ Jones, 1971, str. 244

⁶⁴ Butcher, 2003, str. 104

⁶⁵ Jones, 1971, str. 267

Města byla pro Římany významná také díky snazší organizaci produkce a distribuce zboží. Rozvoj měst i v těchto odlehlých oblastech impéria postihl celé spektrum společnosti. Populární obraz římského města zahrnuje monumentální veřejné budovy, především chrámy, agory, basiliky, hipodromy, akvadukty, lázně, již zmiňované kolonádové ulice a prstence hradeb. Během prvních tří století našeho letopočtu byl tento "set" klasických veřejných staveb systematicky budován nejen ve městech římské Sýrie, ale i napříč celým Blízkým Východem. Monumentální budovy ale nebyly přímo zadávány jako státní zakázky Římem, byly stavěny místní elitou, bohatými občany, dobrovolně, na jejich vlastní náklady. Měly reflektovat sdílení hodnot v rámci impéria. A pro Řím to bylo jasným indikátorem, že daná oblast hodlá respektovat a přijmout jeho politické i kulturní vlivy. Transformace veřejného městského prostoru tak dostala nádech monumentality. Stává se nástrojem místní elity, která zde dostává prostor pro vyjádření loajality k impériu a vyzdvihnutí svého významu v rámci komunity.⁶⁶

Rivalita a soutěživost městské elity a navzájem mezi samotnými městy byla jedním z faktorů, který přispíval k rozvoji a monumentální výstavbě měst. Centra se stále snažila udržovat krok mezi sebou. Monumentální stavby byly umísťovány ve městech na výrazných místech, aby je bylo vidět už z dálky a vytvářely tak dominantní panorama. Významným symbolem městské identity se staly hradby a chrámy na vyvýšených podíích. Centra města tak budila dojem rozlehlého paláce. Důležitý byl také plán města. Jsou zde patrné rozdíly mezi městy dopředu naplánovanými a těmi, která se rozrůstala postupně, následnou přestavbou podle římských vzorů. Nově založené město bylo už od počátku pravidelně a pečlivě naplánováno, ale takto zcela nově založených měst v Sýrii příliš mnoho nebylo.⁶⁷

Římská fáze přestavby již existujících měst spočívala především v monumentalizaci, výstavbě veřejných budov a vylepšování budov již existujících.

⁶⁶ Butcher, 2003, str. 223

⁶⁷ Butcher, 2003, str. 240

5.3 Kolonádové ulice

Původ tohoto architektonického prvku zůstává stále spekulativní. Kolonádové ulice jsou typické pro města Malé Asie a Sýrie, lze tak předpokládat místní vlivy. Nejstarší kolonádová třída se nacházela v Antiochii, ale podle výzkumů z Apamey se zdá, že některá města mohla mít podobné typy procesních hlavních tříd již za Seleukovců. Ulice opatřené krytými portiky mohly vzniknout inspirací v řeckých helénistických agorách a stoách, které byly lemovány právě podobnými portiky, kde se často nelézaly i obchody. Vlastní kolonádní výstavní třídy lze v regionu Sýrie považovat za římský prvek, jako významná osa města která spojovala nejdůležitější budovy. Ulice byla místem veřejného života, důležitou přístupovou komunikací do vlastního centra města a ukazatelem bohatství místní vyšší třídy, která nejčastěji financovala její výstavbu. Byla významná i pro duchovní život, proto bývá někdy označována jako procesní ulice, po které procházely při náboženských slavnostech celé průvody.⁶⁸

Jedním z dalších přístupů v určování významu syrských měst může být porovnávání veřejných budov a monumentů v jednotlivých městech. Jistým indikátorem je bez pochyby právě délka kolonádové hlavních ulic, jako dominantního prvku města. Tyto ulice byly rovné, zpravidla se severojižní orientací a v místě křižovatek, kde se protínaly dvě významné ulice, byly stavěny tetrapylony, nebo jen jednotlivé votivní sloupky. Zakončeny bývaly jedno i více průchodovými oblouky na začátku i na konci.⁶⁹ Vzhledem k jejich nákladnosti a významném umístění byly často stavěny na několik etap, po více úsecích, s precizním pokládáním kamenů. Často byl mezi vlastním sloupovým a silnicí ještě chodník. Sloupový neslo po obou stranách ulice krytou kolonádu, do které se otvíraly dveře obchůdků. Dobře zachovaný příklad takovéto kolonádové ulice máme v Apamey (obr. 3, 4). S délkou kolem dvou kilometrů, šířkou 21 metrů a s portiky sahajícími do výšky 7 metrů je jednou z nejdelších kolonádových tříd v Sýrii i na celém Blízkém Východě. I zde můžeme podle různých stylů sloupů vypožorovat několik stavebních fází. Její stavba byla zahájena za Trajána, po velkém zemětřesení v roce 115 n. l. a to od severu. O necelých sto let později pokračovali ve velkolepé výstavbě dva bratři z bohatého aristokratického rodu Appiů a sochy, které původně stály v této části kolonády, byly věnovány Antoninovi Piovi, Marcu Aureliovi a Luciovi Verovi.⁷⁰

⁶⁸ Ball, 2001, str. 261

⁶⁹ Butcher, 2003, str. 247

⁷⁰ Jones, 1971, str. 219 - 220

Porovnání délky kolonádových ulic dalších měst můžeme vidět na grafu (obr. 5), kde nejdelší procesní kolonádovou ulici má Antiochie (s délkou přes dva kilometry), hned za ní je Apamea (měřící dva kilometry), Damašek, Gadara a další.⁷¹ Hlavní kolonádová ulice byla obvykle ukončena monumentálními oblouky a často vedla do posvátného okrsku či přímo k chrámu. Byl tak kladen důraz na procesní cestu, vedoucí do hlavního kultovního střediska města. Příklady takovýchto kolonádových procesních cest máme dále v Petře a v Bostře. Petra má tuto hlavní třídu velmi krátkou, což je patrně dáno přírodními podmínkami ve kterých se nachází.⁷² Několik těchto kolonádových ulic bylo i po jejich nákladné stavbě znovu přestavěno do monumentálnějších rozměrů, aby držely krok s dalšími výstavními třídami u konkurenčních měst. Warwick Ball v knize *Rome in the East* uvádí pro porovnání procesní třídy měst Petry, Bostry, Gerasy a Palmýry, viz plánek č. 4. Na následujícím plánu, č. 5, jsou zobrazeny příčné řezy těchto ulic, kde lze vidět po obou stranách cesty sloupoví, nesoucí střešinu a tvořící tak krytý portikus.⁷³

Další výstavní kolonádová ulice, kterou nesmíme opomenout zmínit, se nacházela v Palmýře a je příkladem, který nejlépe dokazuje, jak tato ulice zapadala jako monument do celkové zástavby města (obr. 6). Její původní orientace se řídila helénistickou zástavbou, proto se ubírá spíše východo-západním směrem. Palmýrská procesní ulice s délkou 1200 metrů vedla od Bérova chrámu (nacházejícím se v jihovýchodní části města) a na místě, kde se protíná s další důležitou silnicí vedoucí od damašské brány, byl vystavěn monumentální tetrapylon (obr. 7). Od západního počátku kolonádová ulice, kde protíná helénistické osídlení, směrem k Bérovu chrámu musela být dvakrát mírně zalomená, na rozdíl od ostatních tříd římských měst v Sýrii nebyla přímá. První zlom směru silnice je od tetrapylonu, další změna směru je u chrámu Neba, odtud již vede přímo k Bérovu chrámu. Tento poslední úsek kolonádové třídy je nejširší, a pravděpodobně i nejpozději postaven, spadá do 3. stol. n. l.. Nejvýznamnější stavby v Palmýře se nacházely právě podél této ulice.

Během prvního století byla také Gerasa vybavena severojižní kolonádovou ulicí, širokou 15 metrů i s chodníky (plán 4). Během druhého století n. l. byla hlavní, jižní sekce této třídy rozšířena na 20 metrů a sloupy byly opatřeny korintskými hlavicemi.

Hlavní křižovatky uvnitř měst byly zvýrazněny monumentem nazývaným tetrapylon. Slovo je odvozeno od tetrapyla, znamenající čtyři brány. V prostoru římské Sýrie se vyskytují

⁷¹ Butcher, 2003, str. 105

⁷² Ball, 2001, str. 256

⁷³ Ball, 2001, str. 265

dva typy tetrapylonů, prvním je quadrifons (čtyřstranný), a druhým typem je tetrakionion (čtyř sloupý).⁷⁴ Tetrakionion byl častěji umístěn na kruhová náměstí, dva dobře dochované příklady máme v Gerase a v Bostře.

V místech kde se křížila vedlejší ulice s hlavní třídou byl často vystavěn oblouk, jež přerušoval portikus.

5.4 Městské hradby a brány

Dalším významným prvkem římských měst v Sýrii byly městské hradby. Byly vnímány jako doklad autonomie a ukazatel, že se jedná o město se svými právy a jasně vymezeným územím. Římští úředníci nevyžadovali po městech aby stavěly hradby, někdy dokonce naopak, s příchodem římských místodržících musely být hradby zbourány, což bylo místními chápáno negativně, jako akt podmanění a oslabení moci samotného města.

Hradby byly obvykle stavěny z místního kamene, lze je považovat za nejrozsáhlejší a nejnákladnější monument kterým město disponovalo. Obvykle obklopovaly větší plochu než jen městskou zástavbu, jednak aby bylo městu umožněno se dále rozrůstat, nebo aby bylo více prostoru pro další monumentální stavby či zahrady.⁷⁵

K opevnění měst neodmyslitelně patří brány. Městské brány během prvního století př. n. l. až prvního století n. l. měly více obranný charakter, byly masivnější, obvykle měly jeden vstup na jehož obou stranách se tyčily věže. V tomto období se příliš nevěnovala pozornost dekoraci fasády bran, jejich účel zdá se byl primárně obranný. Od počátku druhého století n. l. můžeme zaznamenat určitou změnu, brány měst římské Sýrie jsou stavěny po vzoru triumfálních oblouků v Římě, s výrazně zdobenou fasádou, kdy nechybějí pilastry ani reliéfní dekorace. Prostřední, vysoko klenutý hlavní průchodový oblouk bývá obklopen dvěma menšími oblouky po stranách (obr. 8). Většina těchto vstupních oblouků mohla mít také pamětní charakter, oslavující podmanění města Římem. Příklad takového oblouku můžeme nalézt v Duře Europolos, postaveného na počest císaře Traiana a jeho osobní přítomnosti ve městě při tažení dále na východ. Města sama ze své iniciativy často vztyčovala takovéto monumenty a dedikovala je císaři, jako důkaz loajality k říši.⁷⁶

⁷⁴ Butcher, 2003, str. 249

⁷⁵ Isaac, 2004, str. 333 - 334

⁷⁶ Butcher, 2003, str. 248

Oblouk mohl být přímo zakomponován do prstence hradeb, rovněž s postranními věžemi a tvořit tak hlavní bránu města, nebo tvořil vstup do posvátné části města, k němuž ústila kolonádová ulice, jak tomu bylo například v Petře či Bostře.

6 Důležitá centra římské Sýrie od vzniku provincie

Zde přiblížím nejvýznamnější centra a jejich vývoj v době římské, případně architektonické změny, jimiž tato města po vytvoření provincie Sýrie prošla. Vzhledem k úvodnímu vymezení oblasti zde není příliš věnována pozornost na syrská centra v době helénismu, v rámci této problematiky bych odkázala na článek W. Helda, *Die Residenzstädte der Seleukiden*.⁷⁷

6.1 Antiochie

Antiochie byla založena Seleukem I., a krátce na to povýšila na hlavní sídlo jejich rodu. Její význam ještě více vzrostl s Pompeiovým příchodem do Sýrie, kdy se Antiochie stává hlavním městem nově vytvořené provincie. Nachází se nedaleko od břehů Středozemního moře, na východní straně Orontu. Navštívil ji již Caesar, v roce 47 př. n. l. a potvrdil městu autonomní vládu nad svým teritoriem. Krátce na to, jako symbol vděčnosti Římu, ve městě vyrostl chrám Jupitera Kapitolského. Za Oktaviána, který rozvoj Antiochie velmi podporoval, zde vzniklo fórum římského typu. Tiberius nechal v Antiochii postavit výstavní kolonádovou třídu a přestavěl divadlo. Postupně ve městě přibývají další, typické římské prvky, cirky, další kolonády, několik lázeňských komplexů a nový akvadukt (plán 6).⁷⁸

V době Trajánovy přítomnosti v Antiochii udeřilo silné zemětřesení, jež způsobilo rozsáhlé škody. Císař, i jeho nástupci, věnovali obnově Antiochie velkou pozornost. V roce 256 n. l. utrpěla opět rozsáhlých škod při vpádu Peršanů.

Během celého období nadvlády Římanů v Sýrii zde sídlil místodržící.⁷⁹ Pravděpodobně zde po celou dobu římské nadvlády sídlila římská posádka, avšak jistě ji máme doloženou jen v několika případech, a z událostí, které o římské Antiochii víme vyplývá, že stálá přítomnost armády byla více než nutná. V roce 175 n. l. bylo město centrem

⁷⁷ Held W., 2003, *Die Residenzstädte der Seleukiden*. Babylon, Seleukia am Tigris, Ai Khanum, Seleukia Pieria, Antiochia am Orontes. In: JdI, Band 117, Berlin, 2002

⁷⁸ Ball, 2001, str. 150

⁷⁹ Isaac, 2004, str. 272

povstání Ovidia Cassia, o dvacet let později podporovalo revoltu Pescenia Negra.⁸⁰ V roce 260 n. l. byl perský vpád úspěšný jen díky zradě jednoho z místních obyvatel, Mareada, který vpustil nepřátele do města.⁸¹ Podle písemných dokladů byl prý podporován početnou skupinou místních obyvatel. Krátce na to se Antiochie přidala na stranu královny Zenobie z Palmýry, ve snaze podpořit její snahy o vytvoření samostatné říše. Přítomná vojska zde musela mnohem přísněji dohlížet na pravidelné odvádění daní, neboť obyvatelé Antiochie a blízkého okolí měli neustále tendence tuto povinnost vůči Římu neplnit. Na rozdíl od Palmýry, antiochijští nikdy nedisponovali vlastním vojskem ani ekonomickou samostatností, proto zde k většímu organizovanému odporu nedošlo. Nejvíce vojáků se v Antiochii vyskytovalo během parthských a sásánovských tažení, kdy město sloužilo jako centrální vojenská základna, odkud byly legie dále rozmísťovány do syrského vnitrozemí. Zde, mnohem výrazněji než kdekoli v celé Sýrii, dávali místní Římu najevo odmítavý postoj k nadvládě.⁸²

Jako hlavní město provincie se o Antiochii hovoří především proto, že po celou dobu přítomnosti římských vojsk v Sýrii zde sídlili tři nejvýznamnější vykonavatelé římské moci pro celý Blízký Východ. Byli to comes Orientis, consularis Syriae a magister militum per Orientem.⁸³

I v pozdní antice patřila Antiochie mezi největší a nejvýznamnější města římské říše, po rozpadu říše v roce 395 n. l. byla po Konstantinopoli největším městem východořímské říše. Patřila mezi významná centra raného křesťanství. V roce 540 byla dobyta a vyplaněna Peršany. Svého významného postavení již nikdy znovu nenabyla.

⁸⁰ Ball, 2001, str. 152

⁸¹ Isaac, 2004, str. 271

⁸² Isaac, 2004, str. 273

⁸³ Isaac, 2004, str. 273

6.2 Palmýra

Palmýra měla v rámci provincie Sýrie výsadní postavení. Postupně převzala úlohu udržování a zajišťování římských zájmů na východě. Palmýřští kontrolovali pohyb podél Eufratu už před tím, než si Římané začali podmaňovat Mezopotámii.

Palmýra se nacházela ve středu římsko-perského neklidu a byla zahrnuta do konfliktů s nomádky arabskými kmeny. Tyto nepokoje měly negativní vliv na palmýrskou ekonomiku, především na její obchod.

Kdy přesně se Palmýra stala městem není známo, z helénistické doby o ní máme velmi málo informací. Na počátku 1. stol. př. n. l. už by Palmýra odpovídala řeckému polis, z nalezených nápisů z 2. pol. 1. stol. př. n. l. lze vypožorovat vysoký stupeň pořečtění.

V roce 41 př. n. l. přichází do Palmýry Marcus Antonius s jízdou, ale jeho pobyt zde neznamenal podmanění, město i nadále zůstává samostatné.⁸⁴ Začlenění Palmýry do římského impéria proběhlo v době vlády Tiberia a Claudia. Území, které město Palmýra ovládalo bylo značně rozlehlé, na západě hraničila s teritoriem Apamey a Emesy, což je známo především z nápisů na hraničních kamenech. Východní hranicí byl pravděpodobně břeh řeky Eufrat. Podél toku řeky byly rozmístěny palmýrské vojenské jednotky až k ostrovu Anatha. Počet menších měst a vesnic spadajících pod vliv Palmýry se postupně během prvního a druhého století zvětšoval. Nejzápadnějším městem spadající pod ní byla dokonce i Raphanea, v níž sídlila legie III. Gallica, na západním břehu řeky Orontés. O významu Palmýry nás utvrzuje i fakt, že za vlády císaře Elagabala (218–222 n. l.) si razila vlastní mince.⁸⁵

Ve svém největším rozsahu zahrnovala Palmýrská říše Sýrii, Arábii, Palestinu, Egypt a část Malé Asie, dokonce si podmanila i hlavní město provincie, Antiochii. Bylo to období vlády královny Zenobie a císaře Aureliana. V roce 272 n. l. přichází do provincie Aurelianus s vojskem, podařilo se mu získat Antiochii zpět, rychle postupovat do syrského vnitrozemí a Palmýřští mu již nebyli schopni čelit. Další porážka Palmýřanů u Emesy na sebe nenechala dlouho čekat, krátce na to následovalo samotné obléhání Palmýry. Ještě téhož roku, 272 n. l., se musela Palmýra vzdát. Pro svůj strategický význam karavanního města a nepochybně i pro svoji impozantní architekturu byla ušetřena rabování a plenění. Avšak v následujícím roce, 273 n. l., krátce po císařově odjezdu, vypuklo v Palmýře opět povstání, císař byl donucen se

⁸⁴ Isaac, 2004, str. 141

⁸⁵ Isaac, 2004, str. 142 - 144

vrátit, a po potlačení nepokojů bylo tentokrát město vyplněno. Královna Zenobia byla zajata a odvezena do Říma, kde byla údajně ušetřena trestu smrti.⁸⁶

Vypleněním Palmýry byla ukončena jedna z výraznějších kultur, která se v Sýrii rozvinula pod záštitou Říma. Oslabením tohoto centra bylo umožněno vyniknout jiným kulturám arabských kmenů ze stepí, které se především v pozdním císařství pokoušely o získání významnějšího postavení v syrském vnitrozemí. Ale žádný z nich nepředčil význam Palmýry. Její pověst jako mocnosti ještě dlouho přetrvávala, její slavná minulost budila stále v očích Říma respekt i jisté obavy. I v následujících stoletích se římscí vládci snažili více spoléhat na okrajové oblasti Sýrie a celého Blízkého Východu, jakoby se obávali opětovného vzestupu Palmýry jako centra s hegemonií nad obchodem.⁸⁷

Dobré vztahy města s okolními nomádskými kmeny byly nezbytné pro udržení prosperujícího karavanního dálkového obchodu napříč syrskou stepí. V suché oblasti kolem Palmýry se nacházelo několik menších vesnic. Vesničané byli závislí na odbytu s obyvatelstvem přímo z města. Obchodním artiklem byly zemědělské produkty a dobytek. Chovala se zde zvířata nezbytná pro karavanní obchod, velbloudi, muly a také váleční koně. Spolu s pádem Palmýry také tyto venkovské usedlosti zanikají.⁸⁸

Určité změny ve vývoji města můžeme vysledovat na jeho hradbách. Kruh městských hradeb zde má dvě fáze, avšak na rozdíl od ostatních měst, zde první hradby obklopovaly mnohem větší území než hradby pozdější. Jejich půdorys, který naznačuje dramatické změny ve vývoji města můžeme vidět na plánu 7. Vnější prstenec hradeb pochází již z prvního stol. př. n. l. a plně využíván byl i v době Aureliánova vpádu do města. Zkonstruovaný byl z nepálených cihel na kamenných základech, jižní hradba byla vysoká dva metry, výšku severní, méně zachovalé části, je obtížné určit. Vnitřní, menší kamenná hradba byla postavená z druhotně využitých bloků, z pobořených budov či z rozpadajících se hrobek a její stavba je datována do doby Diokleciána, kdy do Palmýry přišla legie I. Illyricum. Tento pozdější kruh hradeb obklopoval pouze hlavní zastavěnou část města.⁸⁹ Během Diokleciánovy vlády byl v severozápadní části města postaven pro tuto legii Diokleciánův tábor. Jeho vnitřní zástavba z části sestávala z původních obytných domů městské čtvrti.⁹⁰ Přesnější umístění tábora je vidět na plánu číslo 8 a 9.

⁸⁶ Ball, 2001, str. 79 - 83

⁸⁷ Stoneman, 1994, str. 81

⁸⁸ Isaac, 2004, str. 258

⁸⁹ Butcher, 2003, str. 242

⁹⁰ Isaac, 2004, str. 167

6.3 Apamea

Tato archeologická lokalita se nachází na východní straně údolí zavodňovaného řekou Orontés, v severní Sýrii. Kousek od města se na vyvýšeném pahorku nachází akropole, Qalaat al-Mudiq. V roce 300/299 př. n. l., zde Seleukos I. Níkátor ustanovil kolonii, kterou pojmenoval po své manželce, princezně Apamě – odtud jméno Apamea. Město posílilo díky své strategické poloze, nacházející se na cestě do Antiochie.

Během druhého století př. n. l. se město velmi rozvíjelo, dostává se do své maximální rozlohy a staví se obranná zeď. Je stavěno podle řeckého hippodamovského plánu, s pravidelnou sítí ulic kterou protínají dvě hlavní osy. Pravidelná zástavba se skládá z insul o rozměrech 52 x 105 m.⁹¹

Akropole byla zničena v roce 64 př. n. l., s Pompeiovým příchodem, kdy obyvatelé města kladli přichozím vojskům odpor. Římská nadvláda však spíše podporovala rozvoj města. O tom svědčí i zmínka z textů, kdy na počátku prvního století n. l. měla Apamea kolem 500 000 obyvatel, což už odpovídalo velkoměstu.⁹²

Jedna z největších rekonstrukcí proběhla v roce 115 n. l., po velkém zemětřesení. Tyto opravy máme velmi dobře archeologicky doloženy, protože nebyl použit kvalitnější, tvrdší vápenec a kamenné bloky mají jiné rozměry než jaké byly na starších budovách.⁹³ Hradby Apamey měří kolem sedmi kilometrů a zahrnují i vyvýšenou plošinu s akropolí. Římané zde po svém příchodu hradby opravily, ale v podstatě vycházeli z helénistických základů (plán 10).

Ve třetím století našeho letopočtu, pravděpodobně kvůli hrozbě Perského útoku, byl zvýšen počet strážních věží v hradbách na sto. O její, pro Římany strategické, pozici svědčí i fakt, že v Apamey byla umístěna posádka legie II. Parthica, a to několikrát, v letech 215 – 218 n. l., 231 – 233 n. l., a 242 – 244 n. l., během římských taženích proti Parthům.⁹⁴

Z archeologických dokladů vyplývá, že následující století v byly pro Apameu ve znamení míru a obranné zdi postupně ztrácely svou funkci. Hradby byly využívány jako obytné domy a byly postupně rozebírány pro další stavební účely, jejich výška a mocnost se tak zmenšovala, tudíž ztratily svůj původní význam. Významná obnova a přestavba města

⁹¹ Jones, 1971, str. 243

⁹² Ball, 2001, str. 159

⁹³ Jones, 1971, str. 244

⁹⁴ Millar, 1993, str. 256 - 263

začala opět až za Justiniána I. (527-565), po dalším velkém zemětřesení. Justinián z Apamey udělal hlavní město nově vzniklé provincie Syria Secunda.⁹⁵

Výrazná kolonádová ulice, jenž byla po obou stranách lemována portiky, je i dnes hlavní dominantou okolní krajiny (obr. 9). Tato působivá stavba spojuje severní Antiochovu bránu s jižní branou a měří necelé dva kilometry. Práce na stavbě této třídy začaly od severu, pokračující přes centrum města kolem agory dále na jih. Své konečné podoby dosáhla kolem roku 166 n. l.

Pod vyvýšenou citadelou je do dneška velmi dobře zachovalé divadlo, pocházející z konce 2. stol. n. l. Za pozornost stojí také Agrippovi lázně, postavené v roce 117 n. l. a řada patricijských domů, s velmi dobře zachovanými mozaikami na podlahách.⁹⁶

V Apamee měl velkou prestiž věstec boha Dia Bela. To zapříčinilo velký příliv návštěvníků – poutníků, kteří přicházeli s žádostí o věštbu. Byl mezi nimi údajně i císař Septimius Severus.

V roce 573 byla Apamea zničena a vypálena Peršany. Byla ale dobyta zpět, po šestileté okupaci Herakliem, v roce 628. Po bitvě u Jarmúku v roce 636 se musela vzdát Arabům. Arabská nadvláda znamenala konec antického města a jeho tradičních složek.⁹⁷

6.4 Damašek

Historie Damašku v helénistické a raně římské době byla velmi pestrá. Na počátku 1. stol. př. n. l. patřilo Nabatejcům, až do vlády Nera, kdy se opět dostává pod římskou kontrolu. Z mincí ražených za Hadriána, v 1. pol. 2. stol. n. l. vidíme, že město získalo titul metropole. Dále za Severa Alexandra povýšilo na kolonii. Ve čtvrtém století byl Damašek hlavním městem nově vzniklé provincie Libanensis.⁹⁸

Římané sloučili aramejský a řecký sektor města a obehnali jej širokými hradbami se sedmi branami. Damašek byl rozdělen ulicí, která byla pojmenována Příma nebo Rovná. Tato ulice spojovala a stále spojuje Východní bránu (Bab Sharqi) s Bab al-Džabije. Podél této dlouhé ulice také vedl akvadukt. Po obou stranách třídy stála zakrytá kolonáda, připomínající kolonádová ulice, ve které se nacházely různé krámky. Jednou z hlavních staveb v římském Damašku byl Jupiterův chrám, (plán 11). Několik jeho pozůstatků stále stojí poblíž vchodu do

⁹⁵ Burns, 1992, str. 63

⁹⁶ Burns, 1992, str. 63

⁹⁷ Burns, 1992, str. 60

⁹⁸ Millar, 1993, str. 310 - 318

Umajjovy měšity u Súku al-Hamidié. Byl postaven údajně na stejném místě, kde předtím stál aramejský chrám. Tato přestavba jasně indikovala, jakým směrem se město bude dále ubírat, a čí hodnoty se budou vyznávat.⁹⁹

Po rozpadu Římské říše v roce 395 n. l. se Sýrie stala součástí Byzantské říše. Pod novými vládci zůstal Damašek i nadále významným ekonomickým a strategickým střediskem. Byzantský Damašek se na konci 4. stol. n. l. architektonicky příliš nezměnil, jen přibýlo více kostelů a Jupiterův chrám byl přestavěn na katedrálu Sv. Jana Křtitele.

6.5 Dekapole

Další osídlenou oblastí, kterou připojil už Pompeius byla Dekapole. Ačkoli jméno „Deset měst“ by naznačovalo určitou instituci či organizaci, Dekapole nikdy nebyla oficiální liga či aliance měst. Tento termín byl použit pro skupinu vysoce helénizovaných makedonských městských států. Její region se rozkládal v neklidné oblasti, obklopené Nebatejc, Herodovým královstvím a Iturejským klientským státem.¹⁰⁰ Plinius Starší uvádí jako města Dekapole tato: Damašek, Canatha (Qanawat), Scythopolis (Beth Shean), Pella (Tabaqat el-Fahil), Gadara (Umm Qais), Hippus (Qalaat el-Husn), Dium (Tell Ashari), Philadelphia (Amman), Gerasa (Jerash) a neznámé město Raphana (které z největší pravděpodobností odpovídá městu Capitolias (Beit Ras), (mapa 8). Ale jména některých měst Dekapole se podle různých autorů liší. Kevin Butcher v knize *Roman Syria and the Near East* s ním úplně přesně nesouhlasí, doplňuje Dekapoli o město Abila, kterou Plinius nezmiňuje.¹⁰¹ Dokládá to jedním nápisem z roku 133/134 n. l., kde je přímo zmíněno Abila z Dekapole.

Některá z měst Dekapole upadla pod Hasmonejskou nadvládu (Abila, Canatha, Dium, Gadara, Gerasa, Hippus, Scythopolis, Pella a Philadelphia), ale po Pompeiově připojení jim byla navracena samostatnost. Uskupení Dekapole bylo formováno Pompeiem, ale v době římské se tato města více hlásila ke svým helénistickým kořenům a zakladatelům, Alexandrovi Velikému a Seleukovi.¹⁰²

⁹⁹ Burns, 1992, str. 121 - 122

¹⁰⁰ Ball, 2001, str. 181

¹⁰¹ Butcher, 2003, str. 113

¹⁰² Jones, 1971, str. 260 - 261

Ne všechna města Dekapole si svou nezávislost v době římské udržela. Gadara, Hippius a Canatha byly darovány Herodovy, Philadelphia se dostala pod nadvládu Nabatejců. Několik měst bylo začleněno do nově vzniklé provincie Arabia v roce 106 n. l.¹⁰³

Během druhého a třetího století patřila města Abila, Dium, Gadara, Pella, Philadelphia a Scythopolis do provincie Syria Coele.

6.6. Další významná města

V **Seleukii**, kde se Orontés vléval do Středozemního moře, během Pompeiových tažení sídlila syrská flotila. Za Vespasiána se zde nalézalo hlavní kotviště nově vybudované flotily, nazvané *classis Syriaca*. Seleukia a i Laodicea byly uměle vystavěné přístavy, ale v této době pro Řím velmi strategické.¹⁰⁴

Dále na jih podél toku Orontu se nacházela město **Epiphanea** (dnešní Hama) a Emesa (Homs). Dalším městem v údolí Orontu bylo původní seleukovské město **Seleucia ad Belum**.

Hierapolis (dnešní Mambij), tzv. Svaté město, pojmenované takto již za Seleukovců bylo významným náboženským centrem, zůstalo i v době římské strategickým centrem. Stále si udrželo pozici jako kultovní centrum, ale pro Římany sloužilo především jako shromaždiště pro vojenské jednotky před invazemi do Mezopotámie.

V Augustově době bylo nejvýchodnějším městem římské říše Karchemiš, původně nesoucí název Europus.

Dalšími významnými městskými centry v době Pompeiova připojení a vytváření provincie Sýrie byly fénické městské státy, ležící podél fénického pobřeží. V době římské lze za nejvýznamnější považovat **Arados** (Arad), ležící v oblasti fénického pobřeží nejseverněji. Rozkládal se na ostrově a autonomii získal už za Seleukovců roku 259 př. n. l. V helénistické době byl hlavním komerčním centrem a vlastnili početnou flotilu. Zdá se, že v době připojení k římské říši pod Arad patřila města Marathus, Balanea, Paltus a Gabala. Během 2. stol. n. l. vliv Aradu upadal, hlavním centrem regionu se stal nedaleký Antaradus (Tartus), který ovládal i samotný aradský přístav.¹⁰⁵

Byblos, který byl již v helénistické době významným centrem nyní poměrně upadal, jeho existence však přežila po celou dobu římskou, kdy byl jeho přístav stále využíván. Veřejné budovy z římského období zahrnují kolonádovou ulici, lázně, divadlo, basiliku,

¹⁰³ Jones, 1971, str. 262

¹⁰⁴ Butcher, 2003, str. 413

¹⁰⁵ Ball, 2001, str. 171 - 172

nymfeum a rozsáhlý systém kanalizace. Byblos byl jako přístav významný zejména díky cedrovému dřevu, které se odtud rozváželo dále do celého Středomoří.¹⁰⁶

Bérytos byl jedním z hlavních fénických přístavů a jeho význam rostl i za seleukovské nadvlády. Vývoj Bérytu byl zastaven kolem roku 140 př. n. l. kdy byl zničen během seleukovských občanských válek. Město začalo znovu vzkvétat až po příchodu římských veteránů za Augusta.¹⁰⁷ Toto augustovské uspořádání a titul kolonie dalo městu nový význam a spadaly pod něj i okolní teritoria, část Libanonského pohoří a údolí Massyas (Bikáa). Veteráni si jej představili do podoby římského města a následovalo povýšení Augustem na kolonii. O systému římských kolonií blíže pojednávám v následující kapitole.

Tyros ležel stejně jako Aradus na ostrově. V roce 331 př. n. l., když se jej pokoušel dobýt Alexandr Veliký, k němu byla postavena přístupová hráz a o několik století později se její rampa postupně rozšiřovala, až se z ostrova stal poloostrov. V době římské byla tato přístupová cesta natolik široká, že na ní byl na šířku vystavěn hipodrom, jeden z největších v římské říši (plán 12, obr. 10). Z dalších staveb, které zde vznikly v době římské, bych uvedla monumentální oblouk, kterým končí kolonádová ulice, dále palestru, lázně a velké zásobní nádrže na vodu. V roce 201 n. l. mu byl Septimiem Severem udělen statut kolonie, což přispělo k celkové prosperitě města.¹⁰⁸

Jediným sídlištěm v údolí Massyas, které v době římské získalo městský statut byla **Heliopole**, dnešní Baalbek. Původní významné náboženské centrum království Chalcis bylo povýšeno na kolonii pod novým latinským jménem Colonia Julia. Tento fakt nám dokládají mince, ražené za Septimia Severa. Sídlily zde také legie V. Macedonica a VIII. Gallica.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Ball, 2001, str. 172

¹⁰⁷ Ball, 2001, str. 173

¹⁰⁸ Ball, 2001, str. 174

¹⁰⁹ Isaac, 2004, str. 318 - 319

6.7 Římské kolonie jako alternativa k řeckým polis

Římské kolonie byly původně zamýšleny jako nový prostor pro usídlení legionářů - veteránů. Vytvoření kolonie z již existujícího města nemuselo být vždy výhodné, protože místní obyvatelé ne vždy souhlasili s přítomností vojenských jednotek v okolí jejich města. Usazení vojáků, byť veteránů, přímo v konkrétním centru oblasti, by si místní mohli vyložit jako okupaci a nepřispělo by to ke klidnému politickému vývoji regionu.¹¹⁰

Hlavní fáze usazování vojenských veteránů do oblastí mimo vlastní Itálii spadá do doby Caesara a Augusta. Kolonie v tomto období hrály významnou roli jako nástroj římské politiky.¹¹¹ Latina zde byla používána jako oficiální úřední jazyk a jako hlavní představitel města jsou z řad veteránů voleni dva muži, kteří se nazývají *duovirové*.

Během Augustovy vlády vznikla první, Římany založená kolonie v Sýrii, Bérýtos, a osídlen byl veterány z legií V. Macedonica a VII. Gallica. Město mělo garantované *ius italicum*.¹¹² Toto právo zaručovalo, že v případě výběru daní, byla tato kolonie považována za Itálii, což v praxi znamenalo zbavení povinnosti platit daně.

Během následujících dvou století byly v prostoru Sýrie založeny další tři kolonie, Ptolemais za Claudia, Caesarea Maritima za Vespasiána a Aelia Capitolina (kolonie založená v Jeruzalémě) za Hadriána. Aelia Capitolina byla pravděpodobně poslední opravdovou římskou kolonií, byli zde usídleni vojáci legie X. Fretensis.¹¹³

Statut kolonie byl chápán jako *pocita* a čest, města jej brala jako odměnu. Koloniální statut v Bérýtu s sebou přinesl nové plánování a výstavbu města, po římském vzoru. Byla zde vystavěna dvě fora, monumentální lázeňský komplex, nymfeum, hipodrom a písemné prameny zmiňují také divadlo. Mnoho italského zboží zde svědčí o silných italských vlivech a to především během první generace kolonistů. Nápisů nám zde také dokládají římské náboženské kultury Prosepiny a Mater Matuty. Latinský charakter Bérýtu přetrval i do pozdní antiky, město bylo významným centrem studia latinské literatury a také římského práva. Ze všech čtyř kolonií byl Bérýtos jediným, kde usídlení veteránů mělo výraznější a dlouhodobý vliv na městské obyvatelstvo a jeho kulturní rozvoj.

Další fáze zakládání kolonií probíhala za Septimia Severa, avšak od té augustovské se poměrně liší. Koncept těchto kolonií již není vytváření sídlišť pro veterány. Výraz kolonie byl

¹¹⁰ Isaac, 2004, str. 311 - 332

¹¹¹ Isaac, 2004, str. 315

¹¹² Butcher, 2003, str. 229

¹¹³ Butcher, 2003, str. 230

nyní používán jako titul, který byl městům udělován, podobně jako metropole, a císaři podle něj určovali hierarchii syrských měst. Byl to jasný ukazatel imperiálních zájmů, například císaři Caracalla a Elagabalus měli v oblibě Emesu, Severus Alexander Arcu, císař Philip Philippopolis.

Severovští císaři udělili statut kolonie městům Laodicea, Antiochie, Seleucia, Emesa, Heliopolis, Palmýra, Damašek, Acra, Sidon, Tyros, Sebaste, Bostra a Petra.¹¹⁴ Laodicea byla dokonce zahrnuta pod *ius italicum*. Tyros a Sidon byly povýšeny za jejich podporu císaři v době povstání, ze stejného důvodu získala statut kolonie také Heliopolis. Během vlády Philipa byla na kolonii povýšena Neapolis a Philippopolis. Dále během třetího století n. l. se koloniemi stala města Gadara, Ascalon, a Gerasa. V pozdním císařství nárůst kolonií již nepokračuje. Zdá se, že i některá města tento titul přestala užívat.¹¹⁵

Původní, Augustem nově založené kolonie adoptovaly mnohem více latinských prvků, oproti těmto pozdějším severovským. Tyto nově vzniklé kolonie nezaznamenaly výraznější změny v celkovém charakteru města, ani zde neprobíhala architektonická přestavba po římském vzoru v takovém rozsahu, jak to máme doložené například v Bérytu. Některá města začala užívat latinské nápisy na mincích, ale ve většině i nadále dominovala řečtina. Například v Laodicey se uchýlili ke kompromisu a na svých mincích užívali latinská písmena pro řecký nápis.

Kolonie Philippopolis (dnešní Shahba), založená roku 244 n. l., se těšila velké oblibě jako rodiště císaře Philipa I, a jako jedné z mála později založených kolonií se dostalo honosnější přestavby s více římskými prvky. Město samotné odpovídá ideálům římského města ve 3. stol. n. l., má pravidelný obdélný tvar, s procesní třídou a pravoúhlými ulicemi, uprostřed s tetrapylonem. Nalézají se zde množství monumentálních budov, lázně do kterých ústí akvadukt, divadlo a forum. Pro stavbu budov bylo využíváno typicky římských architektonických prvků, jako valená klenba a beton, některé budovy byly pravděpodobně konstruovány přímo římskými architekty. Nacházelo se zde také Philippeion, ve kterém byly umístěny sochy Philipa a jeho rodiny.¹¹⁶

¹¹⁴ Butcher, 2003, str. 232

¹¹⁵ Isaac, 2004, str. 362

¹¹⁶ Isaac, 2004, str. 363

7 Klientská království

Klientští králové a panovníci ovládali státy, či různá politická uskupení, která Římané nemohli přímo dostat pod svoji nadvládu. Tyto klientské státy zahrnovaly kmenové a vesnické komunity s různými sociálními strukturami a typy vlád. Z římského pohledu byly považovány za slabé, necentralizované společnosti s nepochopitelnou sociální strukturou a s autonomní vládou pro významnější centra. Klientské státy často ovládaly oblasti s bohatými surovinovými zdroji a také disponovaly vlastní armádou, která byla často větší než římská posádka operující v okolí. Římští císaři se snažili podporovat jejich vladařskou moc. Někteří panovníci byli dokonce v Římě na císařském dvoře vychováváni. Klientské státy byly v jistém smyslu zahrnuty do římské říše, ale byli osvobozeni od placení daní. Byli to spojenci Říma, kteří ale také očekávali od Říma ochranu.¹¹⁷ Tyto státy plnily funkci jakýchsi nárazníkových států a v případě napadení měli bojeschopné jednotky hned v pohotovosti. Pokud šlo o politické události tak nebyli svobodní, ale museli jednat v zájmu Říma. Jejich dobře vyzbrojená armáda ale mohla znamenat určitý stupeň ohrožení pro Řím.¹¹⁸ Řím zásadně netoleroval válku mezi klientskými státy, ale výjimkou byla situace, kdy se nepovolený válečný stav hodil jeho diplomatickým zájmům ve snaze dané regiony oslabit. Mezi nejvýznamnější panovníky klientských států, kteří se zasloužili o zvelebování syrských měst patřil Herodes Veliký.

Během prvního století n. l. byla většina klientských království postupně přičleňována pod přímý vliv Říma, respektive byly přiřazovány k jednotlivým provinciím a spadaly tak pod vliv lokálních místodržících. Klientská království sloužila jako nástroj císařské politiky, prezentující je jako romanizaci dalších odlehlých provinčních území, kde se Řím stará o podporu rozvoje měst. Pokud se danému království nedařilo udržet ve svém teritoriu klid a pořádek, byla tam poslána římská armáda a následovalo oficiální připojení, začlenění k nejbližší provincii nebo vytvoření provincie vlastní. Připojení království bylo vnímáno jako úspěch Říma a zastínil se tak případný fakt, že daný klientský král nebyl neschopný udržet hranice či vlastní stabilní vládu.

Nepřímá vláda skrze klientské státy byla významným prostředkem pro ovládání těchto východních periferií říše. Záleželo i na přístupu jednotlivých císařů. Tiberius a Vespasián upřednostňovali přímou nadvládu nad provinciemi, kdežto například Caligula a Claudius

¹¹⁷ Edwell, 2007, str. 9

¹¹⁸ Butcher, 2003, str. 89

dávali přednost spolupráci s klientskými státy. Celkově bylo pro Řím pohodlnější ovládnutí velkých center. Tento systém center byl pro Římany snadnější, než podmaňování celých klientských království, která často disponovala početnou armádou. Proces podmaňování klientských království byl završen na počátku 2. století, po připojení Nabateského království. V následujících podkapitolách bych se těm nejvýznamnějším klientským státům chtěla blíže věnovat.¹¹⁹

7.1 Kommagéné

V pol. 2. stol. př. n. l. získalo království Kommagéné nezávislost na Seleukovcích. Avšak brzy se dostává pod vliv Parthů. Jejich postupná rozpínavost brzy narazila na římský odpor. Parthský panovník Pakoros byl obléhán v původním kommagénském městě Samosata Římany v letech 40–38 př. n. l., a království bylo z parthského vlivu vymaněno, stává se z něj klientský stát, jehož hlavní význam spočíval v ochraně hranice impéria právě před tímto východním nepřítelem.¹²⁰

V prvním století n. l. patřilo toto království mezi nejvýznamnější a nejvlivnější klientské státy. V roce 17 n. l. zemřel král Antiochos III. a pro neshody mezi jeho dědici a neschopnost dále držet území pod stabilní vládou bylo Kommagéné začleněno do provincie Sýrie. V roce 37 n. l. bylo království obnoveno Caligulou, králem se stal syn Antiocha III. – Antiochos IV., který měl římské občanství a velmi dobré vztahy s císařem. Kommagéné ovládalo hlavní trasy do Melitene a Mezopotámie, což byl také jeden z důvodů, proč toto království bylo pro Řím natolik strategické. Pod jeho vliv spadala i některá města v Kilikii, patřilo mezi ně město Ioatepe na západě a další, nově založená města, která pojmenoval na počest římských císařů: Germanicopolis, Claudiopolis a Neronias. Dále přejmenoval město Marash na Germanicia Caesarea. Ale za nejasných okolností byl Claudiem sesazen a moc impéria se rozšiřovala dále za hranice státu Kommagéné, už však bez jeho působení jako nárazníkového státu. Antiochovi bylo dovoleno odejít do důchodu do Řecka. Jeho potomci se stali významnými postavami v římské aristokracii, senátory a konzuly. Řím si dělal nároky na část Arménie a na několik měst v Kilikii.¹²¹

Komagénské královské sídlo se nacházelo v Arsamei nad Nymphaem (Eski Kahta). Mezi další významná střediska patřila také Samosata (Samsat), Doliche (Dülük), Germanicia (Marash), a Antiochie na Eufratu.

¹¹⁹ Edwell, 2007, str. 17

¹²⁰ Isaac, 2004, str. 39 - 41

¹²¹ Edwell, 2007, str. 19

Samosata leží v dnešním Turecku, na soutoku řek Nymphaeus (Kahta) a Singas (Göksu). Její akropole se rozkládala na vyvýšeném tellu a od něj na západ se rozkládalo vlastní město obklopené hradbami. Vedle města se rozkládal také legionářský tábor.¹²²

Zeugma (v překladu znamenající Most) byla založena Seleukem I. na strategickém místě přechodu přes řeku Eufrat. Původně se skládala ze dvou osad na každém břehu řeky, pojmenovaných Apamea a Seleucia, z nichž jen Seleucia přetrvala osídlená i v římské době, právě pod jménem Zeugma. V 1. stol. n. l. zde byl legionářský tábor. Záchranné výzkumy na konci 20. století, které probíhaly kvůli stavbě vodní nádrže Birecik odhalily, že město prosperovalo především v prvních dvou stoletích n. l., ale po Šápurově vpádu kolem roku 250 n. l. se již město nevzpamatovalo.¹²³

7.2 Emesa

Království Emesa se rozkládalo ve střední Sýrii, v horní části toku řeky Orontés. Během posledních let seleukovské vlády bylo toto království vlivnou politickou mocností. Stejně jako ostatní klientská království, tak i Emesa poskytovala vojenskou pomoc římské armádě. O počátcích Emesy nemáme příliš mnoho informací, jednalo se o kmenovou společnost nomádského původu, se sídlem na horním toku Orontu. Během prvního stol. př. n. l. máme o Emese několik zmínek z města Arethusa, a to zejména nápisy z hrobek. Z těchto nápisů se dozvídáme, že rokem 30 př. n. l. začíná pro emeské království určité období svobody a také z nich můžeme usoudit, že Arethusa byla ustanovena prvním hlavním městem.

Většina emeských vládců se jmenovala Samsigeramus, Jambichus nebo Azizus. Panovník Samsigeramus I. byl velmi vlivným spojencem Říma proti Seleukovcům, ale jeho nástupci byli po bitvě u Aktia popraveni (jeden Marcem Antoniem, druhý Oktaviánem). Poslední vládce o kterém máme více informací byl Sohaemus, který také poskytoval vojenskou pomoc Římu, zejména během židovského povstání a během připojování království Kommagéné. Po začlenění do provincie tvořili Emeští pomocné vojenské sbory, vyhlášení byli především jako lučištníci.¹²⁴

Zánik království Emesy je v podstatě stejně nejasný, jako jeho vznik. Emesa z největší pravděpodobností přestala být svobodným královstvím v průběhu Vespasiánovy vlády. Stejně tak jako v Kommagéné, potomci vládnoucí dynastie se dostávali často do

¹²² Jones, 1971, str. 265 - 266

¹²³ Ball, 2001, str. 165

¹²⁴ Millar, 1993, str. 309

římského senátu. Rané zprávy o emeském království nijak nezmiňují město Emesa (dnešní Homs). To by mohlo naznačovat, že z počátku byli obyvatelé emeského království více nomádského původu, bez většího stálého centra. Z výzkumů probíhajících v Emese stále nevyplynulo, čím přesně byla Emesa v prvních stoletích před a po našem letopočtu. Hlavním božstvem Emesy byl bůh Heliogabalus. Nejznámější stavbou v městě byl bezpochyby jeho chrám. Bohužel se nám z něj do dnešních dob nic nezachovalo.¹²⁵

Císař Caracalla udělil Emese statut římské kolonie. Emesa byla také jednou z hlavních vojenských stanic během Aureliánova tažení proti královně Zenobii do Palmýry. Později se Emesa stala hlavním městem malé provincie Phoenicia Libanensis.¹²⁶

Bohatství Emesy rostlo především díky obchodu, vedla sem důležitá obchodní cesta z Palmýry. Emesa tak byla v podstatě závislá na obchodu s Palmýrou, což vedlo k jejímu úpadku, když ve 4. století upadala i moc Palmýry.

Po rozdělení římské říše v roce 395 zůstala Emesa součástí Byzantské říše, až do roku 636, kdy ji dobyli Arabové a přejmenovali ji na Homs.

7.3 Iturejští

V antických pramenech se Iturejští objevují jako vzpurný a divoký národ obývajících horské oblasti Libanonu a Antilibanonu. Poté co upadala moc Seleukovců se Iturejští stali postrachem a hrozbou pro mnohá města již spadající pod římskou zprávu. Kontrolovali pobřežní města od Orthosie po Byblos až k Bérytu. Také okupovali území podél pohoří Hermon, část severní Galileje a Transjordánska. Iturejští se bránili cizí nadvládě velmi houževnatě a v antické literatuře se o nich píše jako o velmi bojovném a agresivním národu. Jeho odlehlé vesnice a pevnosti posazené vysoko v horách byly pro Římany obtížně dobytelné.¹²⁷

Dvěma hlavními a nejvýznamnějšími iturejskými centry byly Chalcis a Arca. Dále existovalo několik neměstských komunit v horách, patřících k tomuto kmenu, ale v podstatě nezávislých na hlavních centrech. Městské státy Chalcis a Arca byly více rivalové než spojenci. Arca byla za vlády Augusta přejmenována na Caesareu. Ale ještě ve třetím století n.

¹²⁵ Ball, 2001, str. 36 - 37

¹²⁶ Ball, 2001, str. 36

¹²⁷ Butcher, 2003, str. 93

l. byla známá pod jménem Caesarea Iturejských, což už ale bylo dlouho po pádu jejich dynastie.¹²⁸

Druhému hlavnímu centru, Chalcis, bylo před rokem 64 př. n. l. ovládáno Ptolemaiovci, kdy jeho teritorium expandovalo na východ směrem k Damašku, kde se dostává do konfliktu s Nabatejci. Po bitvě u Aktia byla moc Ituraejských Oktaviánem redukována, jejich území bylo postupně zmenšováno a dostávalo se pod správu Římany ovládaných měst, i pod správu Heroda Velikého. Po jeho smrti již o městu Chalcis nemáme příliš mnoho informací.¹²⁹

7.4 Nabatejské království

Nabatejci patřili mezi vazalské státy Ptolemaiovců i Seleukovců. Stějně jako Hasmonajci a další vládci ke konci 2. stol. př. n. l., profitovali i Nabatejští na upadající moci Seleukovců. Centrum Nabatejského království se nalézalo v jižní části regionů Transjordánska, Negevu a Hidžazu. Jejich dějiny v období helénismu je vzhledem k útržkovitým informacím složité rekonstruovat. Na začátku 1. stol. př. n. l. ovládali široký pás Jordánska a území od Sinaje po Damašek, zahrnující úrodnou oblast Hauránu.¹³⁰ Hlavním střediskem bylo město Petra, mezi další významná města patřila Bostra. Petra je známá především díky velkým skalním hrobkám, vytesaným do skály. Od Strabóna se dozvídáme, že tento národ byl velmi prosperující s civilizovanou společností a malými třídními rozdíly.¹³¹

Nabatejské království zůstalo nezávislé i po roce 64 př. n. l., velmi rychle se stalo Pompeiovým spojencem. Stálo v opozici proti nepříteli na západě, ptolemaiskému Egyptu. Vedli obratnou politiku, podařilo se jim zůstat v pozadí všech nepokojů a tím také ustát zmatky z období konce římské republiky i konflikty v sousední Judey.¹³²

Zdá se, že podobně jako Palmýřané, Nabatejci velmi profitovali z obchodu. Většina jejich území sestávala z pouštní oblasti či stepi, kde nomádský způsob života byl zcela běžný a asi i nejvýhodnější. Zde velmi záleželo na úsporném vodohospodářství, nebo na případné expanzi do úrodnějších oblastí. Během římského období se Nabatejci stali více usedlým národem, který postupně čím dál více prosperoval z obchodu. Bohatství Nabatejců záleželo

¹²⁸ Butcher, 2003, str. 94

¹²⁹ Jones, 1971, str. 256

¹³⁰ Ball, 2001, str. 60

¹³¹ Rostovtzeff, 1971, str. 39

¹³² Millar, 1993, str. 400 - 407

především na karavanním dálkovém obchodu s Indií, který vedl přes Rudé moře. Svědčí o tom také přítomnost Indické keramiky, objevená během výzkumů v Petře, která tak potvrzuje existenci obchodu s východem. Dále přes jejich území vedla kadidlová stezka z jižní Arábie. Nabatejští zde hráli významnou roli jako ochránci karavanních cest, zabezpečovali klid podél těchto tras a zprostředkovávali distribuci tohoto cenného zboží dále do přístavů na pobřeží a tím i do celého Sředomoří.¹³³

Úpadek nabatejské moci byl z části způsoben odklonem hlavních dopravních cest, které během římské nadvlády byly přemístěny mimo jejich území a to přes Egypt a Palmýru k Perskému zálivu. Řím sám podporoval toto oslabení Nabatejců, ze strategických důvodů, zejména po své nevydařené kampani do jižní Arábie vedené Aeliem Gallem, který byl prefektem v Egyptě v roce 25 př. n. l., kdy se zde Římané snažili vytvořit vlastní síť dopravních tras.

Nabatejské království během prvního století n. l. i nadále prosperuje z karavanního obchodu, avšak již v mnohem menším měřítku. Římská snaha o přesunutí cest mimo nabatejské území se úplně nezdařila. Můžeme vyzorovat postupně více usedlý způsob života nabatejské, původně kočovné populace, i jejich pozvolné osvojování zemědělství, zavlažovacích systémů a vodohospodářství, což ke změně životního stylu z nomádského na více usedlý ještě výrazněji přispělo. Tyto změny můžeme chápat jako jeden z prvků romanizace.¹³⁴

Nabatejci měli vlastní písmo, razili své královské mince (zlaté i stříbrné), vytvořili si vlastní odlišnou kulturní identitu, architektonický styl a produkovali specifický typ jemně plavené tenkostěnné keramiky.

Hlavní město Petra rozkvétalo především za vlády krále Oboda III. (30–9 př. n. l.) a jeho nástupce Areta IV. (9–40 n. l.). Během prvního stol. n. l. už vykazovalo charakteristické znaky římského města: nacházelo se zde divadlo, monumentální chrámy, veřejné budovy a vydlážděná hlavní kolonádová ulice. Období vlády Areta IV. je považováno za největší rozkvět království. Za jeho vlády Nabatejci okupovali Damašek, což ovšem bylo bez souhlasu Říma, tím porušili jisté dohody a tato skutečnost přiměla císaře Tiberia pověřením syrského místodržícího Lucia Vitella, aby zaútočil na Areta ještě téhož roku, 37 n. l. K napadení nedošlo kvůli císařově smrti. Po Aretovi IV., v roce 40 n. l., nastoupil jeho syn Malichus,

¹³³ Ball, 2001, str. 64

¹³⁴ Butcher, 2003, str. 97

který dále pokračoval v prořímské poslušné politice a stejně jako ostatní klientští králové tak také on poslal během židovské války Římu vojenskou pomoc.¹³⁵

Posledním nabatejským králem byl Rabel, jenž nastoupil roku 70 n. l. Podle epigrafických pramenů se zdá, že upřednostňoval jako své sídlo více město Bostra než Petra. O tom také svědčí úpadek jižních karavanních cest a zvýšený důraz na zemědělskou činnost v úrodnějších oblastech – zejména v Hauránu kolem Bostry.¹³⁶

V roce 107 n. l. bylo království definitivně připojeno k římskému impériu. Nabatejská odlišnost se pod římským vlivem zmenšovala.¹³⁷

Bostra (plán 13) se stala hlavním městem provincie Arabia a byla zde usídlena legie III. Cyrenaica. Umístění jejího tábora v severní části města je stále velmi dobře patrné. Císař Philips byl patronem města a během jeho vlády získala Bostra statut metropole. Hlavní severojižní římská dopravní tepna, Via Nova Traiana, procházející nedaleko od Bostry, se zde křížila s obchodními cestami vedoucími z Palmýry. Tato skutečnost významně zvýšila její důležitost. Bostra se nalézá v úrodné hauránské oblasti, kde v římské době rychleji probíhal proces urbanizace a rostl počet obyvatel.¹³⁸ V centru města se nachází jedno z nejlépe zachovaných římských divadel, pocházející z 2. stol. n. l. Je jediným divadlem, u kterého se zachovala horní galerie i s celými portiky (obr. 11, 12, 13).

Dalším klientským vazalským královstvím bylo parthské **Osrhoene**, ovládající strategickou oblast úrodného půlměsíce. Po příchodu Římanů na Eufrat se z něj stal tzv. nárazníkový stát. Hlavním městem Osrhoene byla Edesa, jež se byla významným centrem syrské literatury a vzdělanosti až do středověku.¹³⁹

¹³⁵ Ball, 2001, str. 64

¹³⁶ Ball, 2001, str. 63

¹³⁷ Ball, 2001, str. 198

¹³⁸ Isaac, 2004, str. 123

¹³⁹ Isaac, 2004, str. 361

8 Doprava a komunikace

Achajmenovci a helénističtí králové také vytvořili určitý systém silnic a poštovní dopravy, ale vydláždění kamenné silnice byl ryze římský prvek.

Aby Římané byli schopni ovládat tak rozlehlé impérium, bylo za potřebí vytvořit spolehlivou komunikační síť. Vojáci, přítomní v oblasti, stavěli silnice, přístavy a kanály jako prostředek upevnění vojenského a administrativního zázemí a jako ukazatel římské imperiální moci. Účel stavby silnic byl především strategický, sloužily k urychlení pohybu vojáků po regionu. V poušti spojovaly komunikace pevnosti a oázy s vodními zdroji či jinými strategicky významnými body. Silnice také usnadňovaly kromě dopravy i obchod a místním obyvatelům se tím zvyšoval životní standard. Přesun vojenských jednotek se velmi zrychlil a bylo možné efektivněji operovat po území a rychleji potlačit případná povstání. Římské silnice zůstaly i po opuštění provincie vojáky viditelným znakem impéria a ještě dlouho poté stále sloužily svému účelu. Silnice, mosty, náspy, milníky i akvadukty zde symbolizovaly pokrok římské civilizace.¹⁴⁰

Milníky, udávající informace o vzdálenosti do nejbližšího města, jsou opatřovány nápisy s údaji, za jakého císaře byla silnice postavena či opravena.¹⁴¹ Milníky tímto také sloužili k propagandě samotného císaře, ačkoli se domnívám, že ti kdo, po cestách na blízkém východě procházeli si tyto latinské nápisy nemohli vždy přečíst, ale i jim sloužily jako připomínka neustálé římské přítomnosti.

V oblasti Sýrie byly budovány tři typy silnic. Nej kvalitnějšími byly silnice nalézající se přímo ve městech, nebo v bažinatém či skalnatém terénu, kde bylo také zapotřebí kvalitní výstavby. V těchto případech byl povrch vydlážděn plochými velkými kameny. V pozdně římské době byly v oblibě více obdélné valouny pokládáné po stranách silnice a tím vytvářející obrubník, mnohdy naskládané na již posazené kameny. I zde byly nechávány po stranách silnice odtoky, pro případ občasných zimních srážek.

Většina silnic byla stavěna jednodušším způsobem, udusaným šterkem. Tento způsob se používal především pro delší komunikace spojující města. Tyto šterkové silnice byly 4 až 7 metrů široké a v podstatě se nelišily od silnic italských. Jejich povrch byl více jílovitý, protože jílovitá půda smíchaná se šterkem lépe držela pohromadě. Avšak po zimních deštích bylo často nutné tyto silnice opravovat. Záznamy o těchto opravách máme především z již

¹⁴⁰ Staccioli, 2003, str. 83

¹⁴¹ Staccioli, 2003, str. 64 - 65

zmiňovaných milníků.¹⁴² Třetí a nejjednodušší typ silnic v Sýrii byla jen cesta, či stezka z udusaného povrchu. Jednalo se především o vyšlapané nomádské karavanní trasy vedoucí přes nehostinná pouštní a stepní území. Povrch nebyl nijak zvlášť upravován. Jednalo se zejména o dálkové trasy, podél kterých byla vybudována síť pevností a zastávek. Podél těchto cest byly vztyčovány milníky. Právě kvůli jejich neupravenému povrchu je dnes obtížné přesně vysledovat jejich přesnou linii, v tomto ohledu nám více pomáhá letecká archeologie či satelitní snímky.¹⁴³

Dalším řešením při překonávání terénních nerovností bylo vysekávání silnic do skal, navážení náspů a stavění mostů.¹⁴⁴ Například silnice v bažinaté oblasti kolem Antiochie byla zvednutá náspem o dva metry nad okolní terén, o šířce šest metrů, s opěrnými zdmi a s odvodňovacími kanálky.

Jeden z hlavních silničních tahů, vybudovaných Římany na Blízkém východě, vedl podél pobřeží, od Antiochie po Raphiu, odkud dále pokračoval do Pelúsia v Egyptě a byl významnou spojnici přístavních měst.¹⁴⁵

Další silnice protínala údolí Orontu jižně do Emesy, odtud pokračovala do Heliopole, Damašku a končila v Bostře. Důležitá silnice v severní Sýrii spojovala pobřeží s Eufratem, vedoucí přes Antiochii do Samosaty, Zeugmy. Po těchto hlavních trasách probíhal také cursus publicus, císařský poštovní systém, zavedený za Augusta.

Systém silnic byl využíván pro přesun vojenských jednotek a jejich zásobování. Ulehčoval pohyb po oblasti pro obchodníky i obyčejné civilisty, obchod byl tak více chráněn, bylo bezpečnější se po silnicích pohybovat i na dlouhé vzdálenosti.

Kromě samotných silnic byly stavěny stanice, nebo spíše pevnosti, které umožňovaly bezpečný nocleh, či výměnu koní a mul. Tyto stanice poskytovaly i v odlehlých oblastech bezpečí od potulujících se nebezpečných nomádských kmenů.¹⁴⁶

Pomalý, ale stabilní postup Říma do syrské stepi a odlehlých krajín Sýrie během druhého a třetího století lze rekonstruovat právě pomocí stavby silnic a obranných pevností. Někdy v rámci jedné silnice byly jednotlivé úseky stavěny v různých obdobích.

Římské pevnosti a tábory legií byly umísťovány v přítomnosti vodních zdrojů, ale i v místech, kde se křížily důležité obchodní trasy.

¹⁴² Staccioli, 2003, str. 107 - 109

¹⁴³ Butcher, 2003, str. 127

¹⁴⁴ Butcher, 2003, str. 128

¹⁴⁵ Isaac, 2004, str. 322

¹⁴⁶ Isaac, 2004, str. 102 - 103

Silnice z Palmýry do Sury byla podle milníků, nalezených podél ní, postavena za vlády Vespasiána. Z toho můžeme usuzovat záměr o další expanzi směrem na východ a na jih od Eufratu. V některých případech milníky pouze uvádějí období, kdy byla silnice zrekonstruována a data původní stavby zamlčují. Přes Negevskou poušť se zachovaly milníky čisté, bez vyrytého nápisu, a má se za to, že na nich byla nápis či kresba malovaná.¹⁴⁷

Chronologie staveb silnic na celém Blízkém Východě v podstatě záleží jen na milnících a jejich epigrafických údajích a proto je mnoho silnic velmi obtížné datovat. Právě tyto informace nám dokládají, že největší stavitelské aktivity probíhaly v 2. a 3. století n. l. Nejvíce stavebních aktivit máme doložených během vlády Trajána, Marca Aurelia, Septimia Severa, Caracally a Diokleciána, což by dávalo do souvislosti stavbu silnic a vojenská tažení na východ proti Parthům a Sásánovcům. V následujících stoletích se většina stavebních aktivit soustředila spíše na opravy. Během čtvrtého století nemáme žádné doklady o výstavbě nových silnic a ani o jejich opravách.¹⁴⁸

Osud mnoha silnic v pozdně římské době je nejasný. Lze usuzovat, že mnoho silnic sloužilo spíše jen vojenským účelům a po opuštění oblasti Římány zanikly. Když byla silnice ve velmi špatném stavu a sloužila jako frekventovanější obchodní trasa, tak se častěji přistoupilo k vytahání jejích kamenných bloků, které se dále druhotně využily. Na špatně vydlážděných silnicích se údajně zvířata častěji zraňovala než na obyčejném udusaném písku či jílovitém ztvrdlém povrchu. Špatně vydlážděná cesta byla horší než žádná cesta.¹⁴⁹

V době ovládnutí Sýrie Římány vzkvétala mimo jiné i lodní doprava. O tomto faktu vypovídá množství vraků podél středomořského pobřeží. Většina syrských přístavů již existovala před příchodem Římanů. Mezi nejvýznamnější přístavy po příchodu Římanů patřila Caesarea, kterou stále udržovali a opravovali.

Důležitou dopravní tepnou byla řeka Orontés. V původním říčním korytu jsou patrné stopy po jeho umělém upravování - vytvoření splavného kanálu, který umožnil proplouvat lodím s hlubším ponorem. Řeka Orontés byla hojně využívána císařským loďstvem za Flaviovců, kdy byla splavná od Seleukie Přímořské, přes Antiochii, Epiphaneu a dále až po Emesu.

Řeka Eufrat, která poskytovala přístup k Rudému moři byla splavná už od Zeugmy až k deltě. Palmýrstí a Durští obchodníci ovládali obchod v její jižní části (v rámci hranice provincie Sýrie) a zprostředkovávali jej dále na se sever po řece, či po souši směrem k

¹⁴⁷ Butcher, 2003, str. 129

¹⁴⁸ Butcher, 2003, str. 129

¹⁴⁹ Staccioli, 2003, str. 10

Palmýře po karavanních obchodních trasách. Eufrat sloužil jako strategická tepna pro zásobování vojenských jednotek během tažení proti Parthům a Sásánovcům.

8.1 Strata Diokletiana

Síť silnic a cest mezi Palmýrou a Eufratem, vybudovaná na konci třetího století, byla pojmenována podle milníku nalezeného podél jedné z těchto cest, opatřeným nápisem Strata Dicletiana. Avšak přítomnost některých karavanních cest zde máme doloženou již z doby mnohem dřívější než je vláda císaře Diokleciána. Tato síť silnic byla po Aureliánově dobytí Palmýry hraniční oblastí. Silnice z Palmýry směrem na sever k Eufratu zůstala i v pozdně římské době obrannou linií proti sásánovským útokům.¹⁵⁰

Ze všech vojenských soustav vybudovaných v provincii Sýrie, je Strata Diokletiana tou nejpropracovanější. Jedná se o systém silnic, spojujících jednotlivé pevnosti od břehu Eufratu, přes Palmýru do Bostry a do oázy Azraq, (mapa 11).¹⁵¹ Obranný systém římského impéria ve východních provinciích se výrazně liší od systému limitu který známe z evropského prostoru. Zde nenalezneme pevně danou obrannou linii tvořenou strážními věžemi a legionářskými tábory pravidelného tvaru hrací karty. Východní hranice byla více pohyblivá, ne vždy jasně definovatelná, kde bylo vojsko usídlováno v již existujících městech, nebo v nově postavených pevnostech, které však neodpovídaly západním standardům.

Dioklecián vymyslel koncepci integrovaného systému komunikací, propojení několika významných tras. Byly zde rozmístěny legie a pomocné jednotky, které měly zajistit bezpečný obchod, a také celkový klid v oblasti s častým pohybem nomádských kmenů. Obchodní cesty zde existovaly už mnohem dříve, jako doklad o častém pohybu karavan i nomádských kmenů může posloužit vodní nádrž Harbaqa, ze druhého stol. n. l., umístěna na křižovatce několika cest.¹⁵²

Do Palmýry byla poslána legie I. Illyricorum, do nedaleké Danaby legio III. Gallica, jinak většina Strata Diokletiana byla hlídána pomocnými a především jezdeckými oddíly.¹⁵³

Za Diokleciána byl postaven tábor Lejjun, a umístěna zde legie IV. Martia. Lejjun patří menší tábory, určený pravděpodobně jen pro 1000 - 1500 mužů a dnes je jedním z

¹⁵⁰ Isaac, 2004. str. 171

¹⁵¹ Butcher, 2003, str. 129

¹⁵² Butcher, 2003, str. 162

¹⁵³ Isaac, 2004. str. 165

nejlépe zachovalých táborů na Blízkém Východě. Dále také vznikl nový tábor v Orese (dnešní at-Tajibe), podél silnice mezi Palmýrou a Surou.¹⁵⁴

Menší pevnosti s vojenskou posádkou podél cest Strata Diocletiana sloužily také jako místní administrativní menší centra, zastávky pro cestující a obchodníky a hlídaly blízké vodní zdroje.

Většina pevností podél Straty Diocletiany byla plně využívána až do konce 5. století. Během 6. století byl postupně tento obranný systém opouštěn. Zájem říše byl zaměřen na jiné oblasti, a původní region provincie Sýrie byl jako periferie říše postupně opouštěn a obsazována arabskými kmeny.¹⁵⁵

Jak jsem již v úvodu uvedla, jedním z hlavních pramenů, ze kterých jsem čerpala informace je publikace K. Butchera, *Roman Syria and the Near East*. Vždy jsem se je snažila porovnávat popisované oblasti či lokality se satelitními snímky z programu Google Earth, a konkrétně u mapy Straty Diokletiany jsem dospěla k závěru, že v době římské nebylo možné tuto silnici zkonstruovat tak, jak ji má na své mapě uvedenou K. Butcher, (mapa 11). V takovém případě by musela protínat horská pásma a vést ne příliš schůdným územím, což by odporovalo římské strategii stavění silnic. O něco jednodušší strukturu Straty Diokletiany uvádí W. Ball v knize *Rome in the East* (mapa 17), avšak nepřikládá jí tak významnou úlohu v obranné strategii jako K. Butcher.

¹⁵⁴ Isaac, 2004, str. 167

¹⁵⁵ Butcher, 2003, str. 420

9 Karavanní obchod

Ačkoli o karavanním obchodu máme mnoho zmínek u antických autorů, archeologické doklady o tomto druhu obchodu jsou velmi malé. Mezi časté typy zboží, které přicházelo karavanními trasami přes Sýrii byla měď, exotické dřeviny, pepř, bavlněné plátno, hedvábí, indigo, koření, či karmín. Nejlépe doložené jsou obchodní vztahy Sýrie a Indie, Srí Lanky, Perského zálivu (přes parthskou Babylónii) a také s Arábií a Rudým mořem (přes Petru a Bostru).¹⁵⁶ Římská vyšší vrstva byla hlavním příjemcem tohoto luxusního zboží a říše utržila velké výdělky na daních z tohoto zahraničního obchodu.¹⁵⁷

Jedna karavanní cesta vedla z centrální Arábie na sever přes Wadi Sirhan do Bostry a karavanní cesty z centrální Asie vedoucí přes Írán a Babylónii ústily v severo-syrských městech Antiochie, Beorea. Na obchodu s Čínou profitovali především Parthové, kteří zde fungovali jako zprostředkovatelé zboží. Karavanní obchod byl významným elementem tehdejší syrské ekonomiky, profitovala z něj především větší města, kam tyto trasy ústily. Například Palmýra a Petra, která sloužila jako překladiště odkud bylo luxusní orientální zboží dále distribuováno (mapa 12). Avšak i karavanní obchod měl své stinné stránky, zboží z orientu bylo dováženo nepravidelně a v menším množství, ne vždy se na něj dalo spoléhat jako na stálý přísun bohatství. Toto zdůrazňuje ve své publikaci K. Butcher, oponuje tak M. Rostovtzeffovi, který ve své práci *Caravan cities* význam karavanního obchodu vyzdvihuje jako nejdůležitější zdroj příjmů nejen palmýrské elity.¹⁵⁸

Palmýra bylo nejvýznamnějším karavanním městem, kde ústily trasy dálkového obchodu. Sídlo zde hodně obchodníků, jak nám dokládají především nápisy a fungovaly zde jednotky, mající za úkol chránit syrskou step od případných nájezdů banditů, aby bylo podél obchodních tras bezpečno a nebyl ohrožen transport zboží. Podél těchto cest byly vystavěny caravanserais a menší vojenské stanice, které umožňovaly obchodníkům nocleh, případně výměnu koní, oslíků či mul a samozřejmě občerstvení. Palmýřané hojně obchodovali s Indií a s Perským zálivem. Měli několik lodí na Eufratu, které své zboží vykládaly v Duře Europos, odkud se potom distribuovalo pozemní cestou do Palmýry. V rámci tohoto obchodu se do oblasti Perského zálivu dostávalo římské zboží, a to především jemně plavená keramika, a

¹⁵⁶ Butcher, 2003, str. 184

¹⁵⁷ West, 1924, str. 2

¹⁵⁸ Rostovtzeff, 1971, str. 104

římské sklo. V Palmýře se zase našlo i čínské hedvábí, z hrobky Elahbela, s motivem draků. Z několika dalších hrobek jsou známy fragmenty indické bavlny.¹⁵⁹

Palmýřané ovládali námořní trasy až do Indie. Jak jsem již výše uvedla, lodě se plavily po Eufratu až k jeho ústí a odtud přes Perský záliv až k indickým přístavům.

Během pozdně římské doby byl obchod přes Sásánovskou Persii velmi omezen a to především z bezpečnostních důvodů, někdy kvůli perským nájezdům na hranici. Obchodníci tak byli donuceni zvolit jiné trasy, což transport zboží znesnadňovalo a prodlužovalo. Jedním z důvodů, proč Sásánovci omezovali tento obchod, byla také snaha zamezit vniknutí cizích špehů na jejich území, nebo alespoň se takto pokusit oslabit ekonomiku karavanních měst.

Obchod dovolil městům rozrůstat se mnohem intenzivněji, než kdyby se spoléhala jen na zemědělskou podporu okolních vesnic. Zároveň prosperující město nabízelo okolním venkovským sídlům odbyt jejich zemědělských produktů ve velkém, tím i vyšší výdělek a zlepšení životního standardu vesničanů. Městský stát byl tak klíčovým elementem pro organizaci produkce a distribuce zboží nejen v Sýrii, ale i na celém Blízkém východě.¹⁶⁰

Síť silnic mezi Eufratem a Rudým mořem byla Římany koncipována především jako prostředek kontroly pohybu nomádských kmenů, které pro provincii stále představovaly určité nebezpečí.¹⁶¹ Jejich případně sjednocení a povstání bylo pro Řím velkou hrozbou. Pouštní kmeny se účastnily i Palmýrského povstání, kde podporovaly královnu Zenobii. O dvě desetiletí později se Dioklecianus pokusil v prostoru střední Sýrie vybudovat výše zmíněnou síť silnic a pevností, které tak měly pohyb nomádů monitorovat, aby nic neohrožovalo obchodní trasy. V této době dokonce byly i některé vesnice v severním Hauránu, opatřeny hradbami, pravděpodobně z obavy před nájezdy kočovníků, což značí že v nomádi zde byli opravdu hrozbou.¹⁶²

Obchodní vztahy mezi Sásánovci a Římany byly zcela odlišné od těch, jaké existovaly mezi Parthy a Římany. Zmínky o karavanách z oblasti Characene a jižní Mezopotámie, běžně známé a zaznamenávané na mnoha nápisech druhého století, ve 3. století mizí. Ve druhém století n. l. v oblasti Perského zálivu, se kterým hojně obchodovali například Palmýřanští, bylo často nacházeno římské zboží (např. sklo nebo keramika typu terra sigillata), především

¹⁵⁹ Butcher, 2003, str. 185

¹⁶⁰ Pollard, 2000, str. 182 - 184

¹⁶¹ Millar, 1993, str. 428

¹⁶² Butcher, 2003, str. 408

luxusnějšího charakteru. Tento trend však ve třetím století ustává. Luxusní římské zboží je v prostoru Sýrie ve 3. stol. n. l. nahrazeno zbožím Sásánovským.¹⁶³

10 Venkovské oblasti

Každé významnější centrum mělo své teritorium, které zahrnovalo také zemědělské zázemí s venkovským obyvatelstvem a vesnicemi. Avšak určit přesné hranice vlivu jednotlivých městských teritorií je dnes prakticky nemožné.

10.1 Mrtvá města

Jedná se o severozápadní cíp Sýrie, který lze charakterizovat jako úrodnou, spíše rovinatou oblast, ohraničenou vápencovými masivy. Jsou zde hlavní vápencové masivy Džebel Zawiye (jižněji), Džebel A'la, Džebel Bariša, a nejseverněji Džebel Halaqa a Džebel Semaan (mapa 13). Zůstala zde z doby římské zachovaná celá zemědělská sídliště. Nejen celé vesnice jsou zachované, ale i jejich polní systém, hospodářská zázemí a pohřebiště, zkrátka celé venkovské komplexy, nyní odlehle a opuštěné od civilizace, proto se pro tuto oblast vžil název "Mrtvá města", (obr. 14). Jedná se o vesnická sídliště spadající do teritorií větších měst jako Antiochie, Apamea, Chalcis, Cyrrhus a Beorea. Tento region byl před příchodem Římanů řídko osídlen, ale s usídlením vojenské posádky zde vzrostla potřeba ji zásobovat. Usedlosti z obchodu prosperovaly. Po opuštění těchto větších středisek Římany ztratily vesnice své hlavní odběratele a postupně zanikaly.¹⁶⁴

Je zde celkem 820 sídlišť, od nejmenších osad o pár staveních, až po velké aglomerace s vlastními chrámkami a velkými lisy na olej. Jedním z prvních sídlišť tohoto typu je Me'ez v Džebel Bariša, z přelomu 2./3. stol. n. l., datované podle stavebních nápisů na budovách, ale zdá se, že toto sídliště nebylo příliš významné.¹⁶⁵ Jako nejznámější a rozsáhlejší příklady takovýchto vesnic bych uvedla Serdžilu v pohoří Džebel Zawiye (obr. 15, 16), nebo Babisqu (v Džebel Bariša, ve které byl objeven i lázeňský komplex. Časově tyto komplexy spadají do 4., 5., a 6. století, kdy bylo zemědělství v úrodné oblasti vápencového masivu nejintenzivnější. Místní obyvatelé patřili k nezávislým komunitám rolníků, kteří prosperovali

¹⁶³ Rostovtzeff, 1971, str. 68 -70

¹⁶⁴ Butcher, 2003, str. 146

¹⁶⁵ Ball, 2001, str. 210

především z odbytu svých vypěstovaných potravin a dalších hospodářských produktů do nejbližších větších měst a k římským vojákům.¹⁶⁶

Většina těchto usedlostí přežila takto zachovaná do dneška díky tomu, že region Mrtvých měst nebyl po jejich opuštění dále osídlen, sídliště neposloužila jako levný a lehce získaný zdroj stavebního materiálu. Mnoho staveb stále stojí ve své původní výšce, pouze se zborcenou střechou.¹⁶⁷

V letech 330-550 n. l. zaznamenal region vápencového masivu markantní nárůst počtu obyvatel. Stavební aktivita dosáhla svého vrcholu v letech 450-480 n. l.. Byl zde vyšší nárok na hospodářskou produktivitu. Podle nálezů mnoha lisů na olej je zřejmé, že odtud šel na export především olivový olej. Severní Sýrie v tomto odvětví dominovala. V menším měřítku než olej bylo odsud vyváženo víno. Dalšími produkty bylo obilí, ovoce a dobytek. Právě v letech 450-480 n. l. se zde více staví a i roste populace, zatímco jiné části římské Sýrie již upadají.¹⁶⁸

Mrtvá města byla především komunitami svobodných farmářů. Vesnice byly stavěny bez předchozího plánování, nejsou v nich žádné pravidelné ulice. Ale i zde jsou patrné sociální rozdíly, některé domy jsou větší, a postavené z kamenných bloků nesoucích grafickou dekoraci.

Ve vesnicích se nachází velké množství budov sloužících jako zásobárny či skladiště, což podporuje teorii, že měly za úkol zásobovat posádky ve městech. Tyto budovy jsou situovány ve středu vesnice, či blíže k jejímu vchodu, s jednoduchým, ne příliš členěným půdorysem. Kolem se nacházelo prostranství, sloužící jako otevřená tržnice pro obchodníky k nakládání potravin, a dalšího zboží k transportu. Lze si zde povšimnout se zde vysokého počtu kostelů, v oblasti vápencového masivu jich je přibližně 1200.¹⁶⁹ V každé vesnici se obvykle nacházejí dva, někdy dokonce tři. Dalšími běžnými budovami, kromě zásobáren a sýpek, zde byly hostince, stoy a stáje. Je zde složité odlišit, které budovy sloužily obchodním či hospodářským účelům a které byly soukromými obydlími. Máme zde dokonce doloženou jednu ubytovnu pro poutníky, hotel, ve vesnici Telannisos, pod dnešním názvem Deir Semaanan, kam mířilo spousty poutníků do kostela sv. Simeona. Od něj je také odvozeno jméno vesnice.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Ball, 2001, str. 213

¹⁶⁷ Ball, 2001, str. 218

¹⁶⁸ Butcher, 2003, str. 159

¹⁶⁹ Butcher, 2003, str. 153

¹⁷⁰ Ball, 2001, str. 223

10.2 Oblast Chalcidice a východní step

Tato suchá stepní oblast se rozkládá na východ od Orontu a Džebel Zawiye, směrem k Eufratu. Oblast dostala své jméno podle hlavního střediska Chalcis ad Belum (dnešní Nabi Iss). Na severu je významným bodem jezero Džabbul, na jihu pohoří Džebel Balas (mapa 14). Zde se opět nalézají ruiny měst, ale oblast nebyla zdaleka tolik hospodářsky využívána jako předchozí Mrtvá města. Místní ruiny zde byly ale interpretovány jako produkt římské imperiální organizace. Město Chalkis bylo vojenskou základnou, hraniční oblastí a také zde samozřejmě sídlila posádka. I zde existoval systém osad či vesnic, silnic a menších pevností. Mnoho menších vojenských stanic zde fungovalo od 4. do 6. století, ale neprobíhaly zde žádné systematické průzkumy. Západnější část, v horách Džebel Hass, je úrodnější region, kde byl objeven určitý systém polí z 2. až 3. století. Tento region byl obýván polonomádky kmeny. V třetím století zde byl významným střediskem chrám v Seriane (dnešní Isríje) a za Diokleciána se toto místo stalo významným opěrným vojenským bodem.¹⁷¹

Chalcidice byla celkově, vojensky i hospodářsky méně významným regionem Sýrie, jedním z důvodů bylo obtížné zajištění vodního zavlažování. V oblasti kolem antické Androny (al-Anderin) bylo známo používání kanátů.¹⁷² Jednalo se o systém uměle vytvořených tunelů, někdy až desetikilometrových a mohly tak přivádět vodu z daleka do rezervoárů v odlehlých sídlištích. Příkladem je právě město Androna, kam se z okolí svádí voda několika takovými to kanáty z okolních kopců. I v těchto oblastech pak bylo možné při nedostatku vody zavlažovat pole. Díky nim se Androna stala jedním z mála významnějších měst v této oblasti. Rozložení vodních tunelů, kanátů, můžeme vysledovat z mapy 14.

V pozdně římské době se zde objevuje několik vojenských pevností, které mohly vzniknout právě jen v blízkosti sídlišť s fungujícím zemědělstvím a s dostupností vody.

¹⁷¹ Butcher, 2003, str. 155

¹⁷² Butcher, 2003, str. 156

10.3 Haurán

Hauránský bazaltový region se nachází v jižní Sýrii u hranic s Jordánskem. Okolní krajina je velmi rozmanitá, s hrubou půdou zbarvenou do černa (obr. 17). Nachází se zde pahorkatina Auranitis (pod dnešním názvem známá jako Džebel Druze), s chladnějším klimatem, nevhodným pro pěstování oliv, ale vinné révě a ovoci se zde dařilo.¹⁷³ Lávová oblast byla v antice známa pod jménem Trachonitis (dnes Leja). Na západ od Auranitis se nalézala planina Batanea (dnešní Nuqra), která se táhne až ke Golanským výšinám na západě (mapa 15). Během doby římské byla Batanea známá produkcí obilí, kterým zásobovala vojenskou posádku v Bostře. Celkově ale region Trachonitis nepatřil mezi nejúrodnější. V prvním století př. n. l. o něm máme pouze zmínky jako o nebezpečné oblasti, ve které sídlili bandité. Herodovi Velikému se podařilo je zpacifikovat, založit zde několik kolonií s pokusem o oživení zemědělství. Vznikly zde tak první vesnické zemědělské osady. V prvním stol. n. l. už nemáme zprávy o banditech v Trachonitis, zmínky o ní jsou už jen jako o oblasti s řidším vesnickým osídlením. Římané toto území protnuli silnicí, podél které bylo postaveno několik menších vojenských posádek.¹⁷⁴

V době Pompeiova syrského tažení zde bylo jediným významnějším střediskem Qanawat (Canatha), pod které spadala většina hornaté Auranitis a Bataney. V době raného císařství nabyla na významu města Bostra (Bosra) a Ardaa (Deraa) a o něco menší centra Maximianopolis (dnešní Šaqqa) a Philipopolis.¹⁷⁵

V Hauránu se v době římské více rozvíjejí vesnice velmi podobného typu jako v oblasti Mrtvých měst, nemají příliš uspořádaný plán, žádná pravidelná síť silnic, spíše nepravidelné rozmístění domů.¹⁷⁶

Ve 2. století n. l. byly zdejší vesnice ohrožovány nomádky kmeny z východního Hauránu, ale během třetího století se zdá že tyto kmeny adoptovaly usedlý život a splynuly s obyvateli místních vesnic. Rozvoj a celkové zlepšení zemědělství lze v Hauránu zaznamenat od konce 3. stol. n. l, kdy je také patrný nárůst obyvatel a stavitelské činnosti. Obyvatelé zde spoléhali na pravidelné množství srážek, není zde dochovaný systém kanavátů, ani jiných vodovodních zařízení, která by do vesnic přiváděla vodu. Ve vesnicích byly objeveny jen

¹⁷³ Ball, 2001, str. 238

¹⁷⁴ Isaac, 2004. str. 62

¹⁷⁵ Butcher, 2003, str. 159

¹⁷⁶ Ball, 2001, str. 238

rezervoáry na zachycení dešťové vody, bez jakéhokoli přívodu z kanálů nebo akvaduktů odjinud.¹⁷⁷

Některé vesnice či sídliště dosáhly během římské nadvlády městského statutu, zde jimi byly Canatha, Dionysias, Philippopolis, Maximianopolis a Constantia (dnešní Buraq), patrně byla takto povýšena z ekonomických důvodů, protože se nacházela v úrodnější oblasti.

11 Vodní zdroje a jejich využívání

Průměrná hodnota srážek v dané oblasti je 250 mm ročně, při které se zemědělství bez doplňujícího systému zavlažování stává nemožným. Ale chov dobytka je ve stepi běžný i za menších srážek, 150-250 mm ročně. Hranici obdělávané země, kde bylo možné rozvíjet zemědělství, můžeme vidět na mapce č. 16, která ukazuje, kam až zasahovala pouštní či stepní oblast. V suchých neúrodných krajích se dařilo hlavně nomádům a jejich pastevectví, především chovu velbloudů.¹⁷⁸

Římané ve vesnicích investovali zejména do staveb souvisejících s vodohospodářstvím a zavlažovacími systémy, aby zajistili vhodné prostředí pro další zemědělský rozvoj, a tím i své vlastní zásobování. Stavěli zde akvadukty, přehrady a vodní kanály, jejichž stavbu zprostředkovávali právě vojáci a spolu s nimi do oblasti příchodí stavitelé a architekti, s patřičnými technologickými znalostmi. Ve vesnicích bylo hlavním úkolem akvaduktů přivádění vody do velkých nádrží, ze kterých byla voda dále rozváděna do menších kanálků pro zavlažování polí, na rozdíl od akvaduktů ve městech, které přiváděly vodu do lázní nebo ústily do fontán, nymfeí a veřejných latrín. Ve větších syrských městech máme doloženo i terakotové vodovodní potrubí a v Bérytu máme dokonce příklad potrubí olověného. Města tak parazitovala na vodních zdrojích, v podstatě odváděla zdroj života od vesnice, když byl od pramene nasměrován tok vody a stažen akvaduktem několik kilometrů, znemožnili tak rozvoj hospodářství některých vesnic. Římané takto významně ovlivňovali zemědělskou krajinu. Ale na příkladu akvaduktu v Caesarey můžeme vidět, že z něho byly umožněny výpusti (šlo je ale kdykoli uzavřít), které umožňovaly několika málo sídlištím podél vodovodu čerpání vody a tím i lepší podmínky pro zemědělství.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Butcher, 2003, str. 160

¹⁷⁸ Butcher, 2003, str. 161

¹⁷⁹ Butcher, 2003, str. 162

Dále se zde Římané snažili regulovat vodní toky. Velmi dobře zachovaným příkladem je přehrada Harbaqa (obr. 18), z 2. stol. n. l. nedaleko Palmýry, využívaná ještě za Umajjovců. Přehrazuje Wadi el-Barda. Byla 345 m dlouhá, 20 m vysoká, postavená z hrubě opracovaných kamenných bloků, suti a malty, v čele zpevněná kvalitnějšími vápencovými bloky. Šířka této čelní stěny je 375 m. Zásobovala vodou jak několik nejbližších stanic podél důležité silnice procházející nedaleko, tak také Palmýru. Kolem přehrady se rozprostírala oáza, s úrodnými poli.

Další přehrada se nacházela u Caesarey. Přehrazovala řeku Crocodilon, a z ní byla dále voda rozváděna akvadukty a kanály. Přehrada na Orontu u města Emesa je stále funkční, ale původní (a mnohem menší než dnes), pochází z doby římské. Blíže bohužel není datována. Region zřejmě prosperoval a bylo zapotřebí zvýšit přívod vody do města. I okolní úrodná krajina s rozšiřujícím se obdělávaným územím vyžadovala vyšší nároky na zavlažování.

Za Vespasiána proběhla výstavba vodovodních kanálů kolem Antiochie, na kterém se podíleli především příchozí vojáci. Kromě zefektivnění zavlažování bylo cílem vytvořit oblast kolem Antiochie splavnější po více ramenech Orontu i jeho přítocích. Podobný příklad kanálů máme ze Seleukie Přímořské, které byly postaveny ve stejném období. Zde bylo důležité zabezpečit, aby se tento pro Římany strategický přístav nezanášel. Proto zde Římané dali vykopat tunel, dlouhý 1300 m, který odváděl z nedalekých hor sezónní proudy mimo přístav do moře. Na některých místech jde tento tunel až 50 metrů pod zemí. Tento příklad ilustruje, jak technologie Římanů dokázala ovládat přírodní živly.¹⁸⁰

Ve vesnicích Hauránu i Mrtvých měst byly běžné velké zastřešené veřejné rezervoáry, některé byly zásobovány přímo akvadukty, jiné spoléhaly na každoroční dešťové srážky. Největší se nachází v Sergiopolu, který pojal až 15 000 m³ vody.

¹⁸⁰ Butcher, 2003, str. 164

12 Vývoj v provincii od třetího století n. l.

Ve třetím století byl v Sýrii zaznamenán pokles stavitelské činnosti zejména pokud jde o veřejné a monumentální budovy, financované místní elitou. Ve stejnou dobu ve východních provinciích upadá ražba vlastních mincí. Současně s těmito změnami dochází k narušení, či úplnému přerušení dálkového obchodu. Příčinou byla politická nestabilita regionu a odklon od tradičních forem občanských vlád. V druhém stol. n. l. dbal římský vládní aparát více na kontrolu veřejného života v městech východních provincií, kam dosazoval své úředníky, kteří dohlíželi na oběh financí. Toto zřízení do jisté míry limitovalo místní elitu ve snahách o vlastní hegemonii či konsolidaci a celkově neumožňovalo tolik příležitostí vyniknout. V předchozích stoletích byla místní vyšší třída více motivována k investování do veřejných staveb, které věnovala svým dobytélům. Tento trend však na počátku 3. stol. n. l. upadá, bohatí měšťané postupně začali být méně aktivní ve financování veřejných staveb. Během třetího století došlo ke zvýšení daní, což také ovlivnilo neochotu bohatých občanů ještě dále investovat do zvelebování města. Nyní byla místní městská elita zatížena povinností spravovat cesty i akvadukty a provoz lázní, s rozšířením římského práva ji neminula také povinnost odvodů do armády.

Během čtvrtého a pátého století se politická kontrola Říma nad provincií Sýrií omezila pouze na několik center, celkově zde vliv impéria upadal, moc postupně přecházela do nestabilních vlád lokálních aristokracií. Místní bohatá vyšší vrstva se více než na výstavbu veřejných budov, soustředila na sebe reprezentaci a na budování vlastních výstavních rezidencí.¹⁸¹

V době raného císařství se města starala sama o své finance, získávala je z veřejných bohoslužeb, z vybírání místních daní a z obchodu. Ale později začali místodržící více zasahovat a regulovat příjem samotných měst a část celkového zisku musela být odváděna státu. Řím postupně inkasuje peníze i z veřejných festivalů a oslav, čímž městská pokladna přišla o další z nejvýznamnějších zdrojů příjmu.¹⁸²

V hlavních centrech se investovalo již jen do oprav silnic a kostelů, příležitostně kolonádových tříd a zejména do opravy městských hradeb. Velmi zřídka docházelo k opravám jiných veřejných budov, městská vyšší třída je již nesponzorovala. Křesťanství podporovalo opouštění pohanských svatostánků a bylo proti rekonstrukci mnoha chrámů.

¹⁸¹ Isaac, 2004, str. 161 - 162

¹⁸² Isaac, 2004, str. 101 - 150

Často se materiál z již nevyužívaných a chátrajících staveb druhotně využíval, právě na stavbu či opravu hradeb. Větší stavby byly přestavovány na kostely, nebo na obytné domy. Některá opuštěná veřejná prostranství začala být využívána jako zahrady.

Jedním z mála měst, které v pátém století vznikly byla **Sergiopole** (dnešní Resafa). Městského statutu nabyla v roce 431 v místě, kde se dříve nacházela římská pevnost s usídlenými auxiliárními jednotkami. Stala se významným centrem a především poutním místem, díky hrobu místního křesťanského mučedníka Sergia, který byl během Diokleciánovy vlády popraven. V průběhu Justiniánovy vlády bylo město opatřeno novými pravidelnými hradbami s hustě rozmístěnými obdélníkovými i podkovovitými věžemi. Nárožní věže měly pětiúhelníkový půdorys. Hradby mají tvar nepravidelného obdélníku a jejich vnitřní strana je tvořena arkádovou galerií (obr. 19). Sergiopole má na každé straně hradeb bránu, ale nejsou uspořádány pravidelně jako ve vojenských táborech, zde na sebe kolmo nenavazují. Ve městě jsou dvě velké basiliky z konce 5. stol. n. l. Význam města po opuštění římskými vojsky nadále přetrvával, po dobytí oblasti muslimy bylo pod patronátem Ummajovského chalífy Hišama, který zde byl pohřben.¹⁸³

Nedaleká pevnost **Zenobia** (pod dnešním názvem Halabiye) byla dalším z mála měst, vzniklých až v pozdně římské době, v šestém století. Předtím se zde nacházela pevnost pod palmýrskou nadvládou a město tak dostalo název podle její nejvýznamnější královny.¹⁸⁴ V blízkém okolí města můžeme nalézt několik typických palmýrských věžovitých hrobek. Hradby města, postavené za Justiniána, mají přibližně trojúhelníkovitý tvar, sahající od vyvýšené citadely, ve které se nalézala budova praetoria, až k břehům Eufratu. Zenobia má pravidelnou síť ulic, v místě, kde se protíná cardo a decumanus byl vztyčen tetrapylon.¹⁸⁵

Od pátého století již nelze mluvit o jednotné koncepci ovládnutí celého regionu s centrálním řízením, již zde nefungoval římský model měst jako administrativních správních center. Úpadek syrských měst od poloviny 6. stol. byl zapříčiněn perským vpádem, v kombinaci se sérií přírodních katastrof, kdy oblast postihlo zemětřesení, sucho a mor.¹⁸⁶ Pád římské moci byl z části způsoben i vzrůstající mocí arabských kmenů, sjednocujících se do svazů.¹⁸⁷

¹⁸³ Butcher, 2003, str. 266

¹⁸⁴ Ball, 2001, str. 165

¹⁸⁵ Butcher, 2003, str. 268

¹⁸⁶ Butcher, 2003, str. 266

¹⁸⁷ Isaac, 2004, str. 69

13 Závěr

Vojenská strategie římského ovládnutí prostoru Sýrie se postupně vyvíjela. V průběhu prvního století se zde budují vojenské základny, pevnosti a tábory, se zaměřením na severní oblast. Legie byly schopné postupovat dále do vnitrozemí až poté, co Řím dosáhl dominantní moci v hlavních centrech oblasti a byl schopný s jejich podporou zajistit zásobování vojska, které poskytovaly především zemědělské aglomerace na periferiích měst.

Na počátku druhého století byla již vnitřní infrastruktura provincie rozvinutá natolik, že dovolila císařům postupovat dále na východ a napadnout parthská území, ve snaze získat oblast mezi Eufratem a Tigridem. Částečně bylo tohoto cíle dosaženo, útoky se podařilo Parthy oslabit. Upadající moc Parthů vystřídali noví nepřátelé, Sásánovci. Třetí století tak bylo pro římskou armádu v provincii Sýrie ve znamení konsolidace a pokračování dobytelských ambicí do Mezopotámie.

Během čtvrtého století zde byl uplatňován úplně jiný koncept, veškeré úsilí zde bylo nasazeno na obranu a udržení území, než na jeho další rozšiřování. Sídliště v hraničních oblastech, především podél Eufratu, byla opevňována a mnoho z nich bylo povýšeno na města. Počet legií je ale postupně snižován a kvůli zvýšenému pohybu neklidných nomádských kmenů nastává i problém se zajišťováním zásobování.

V této práci jsem se pokusila přiblížit vývoj vztahů nejen římských vojáků s místními elitami a městským obyvatelstvem, ale i s venkovskými sídlišti, která byla v mnoha ohledech nepostradatelná. Během doby římské je v Sýrii ale i na celém Blízkém Východě zaznamenán nárůst venkovské populace a její rozvoj do okrajových zemědělských oblastí. Expanze zemědělsky obdělávaného území byla dosažena zefektivněním zavlažování, protože spolu s Římany do provincie přicházejí i nové technologie a stavby, jako akvadukty a podzemní vodovodní kanály kanáty, dále lepším plánováním a systémem vyměřování vlastních polí. Obecně vzato lze konstatovat, že pokud prosperovalo dané město, jako centrum oblasti, okolní sídliště a vesnice na tom byly také ekonomicky dobře. Města byla důležitými středisky, ve kterých sídlily instituce organizující produkci i distribuci zemědělských i jiných výrobků ze svého území. Některé oblasti, jako Vápencový masiv, Haurán ale například i Palestina, se během doby římské vyvinuly z ekonomicky velmi slabých oblastí na významná zemědělská centra. V pozdně římské době některá významná střediska nabyly statutu města, předchozí zemědělský rozvoj se tak stal jedním z předpokladů pro rozvoj urbanizace. Ovšem pokud došlo k úpadku města, stejný osud postihl i venkovská sídliště spadající pod jeho sféru správy.

Sjednotit celou oblast úrodného půlměsíce se podařilo až muslimským vojskům. Pro většinu měst byl přechod od byzantské nadvlády k muslimské pokojný, nemáme doklady o žádném větším organizovaném odporu.

V průběhu studování materiálů o římské Sýrii jsem hojně využívala program Google Earth, který mi významně pomohl při dohledávání jednotlivých lokalit. Podle jeho satelitních snímků pro mě bylo mnohem snazší si jednotlivé oblasti představit. Tento program byl pro mě také nepostradatelným zdrojem fotografií, několik jsem jich přímo použila v obrazové příloze.

14 Seznam použité literatury

- Ball W., *Rome in the East, the Transformation of an Empire*. Routledge, 2001
- Ball W., *Syria: A historical and architectural guide*. London, 2006
- Bowersock G. W., *Roman Arabia*. Harvard 1994
- Bowersock G. W., *Syria under Vespasián*. In: *The Journal of Roman Studies*, Vol. 63 (1973)
- Burns R., *The Monuments of Syria*. London, 2009
- Butcher K., *Roman Syria and the Near East*. Getty Publications, 2004
- Cohen G. M., *Hellenistic Settlements in Syria, the Red Sea Basi nand North Africa*. University of California, 2006
- Dodgeon M. H., *The Roman Eastern Frontier and the Persian Wars AD 226 – 636*. Routledge 1991
- Dirven L., *The Palmyrenes of Dura-Europos: a study of religious interaction in Roman Syria*. Leiden, 1999
- Edwell P., *Between Rome and Persia: The Middle Euphrates, Mesopotamia and Palmyra under Roman Control*. Routledge, 2007
- Isaac B., *The Limits of Empire: the Roman Army in the East*. Oxford, 1990
- Jones A. H. M., *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Wipf & Stock Publishers, 2004
- Klengel H., *Syria Antiqua*. Leipzig 1971
- Knox M'Elderry R., *The Legions of the Euphrates Frontier*. In: *The Classical Quarterly*, Vol. 3, No. 1 (Jan., 1909), pp. 44-53
- Lee A. D., *Information & Frontiers, Roman Foreign Relations in Late Antiquity*. Cambridge, 1993
- Mathisen R. W., Shanzer D., *Romans, barbarians, and the transformation of the Roman world*. Burlington 2011
- Millar F., *The Roman Near East 31BC – AD 337*. Harvard, 1993
- Pollard N., *Soldiers, Cities and Civilians in Roman Syria*. Ann Arbor, 2000
- Rostovtzeff M. I., *Caravan Cities*. Oxford, 1971
- Rostovtzeff M. I., *The Excavations at Dura Europos*. Yale, 1939
- Rostovtzeff M. I., *The Near East in the Hellenistic and Roman Times*. In: *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 1, *Dumbarton Oaks Inaugural Lectures*, 1940, pp. 25-40
- Skupińska-Løvset I., *Portraiture in Roman Syria: A study in social and regional differentiation within the art of portraiture*. Łódz, 1999

- Staccioli R. A., The Roads of the Romans. Roma, 2003
- Stoneman R., Palmýra and its Empire: Zenobia's Revolt against Rome. Michigan, 1994
- Strube Ch., Die Toten Städte. Mainz am Rhein, 1996
- Svoboda L., Encyklopedie antiky. Academia. Praha, 1973
- Walbank F. W., The Cambridge ancient history, Volume 7, Part 1. Cambridge 1984
- West L. C., Commercial Syria under the Roman Empire. In: Transactions and Proceedings of the American Philological Association, Vol. 55 (1924)
- Young G., Rome's Eastern Trade: International Commerce and Imperial Policy 31BC – AD 305. London and New York, 2001

15 Obrazová příloha - seznam

15.1 Mapy

1. Geografie Sýrie, podle Butcher, 2003, obr. 1
2. Lokality v jižní Sýrii, podle Butcher, 2003, obr. 33
3. Lokality v severní Sýrii, podle Butcher, 2003, obr. 31
4. Sýrie za Augusta, podle Butcher, 2003, obr. 22
5. Rozdělení provincie Sýrie za Hadriána, Butcher, 2003, obr. 22
6. Uspořádání syrských provincií za Septimia Severa, Butcher, 2003, obr. 23
7. Východní hranice na Eufratu, Butcher, 2003, obr. 16
8. Římská Sýrie za Constantia II., Butcher, 2003, obr. 24
9. Situace za Justiniána, Butcher, 2003, obr. 24
10. Města Dekapole, Ball, 2001, obr. 33
11. Strata Diokletiana, Butcher, 2003, obr. 191
12. Přibližné trasy karavanního obchodu vycházející z Palmýry, Klengel, 1971, str. 122
13. Oblast Mrtvých měst, Butcher, 2003, obr. 48
14. Oblast Chalcidice, se zobrazením vodních kanálů, Butcher, 2003, obr. 53
15. Haurán, Butcher, 2003, obr. 55
16. Hranice pouštní oblasti, Butcher, 2003, obr. 56
17. Strata Diokletiana, Ball, 2001, obr. 86

15.2 Plány měst

1. Dura Europos, Butcher, 2003, obr. 113
2. Dux Ripae v Duře Europos, Ball, 2001, obr. 83
3. Porovnání městských hradeb, Butcher, 2003, obr. 28
4. Kolonádové třídy, Ball, 2001, obr. 64
5. Řez kolonádovými třídami, Ball, 2001, obr. 67
6. Antiochie v době římské, Internet: <http://mappery.com/map-of/Antioch-City-Map>
7. Palmýra, vnější a vnitřní hradby, Butcher, 2003, obr. 97
8. Palmýra, Butcher, 2003, obr. 35
9. Palmýra, Diokleciánův tábor, Isaac, 2004, obr. 4
10. Apamea, Butcher, 2003, obr. 32

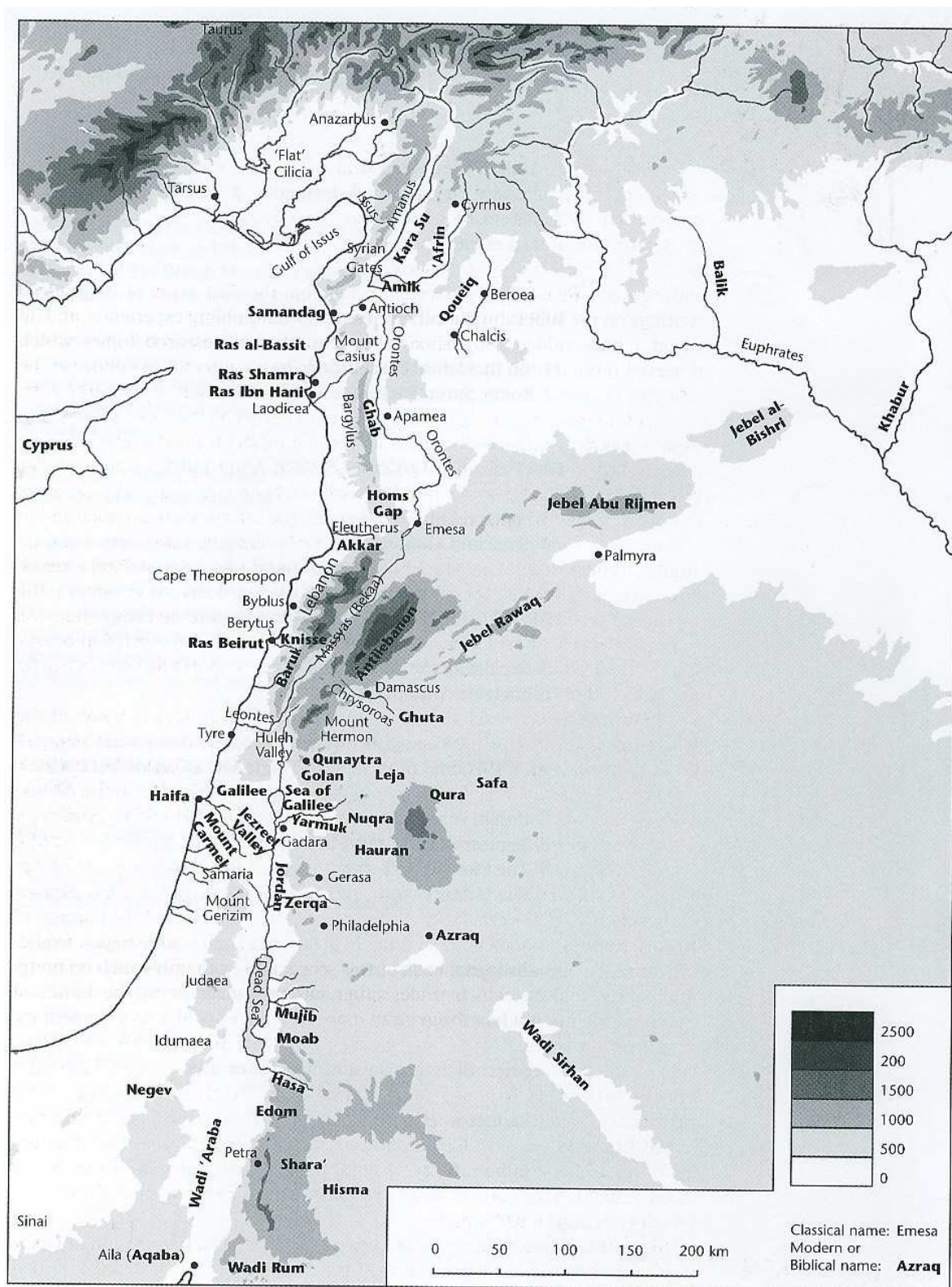
11. Damašek, Butcher, 2003, obr. 105
12. Tyros, Ball, 2001, obr. 30
13. Bostra, Butcher, 2003, obr. 36

15.3 Fotografie

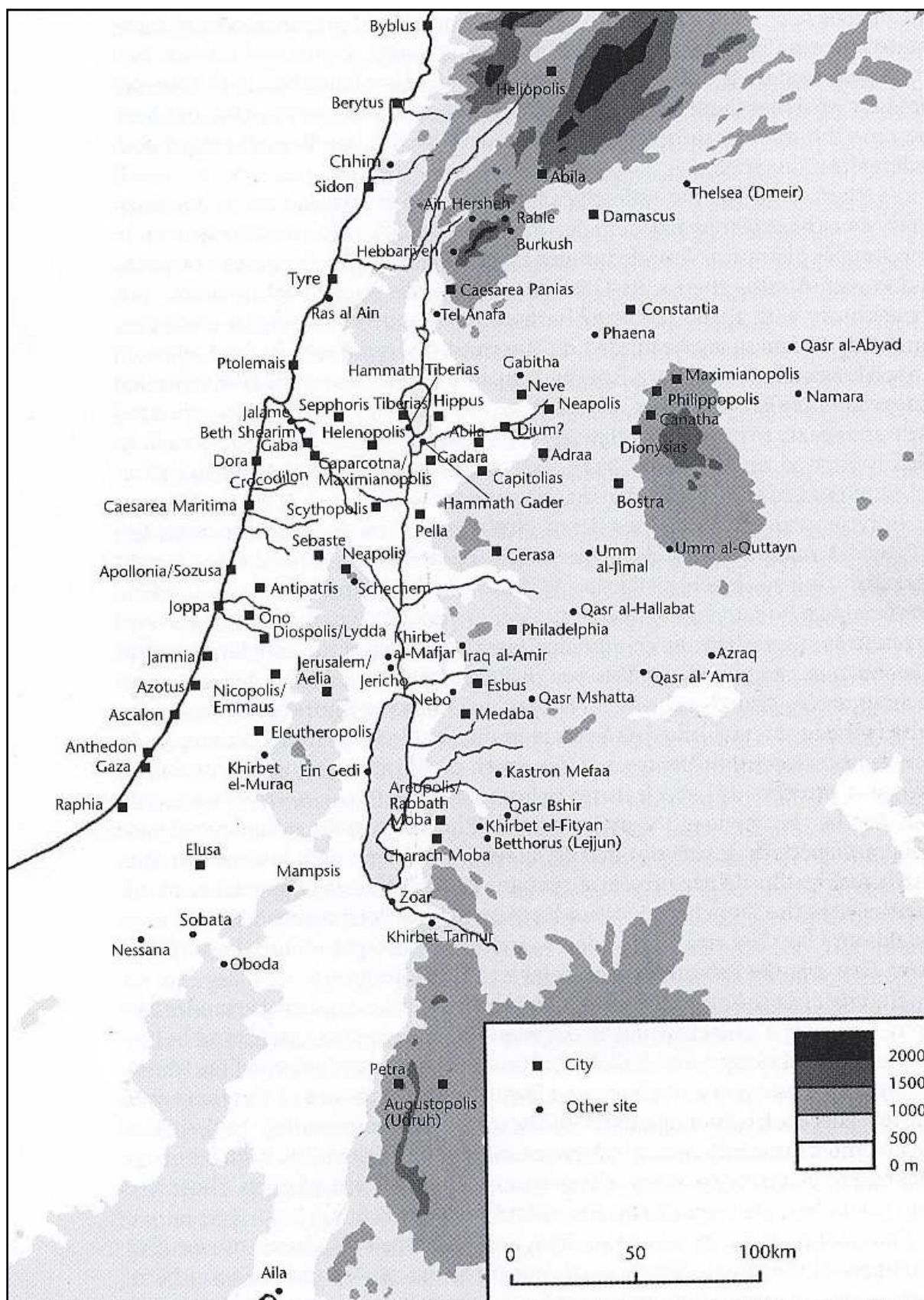
1. Město Dura Europos, Google Earth
2. Město Dura Europos, Google Earth
3. Kolonádová ulice v Apamey, Google Earth
4. Apamea, obchody lemující kolonádovou třídu, Google Earth
5. Porovnání největších kolonádových tříd, Butcher, 2003, obr. 30
6. Palmýra, kolonádová ulice, Google Earth
7. Palmýra, tetrapylon, Google Earth
8. Palmýra, jedna z hlavních bran s postranními oblouky, Google Earth
9. Apamea, kolonádová ulice, Google Earth
10. Tyros, Google Earth
11. Divadlo v Bostře, Google Earth
12. Divadlo v Bostře, Google Earth
13. Divadlo v Bostře, Google Earth
14. Mrtvá města, Google Earth
15. Městečko Serdžila, Google Earth
16. Městečko Serdžila, Google Earth
17. Lávová hauránská krajina, Google Earth
18. Přehrada Harbaqa, Google Earth
19. Sergiopolis, arkády, Google Earth

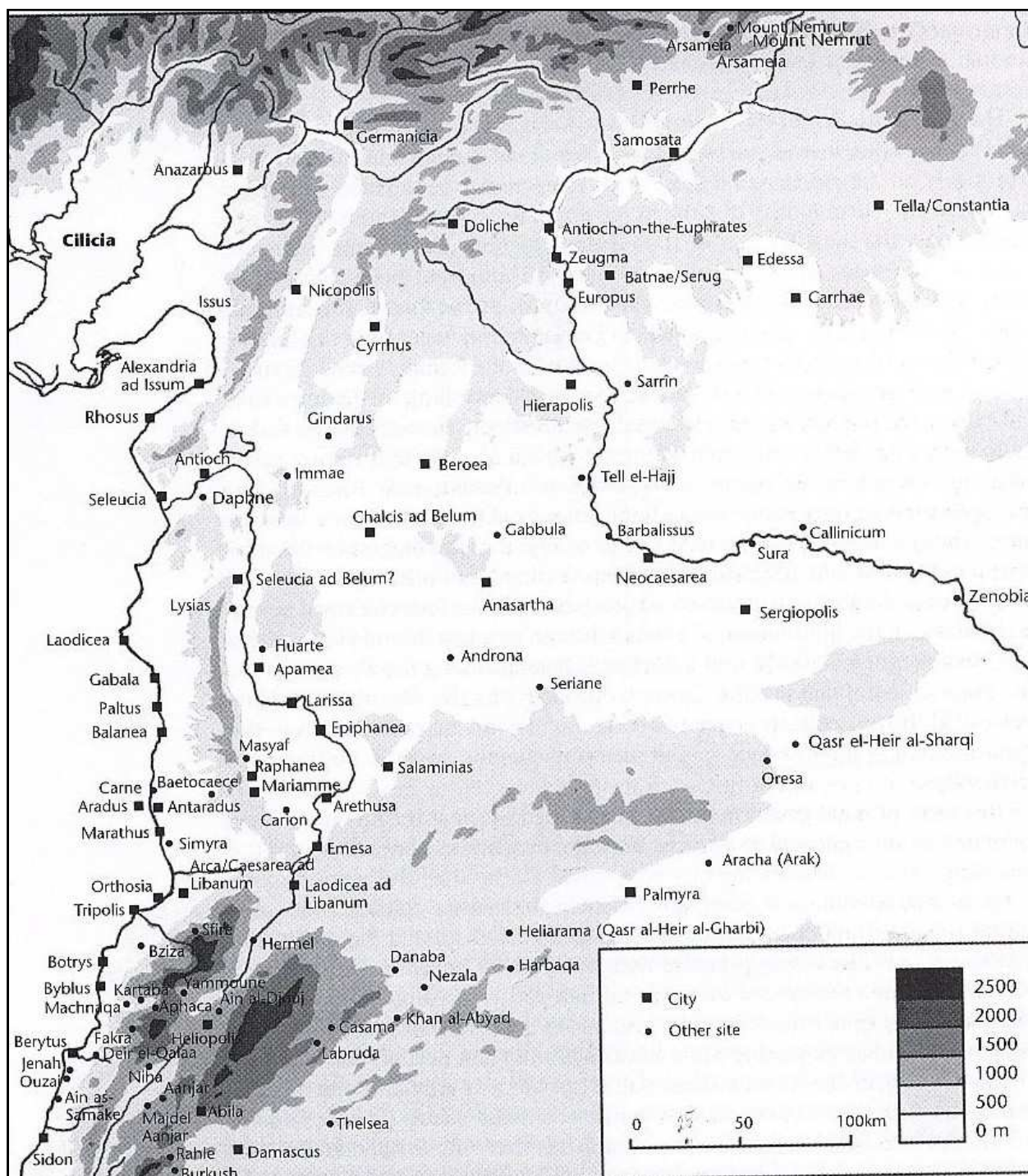
16 Obrazová příloha

16.1 Mapy

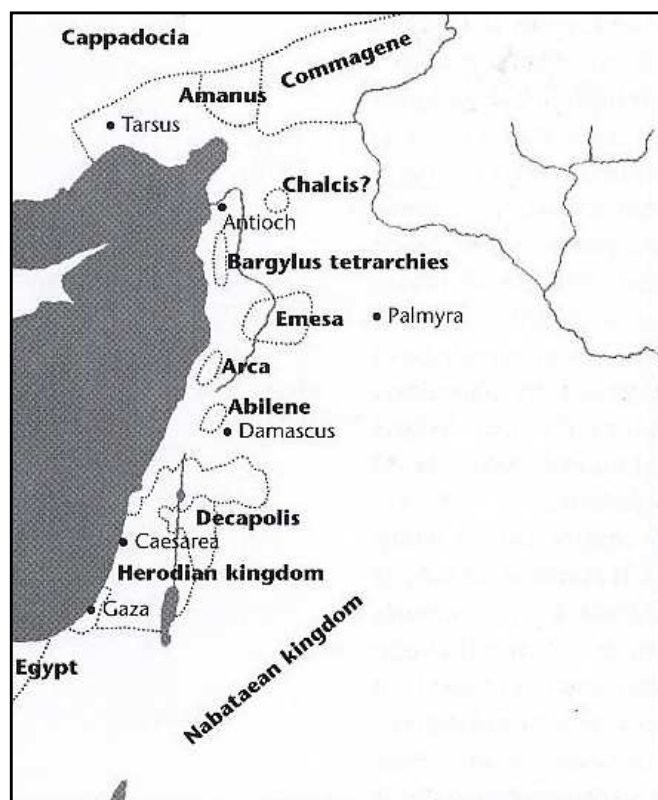

Mapa 1, Geografie Sýrie

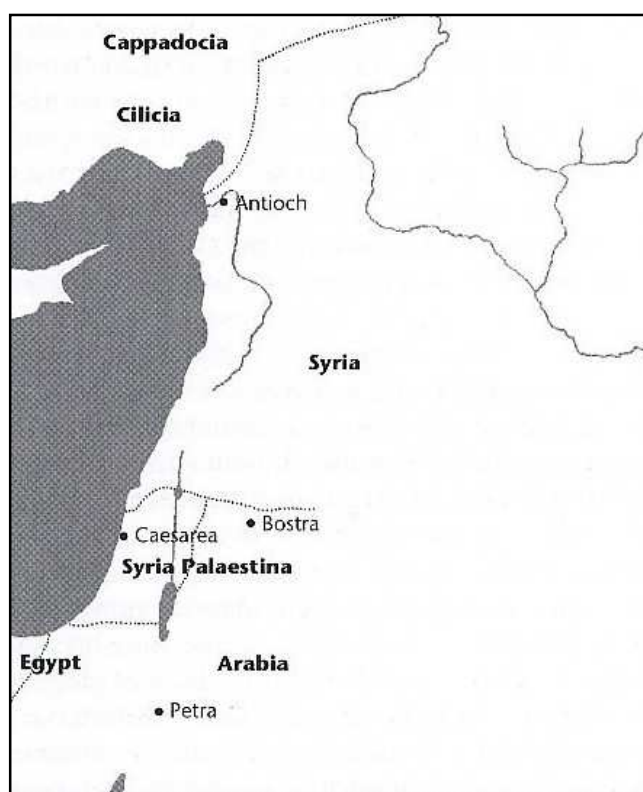

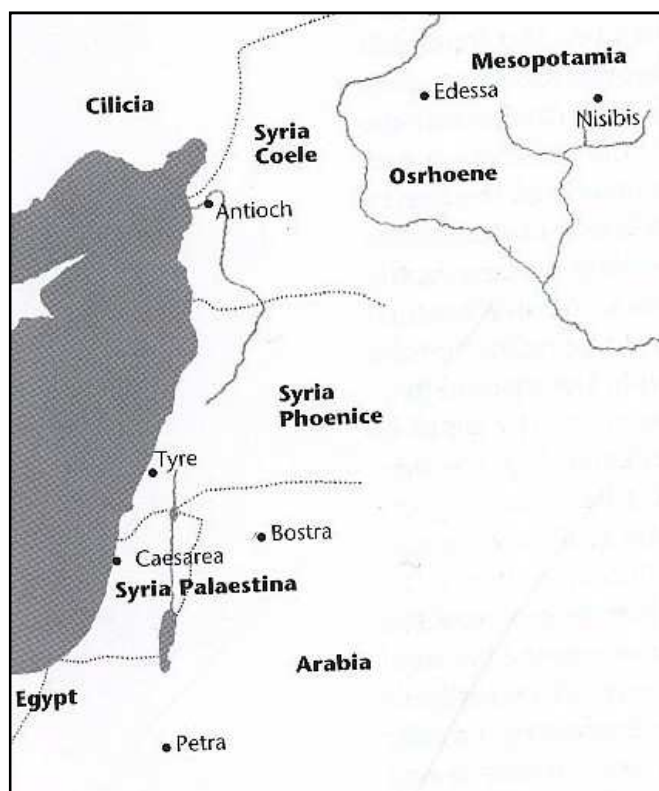
Mapa 3, Lokality v severní Sýrii

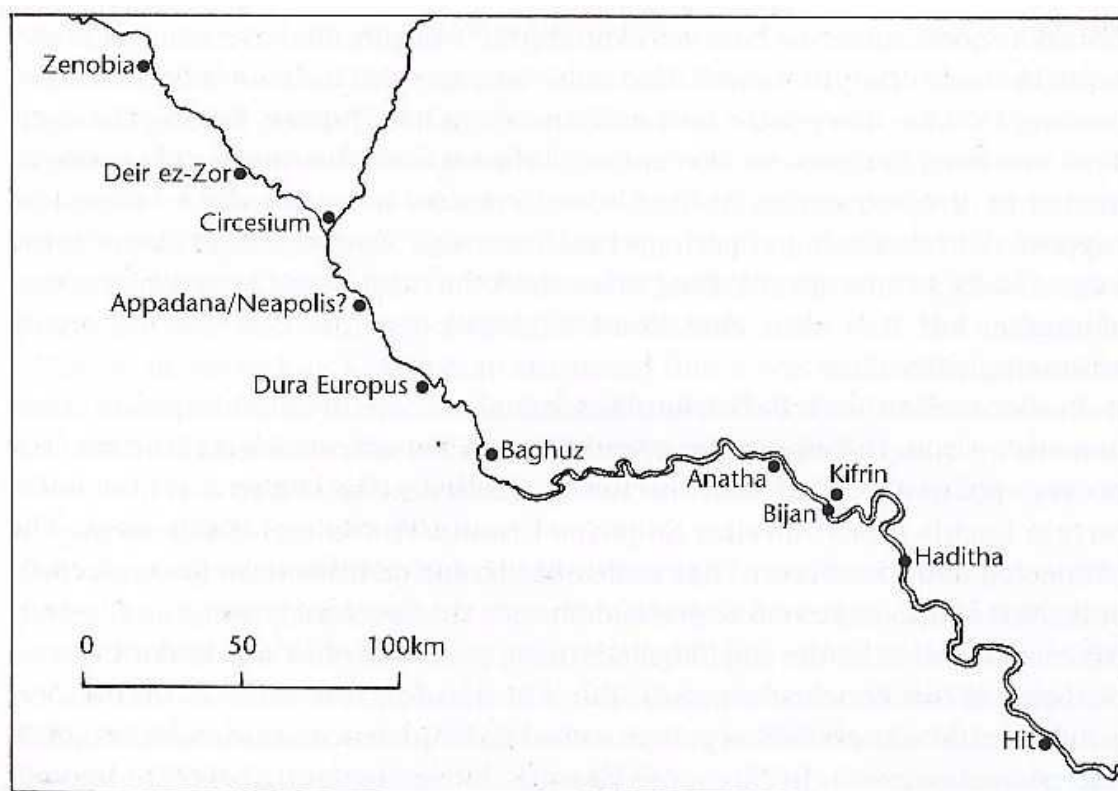
Mapa 4, Sýrie za Augusta

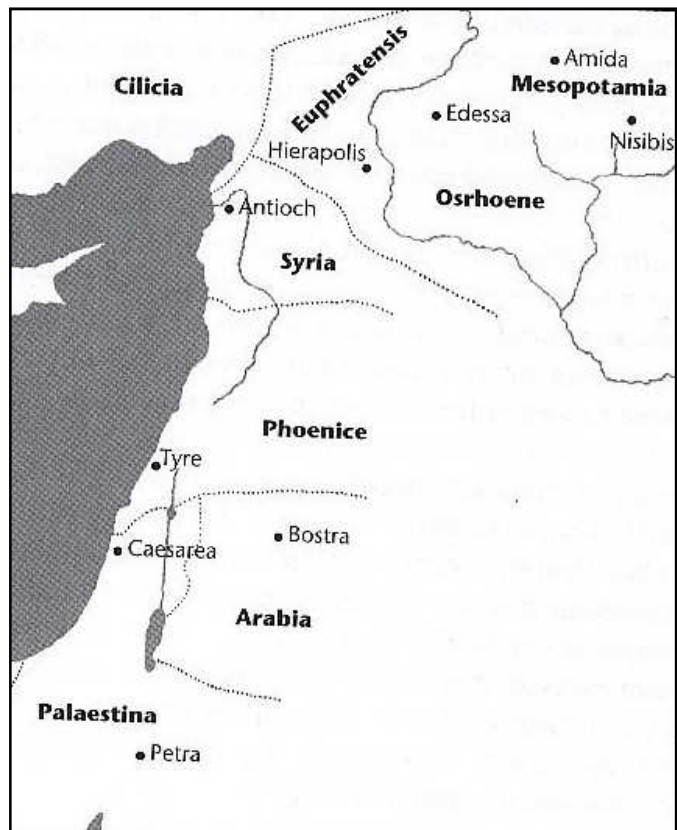
Mapa 5, Rozdělení provincie Sýrie za Hadriána

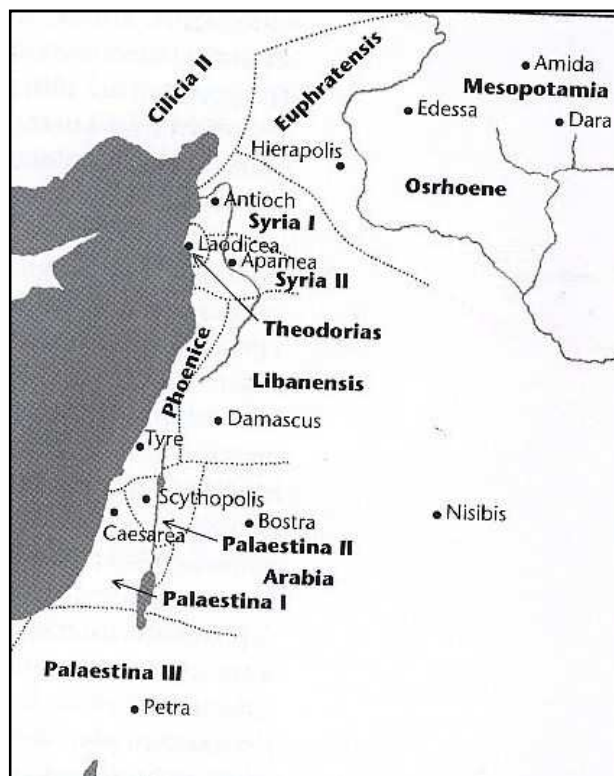
Mapa 6, Uspořádání syrských provincií za Septimia Severa

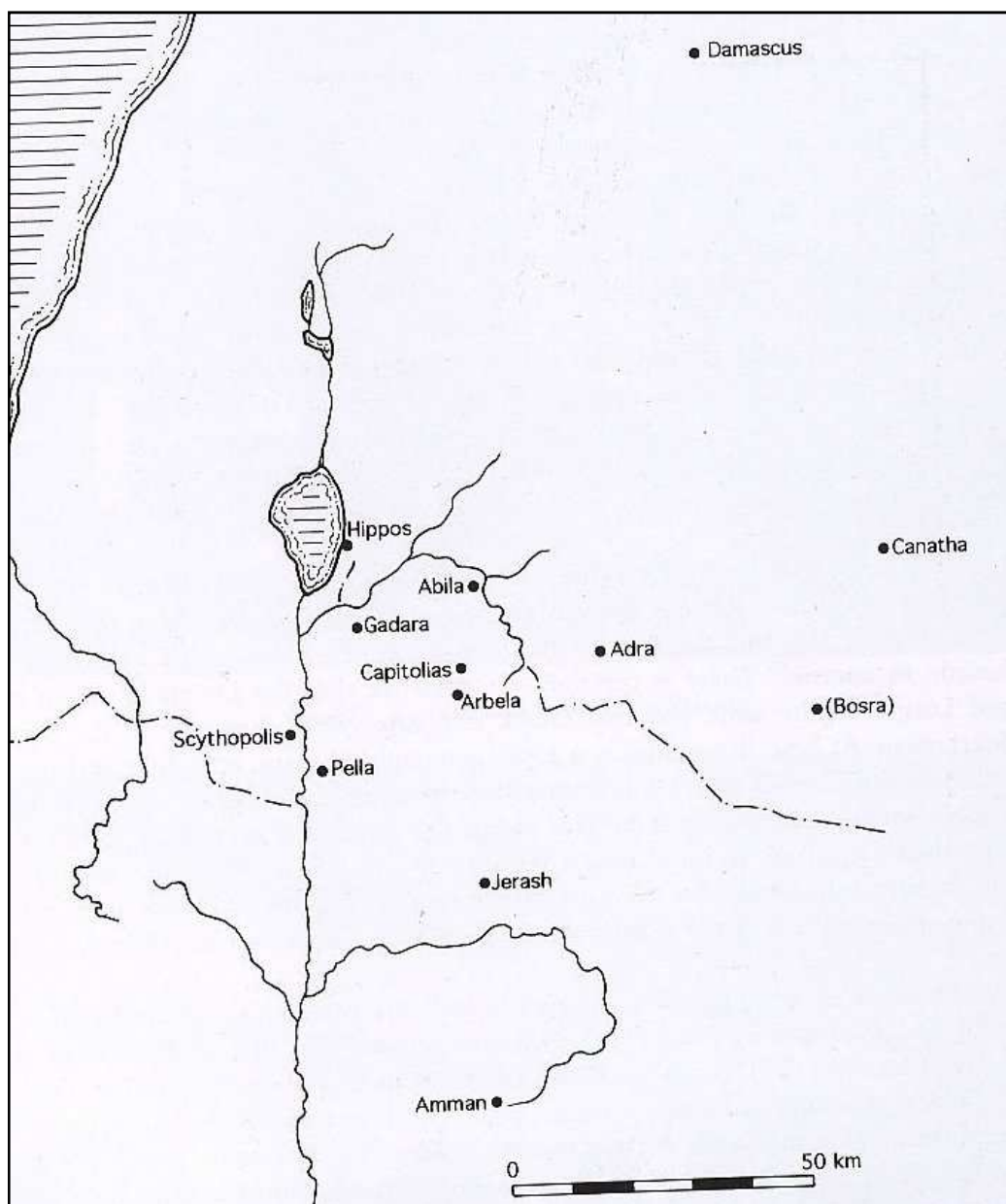
Mapa 7, Východní hranice na Eufratu

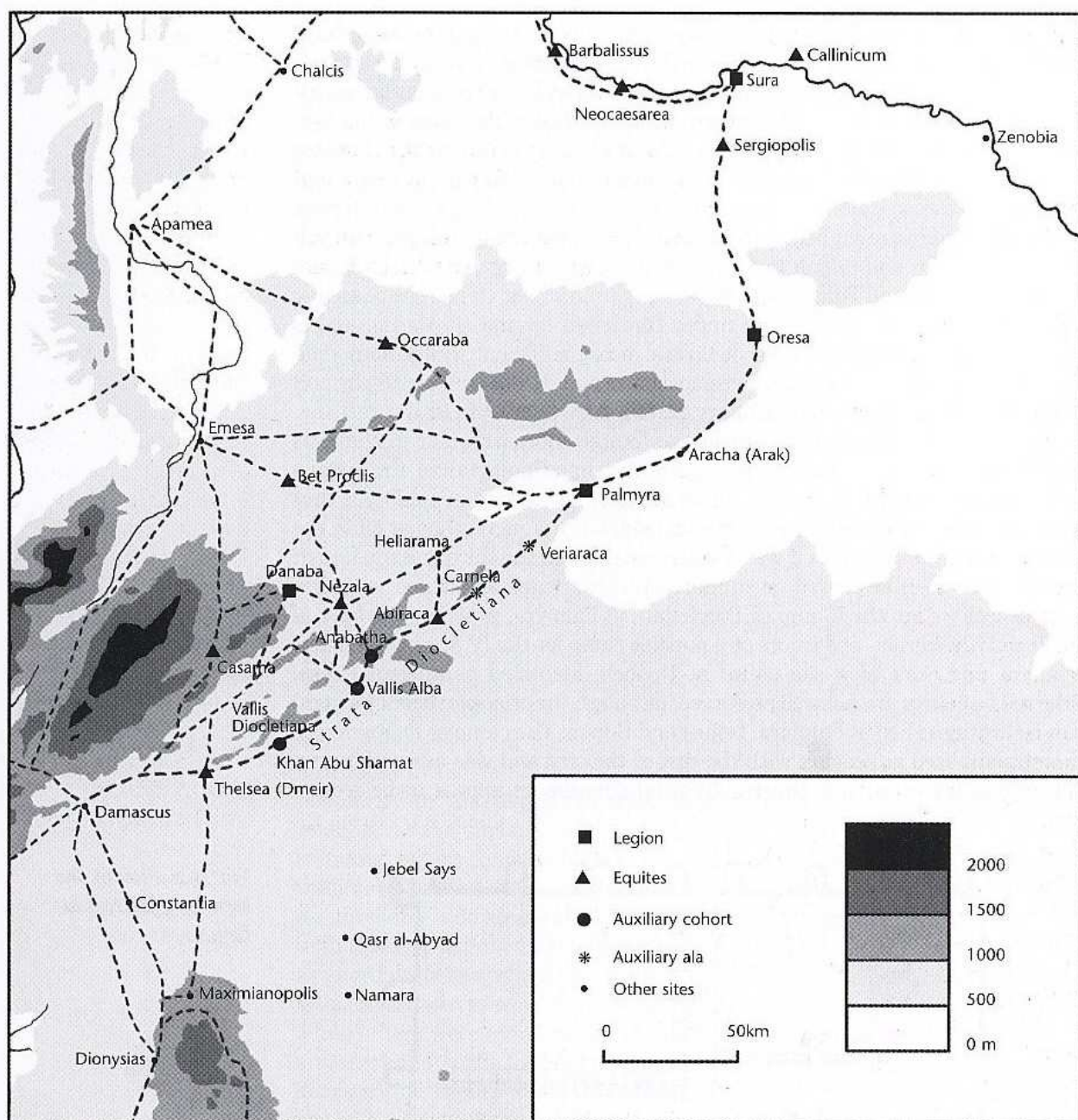
Mapa 8, Římská Sýrie za Constantia II.

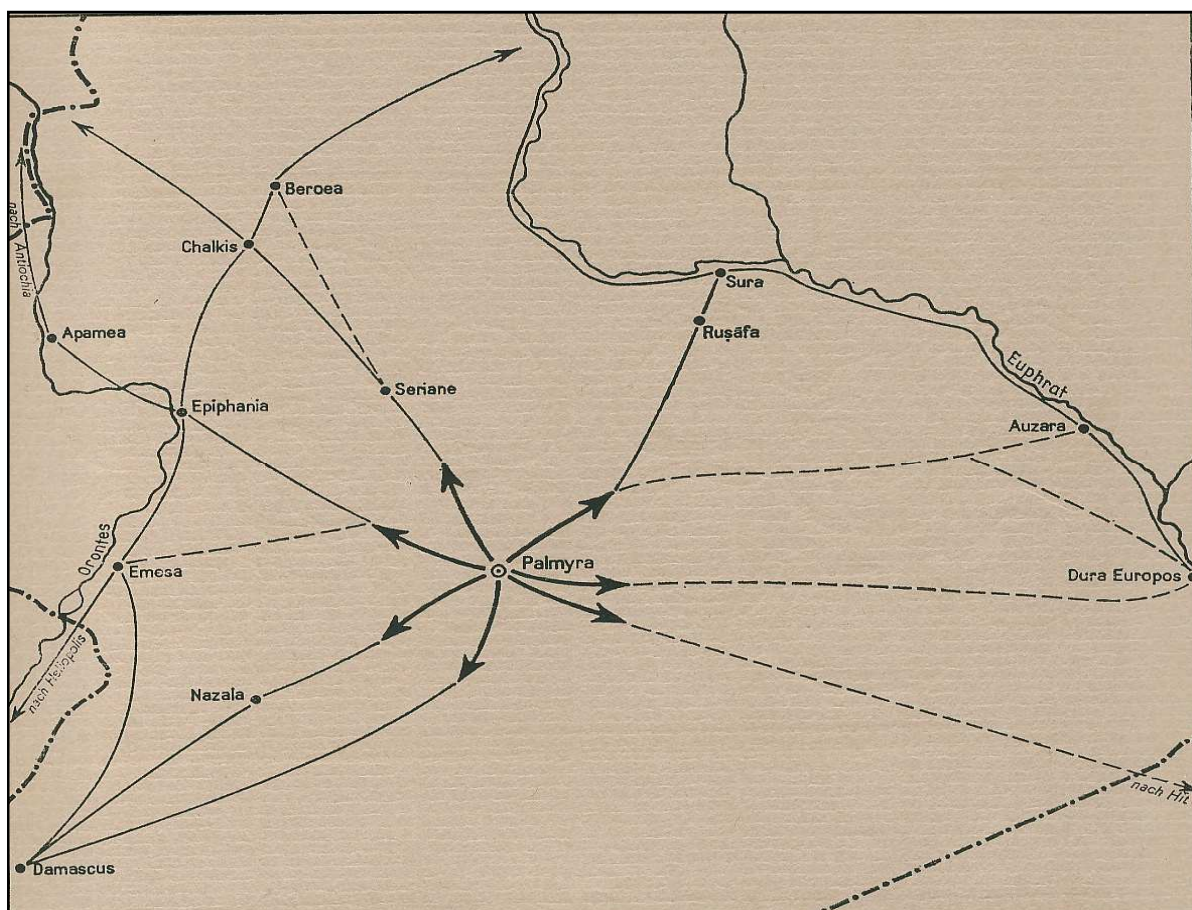
Mapa 9, Situace za Justiniána

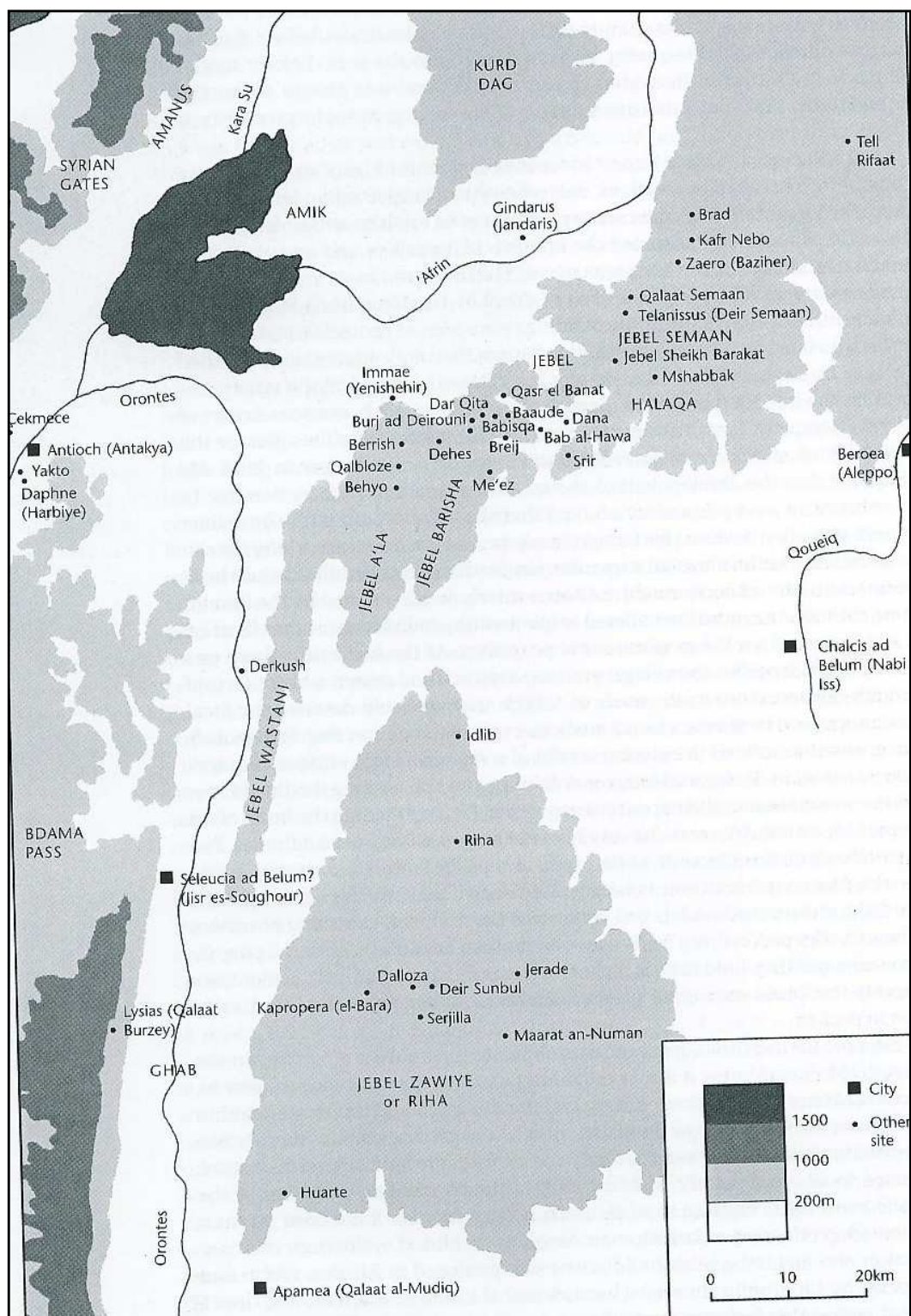
Mapa 10, Města Dekapole

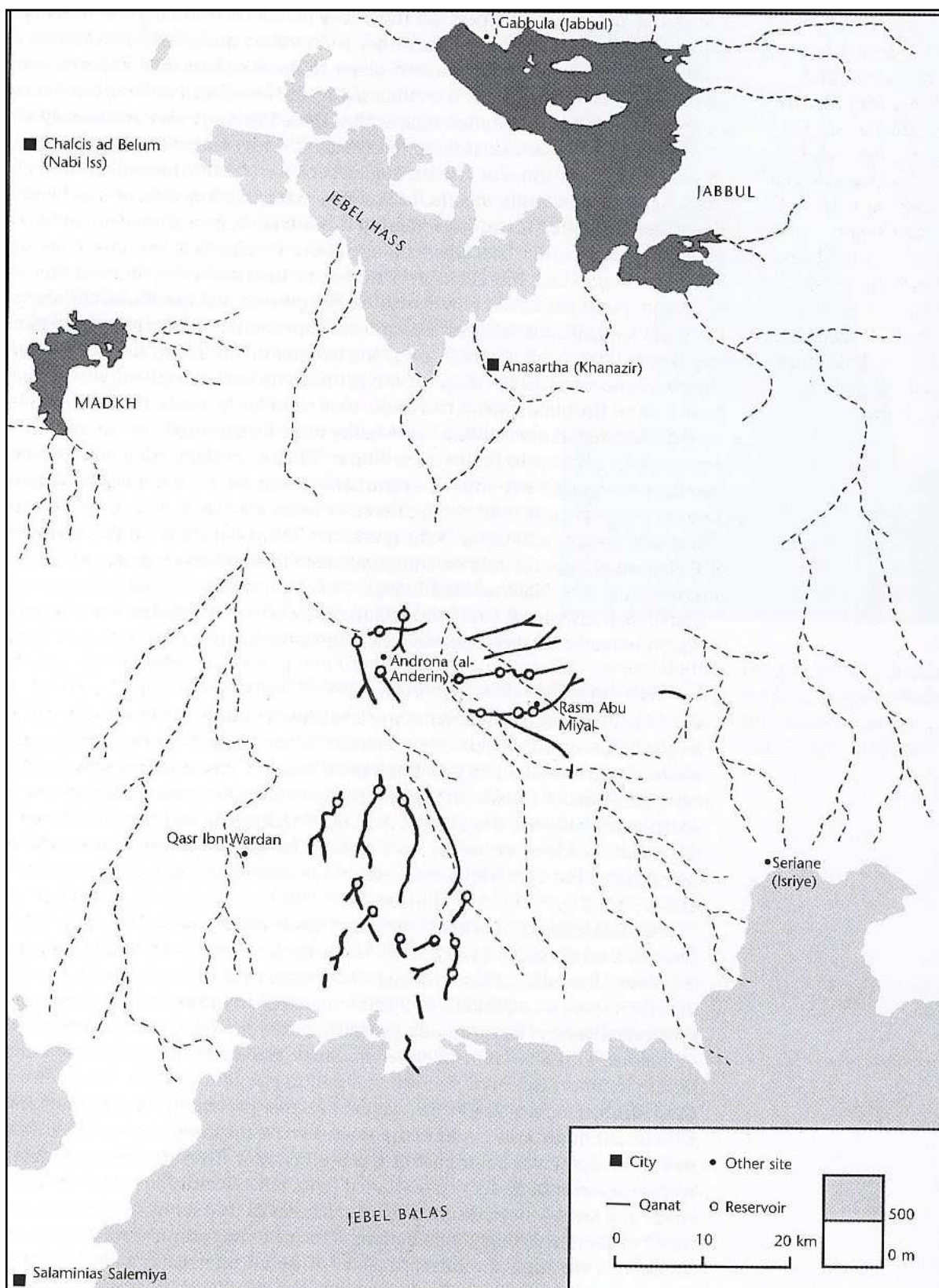
Mapa 11, Strata Diokletiana

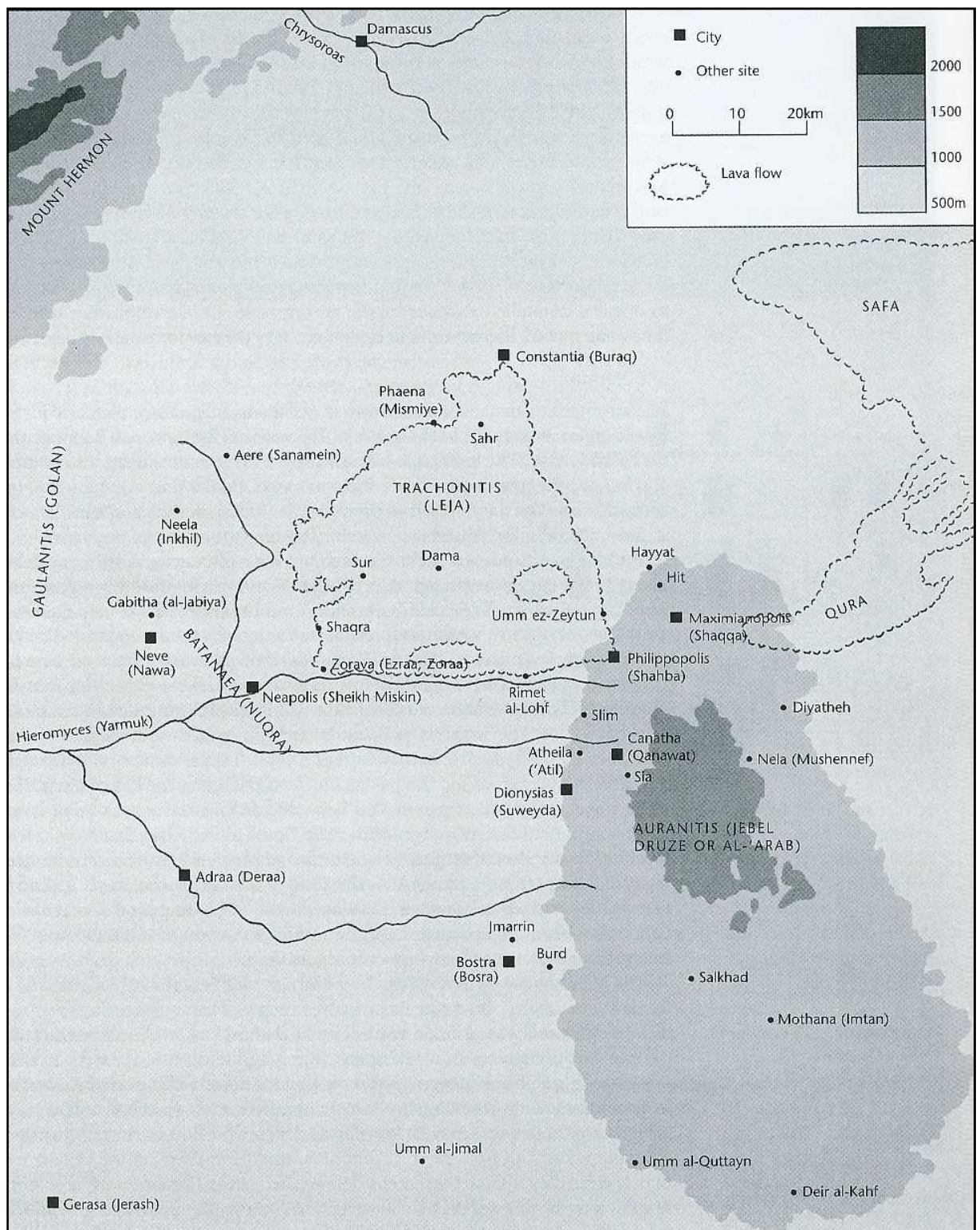
Mapa 12, Přibližné trasy karavanního obchodu vycházející z Palmýry

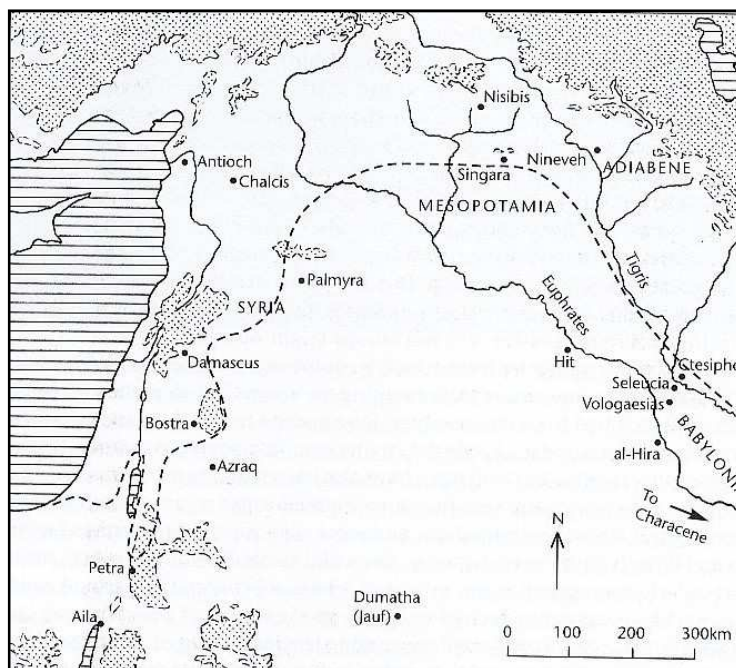
Mapa 13, Oblast Mrtvých měst

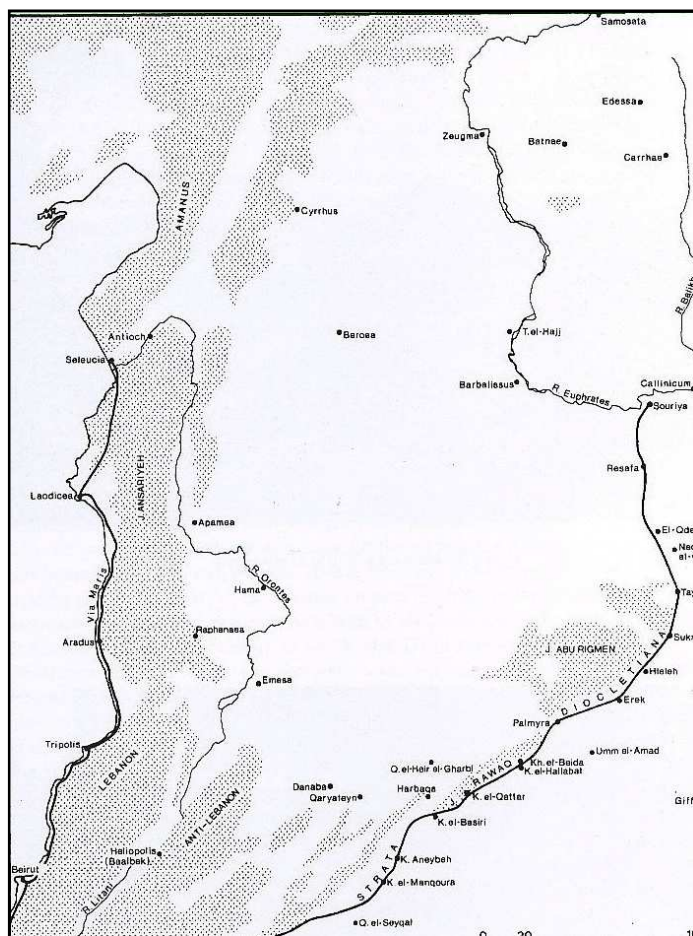
Mapa 14, Oblast Chalcidice, se zobrazením vodních kanálů

Mapa 15, Haurán

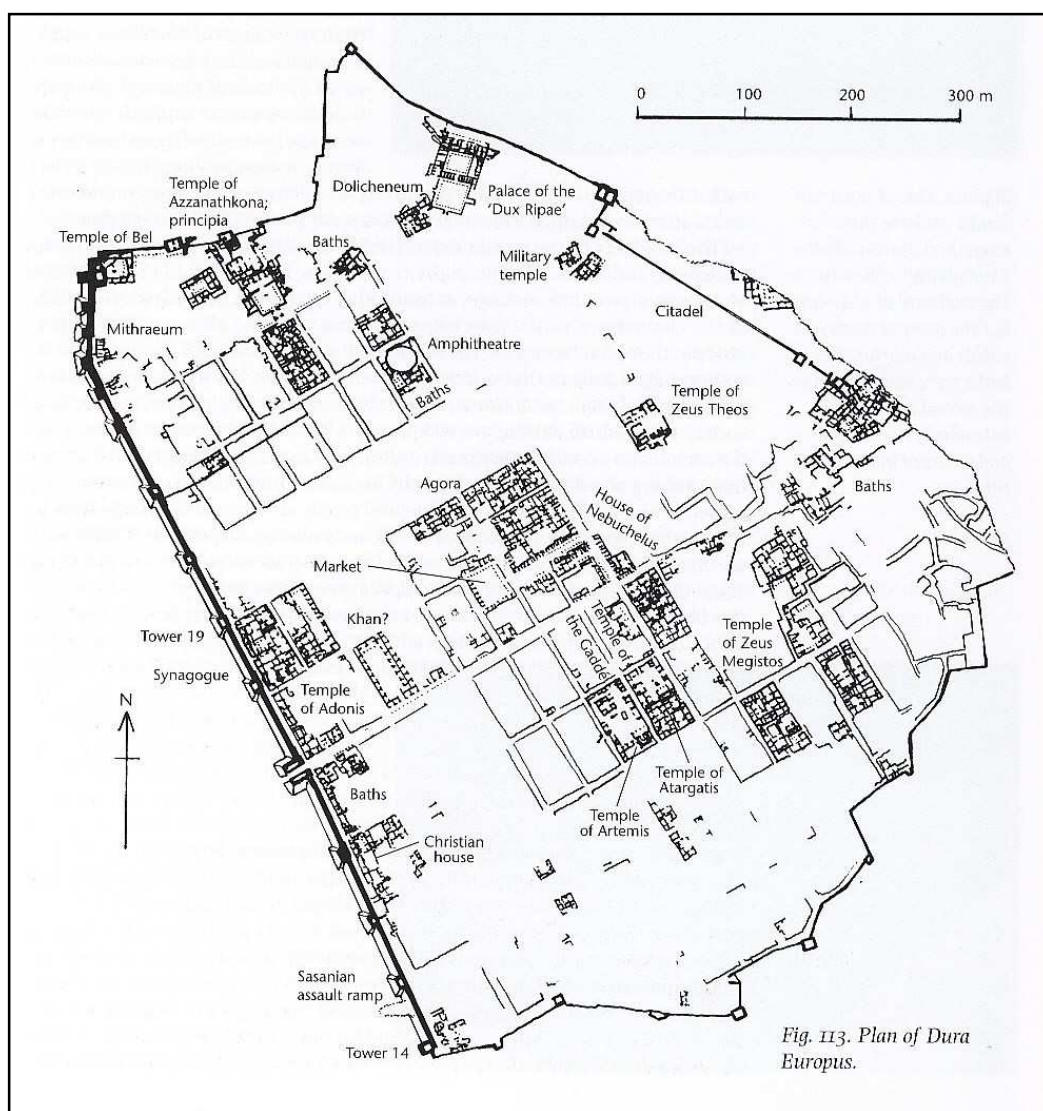

Mapa 16, Hranice pouštní oblasti

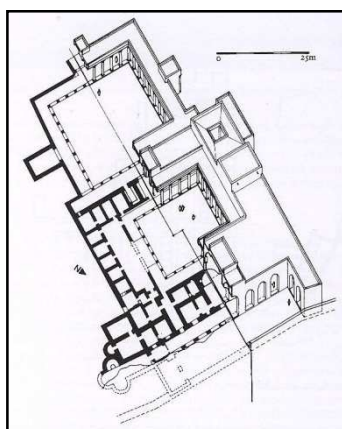

Mapa 17, Strata Diokletiana

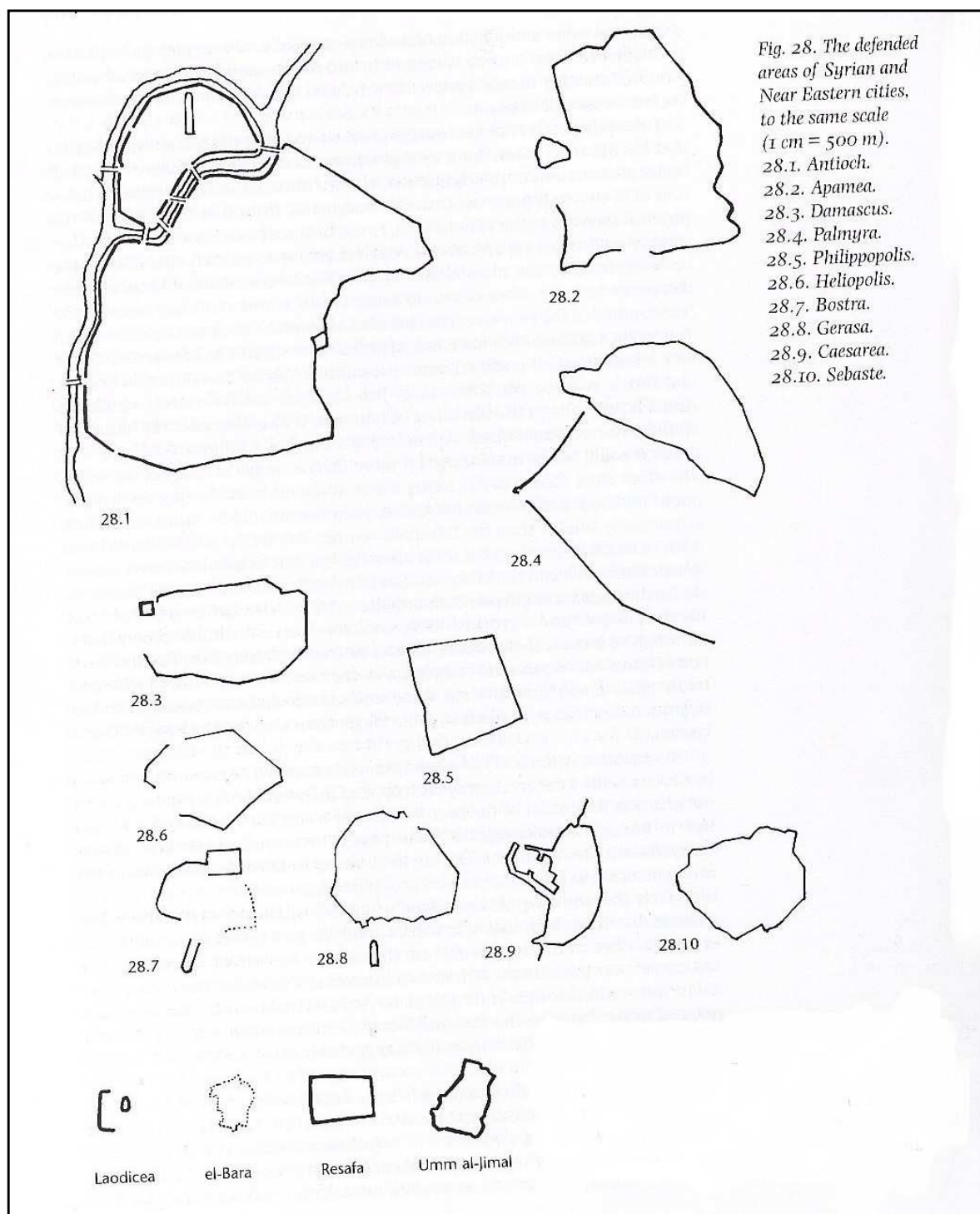
16.2 Plány měst

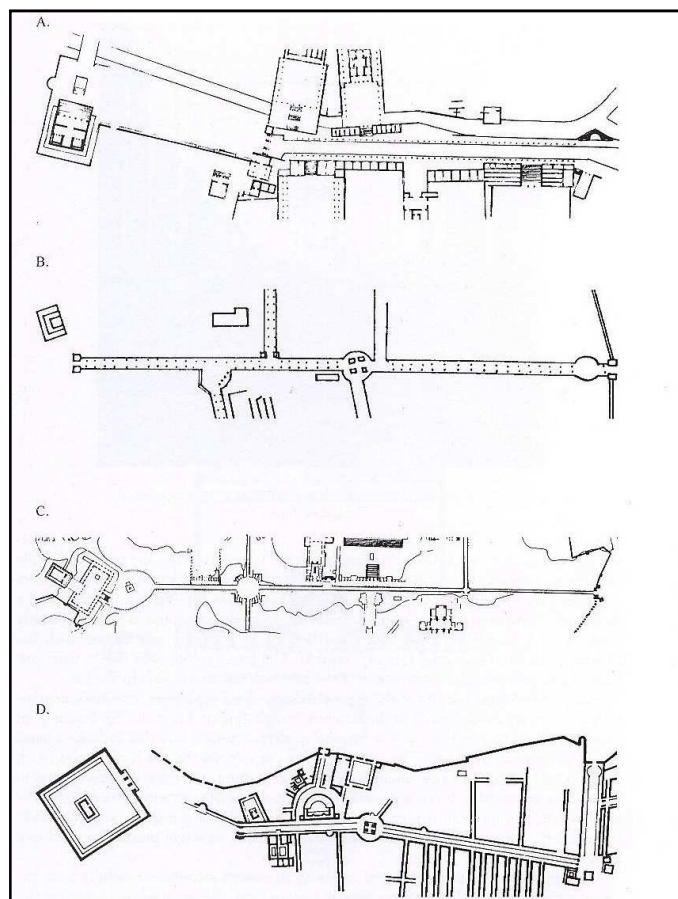
Plán 1, Dura Europos

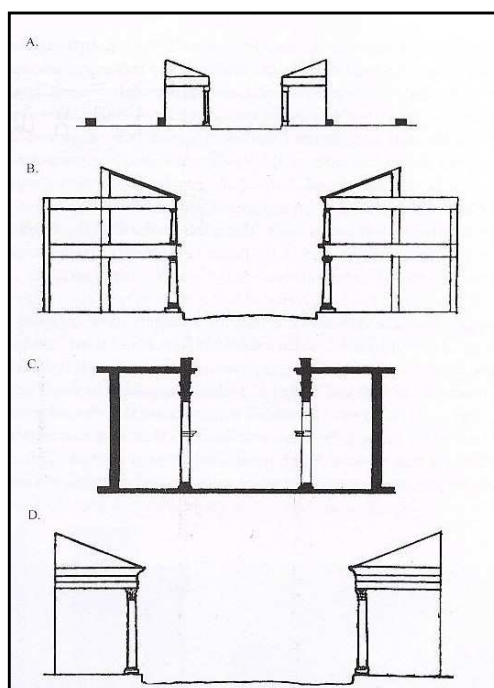
Plán 2, Dux Ripae v Duře Europos

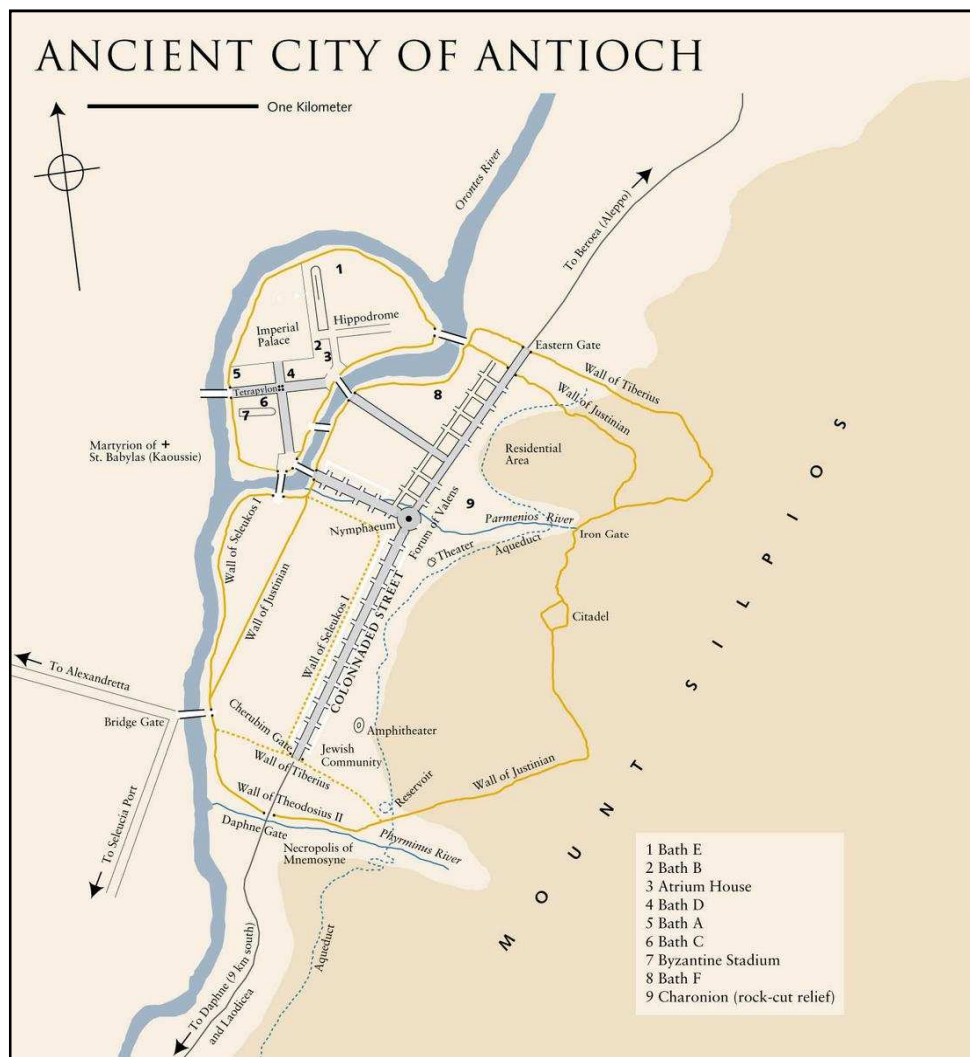
Plán 3, Porovnání městských hradeb

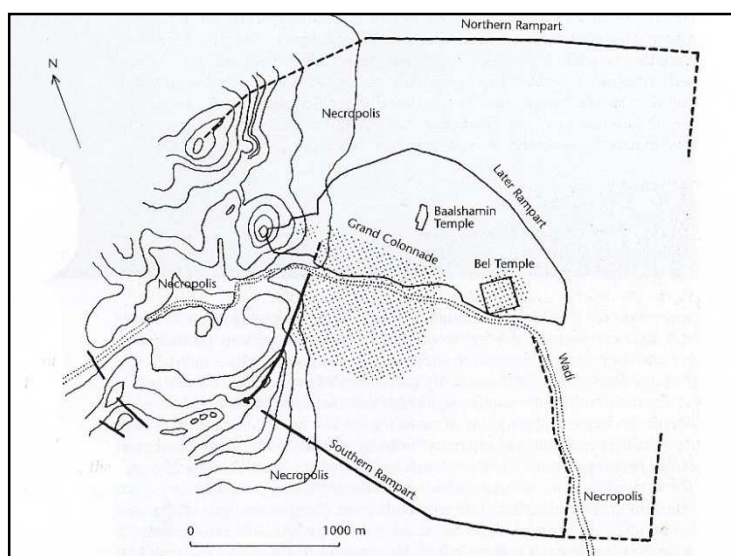
Plán 4, Kolonádové třídy, A: Petra. B: Bostra. C: Gerasa. D: Palmýra

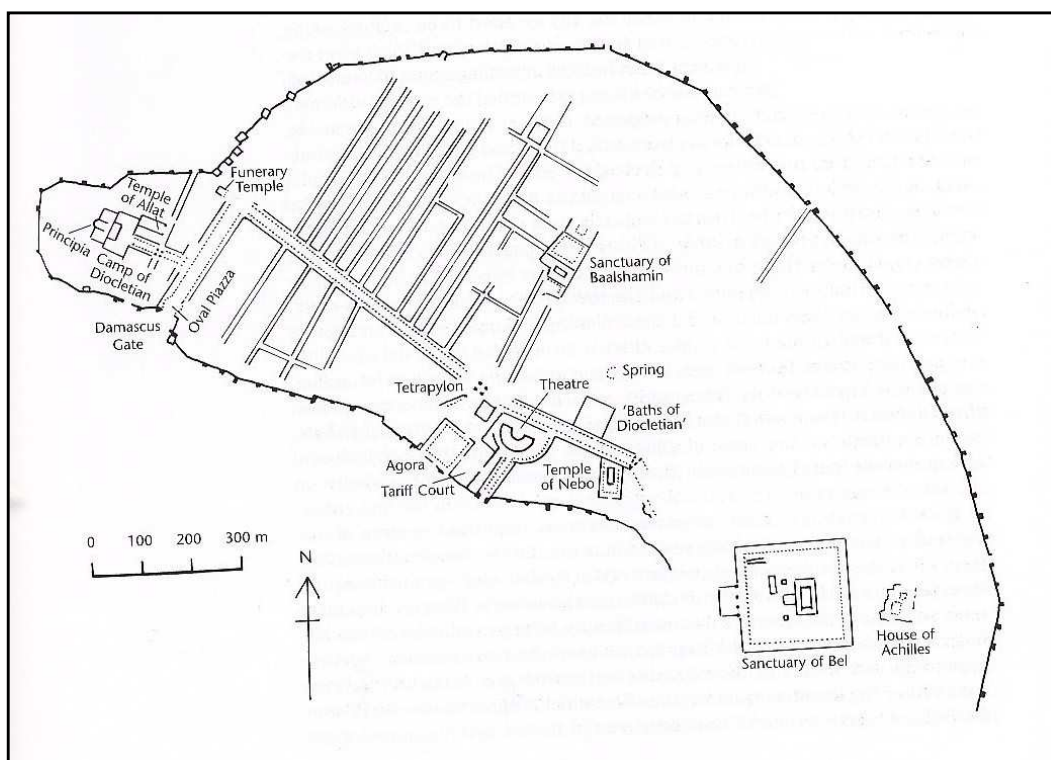
Plán 5, Řez kolonádovými třídami, A: Antiochie. B: Helénistická Apamea. C: Palmýra.
D: Římská Apamea

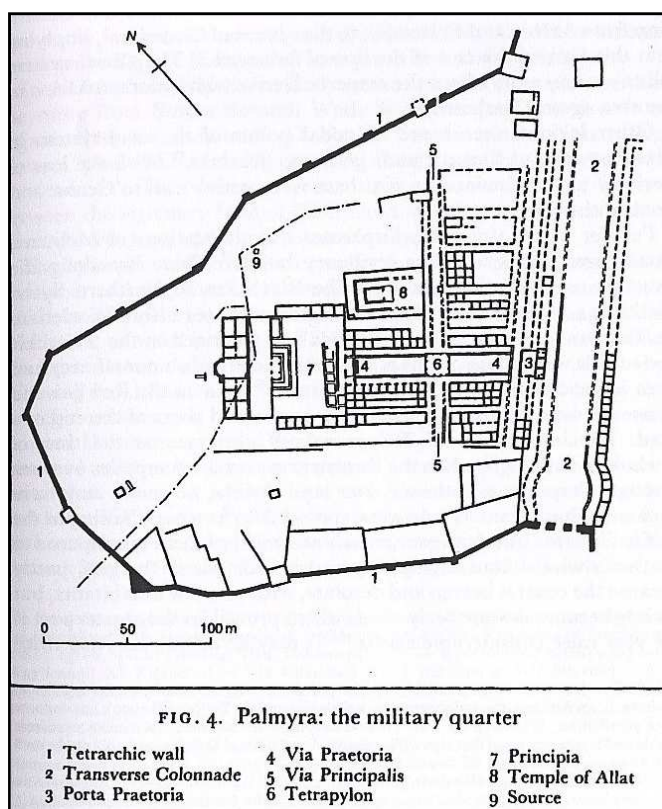
Plán 6, Antiochie v době římské

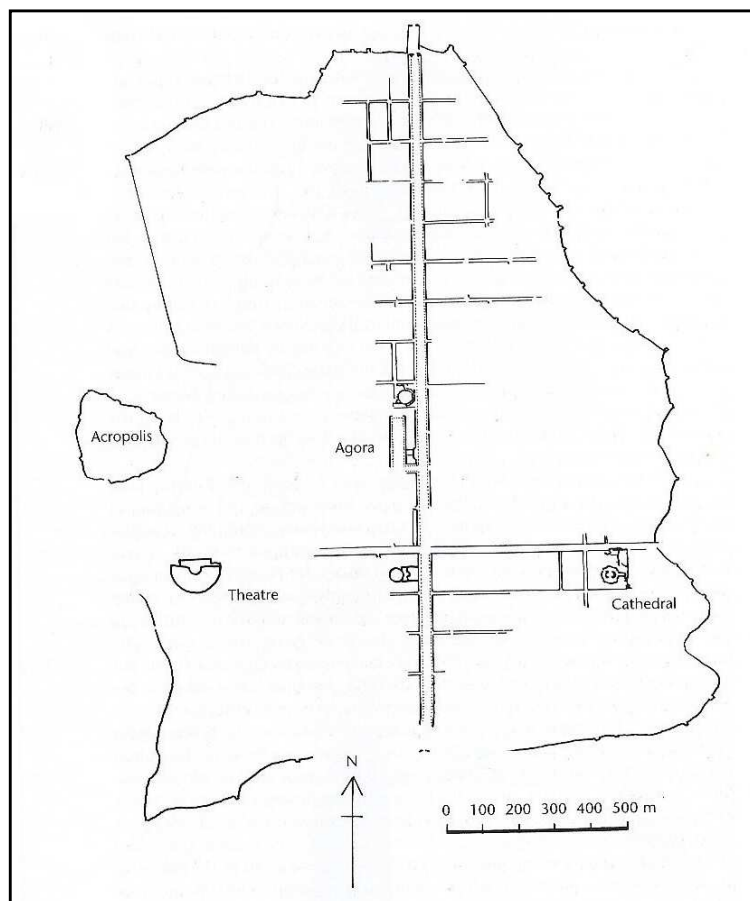
Plán 7, Palmýra, vnější a vnitřní hradby

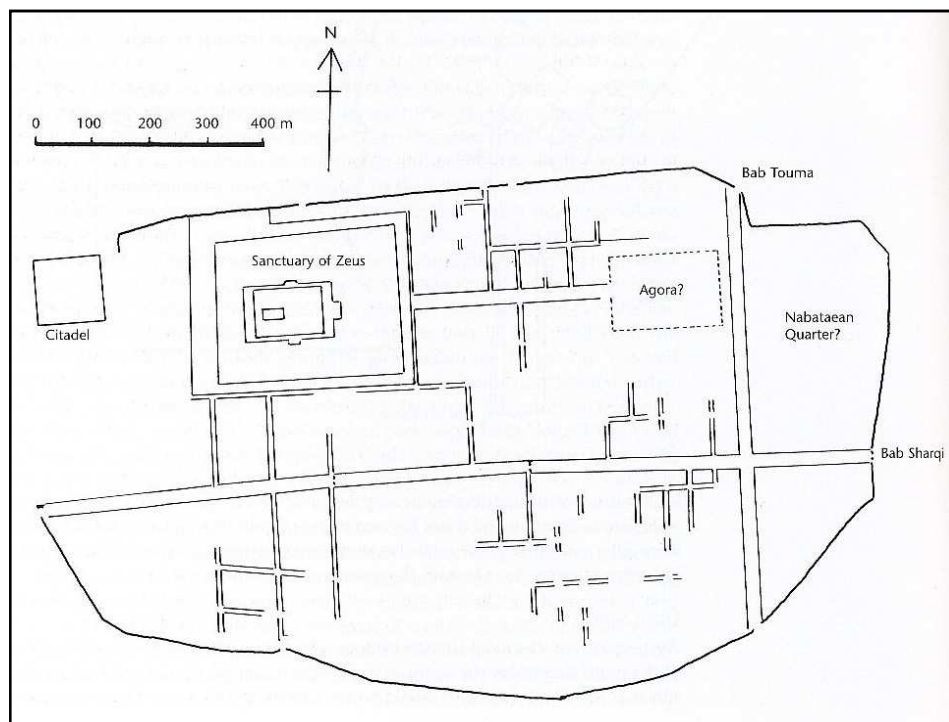
Plán 8, Palmýra

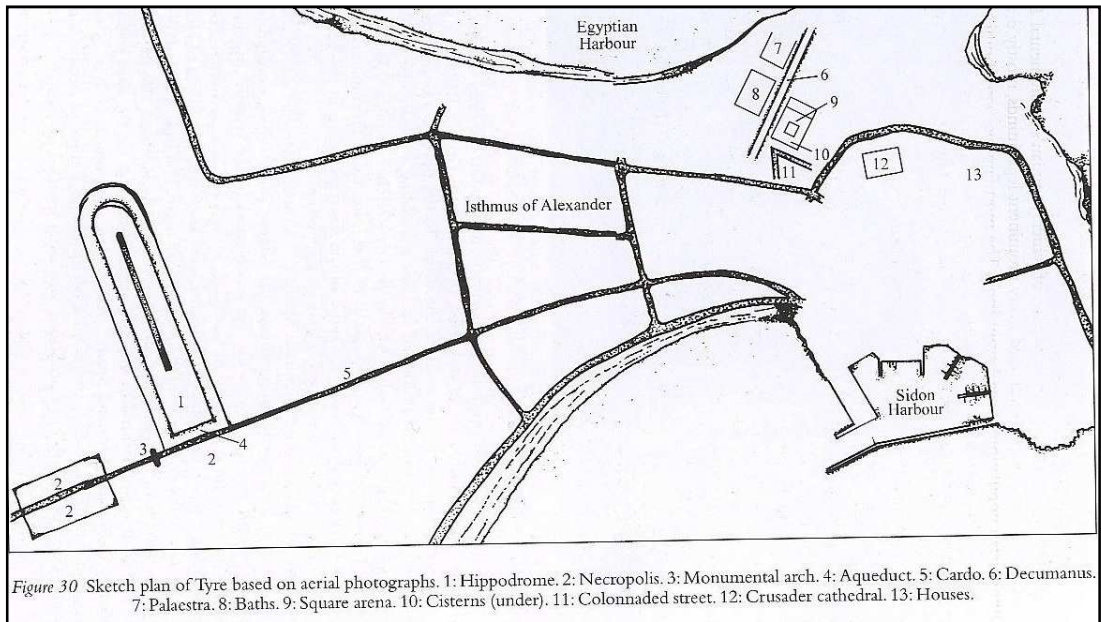
Plán 9, Palmýra, Diokleciánův tábor

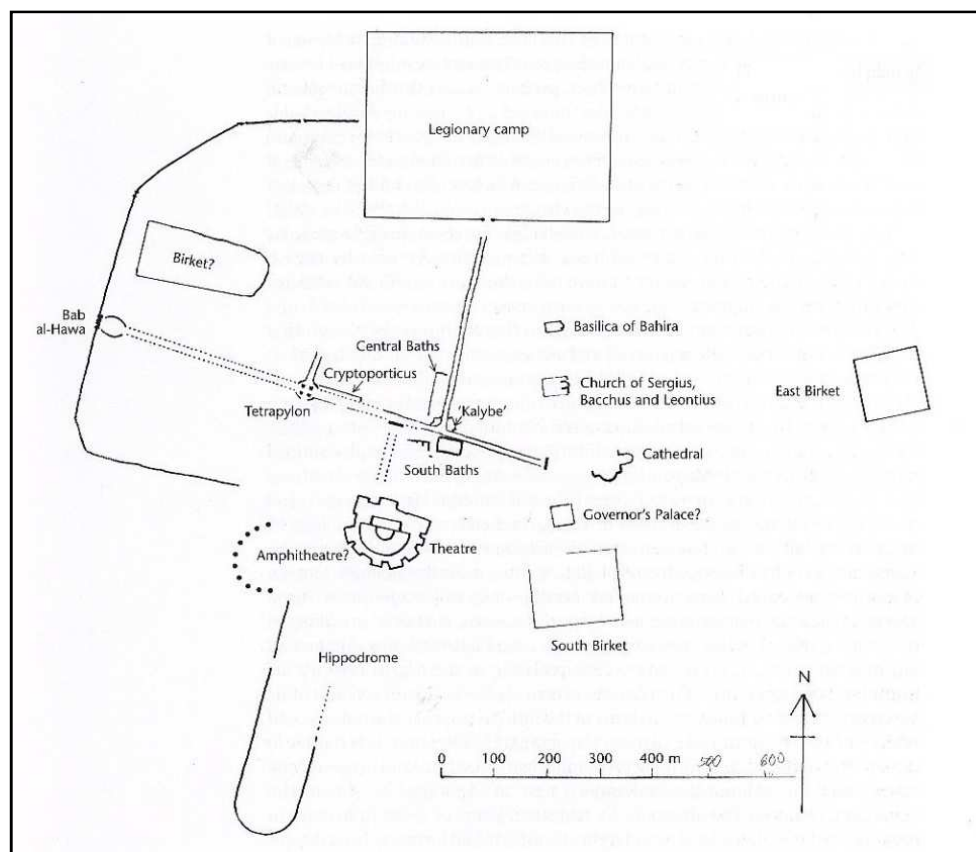
Plán 10, Apamea

Plán 11, Damašek

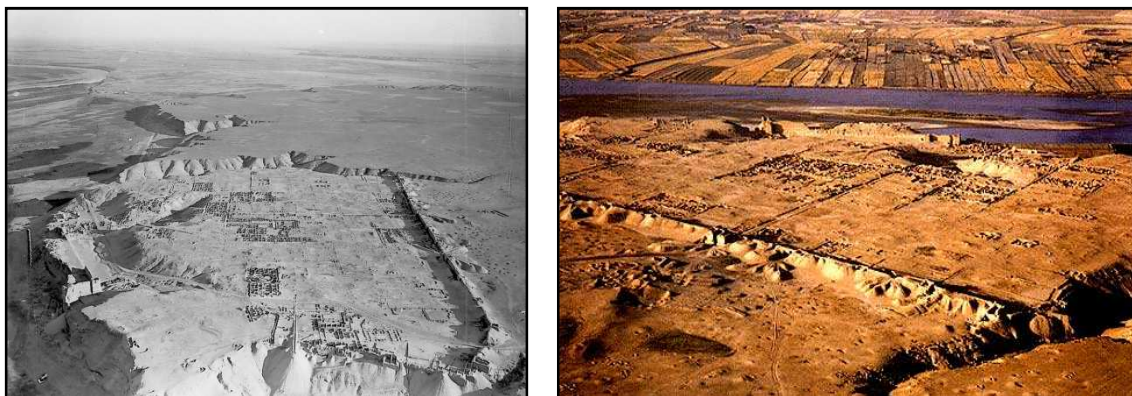

Plán 12, Tyros

Plán 13, Bostra

16.3 Fotografie

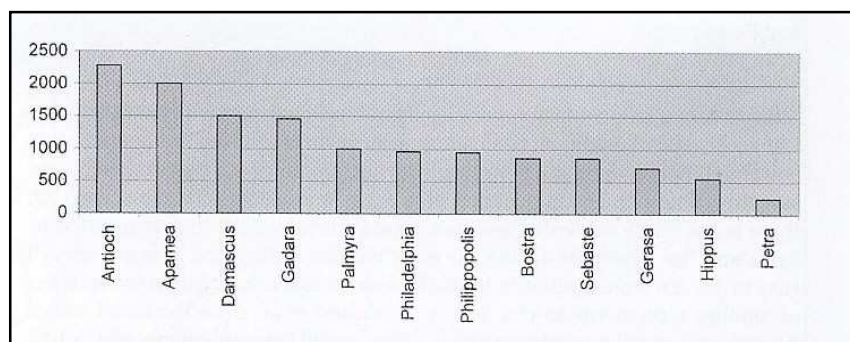
Obr. 1 a 2, Město Dura Europos

Obr. 3, Kolonádová ulice v Apamey

Obr. 4, Apamea, obchody lemující kolonádovou třídu

Obr. 5, Porovnání největších kolonádových tříd

Obr. 6, Palmýra, Kolonádová ulice

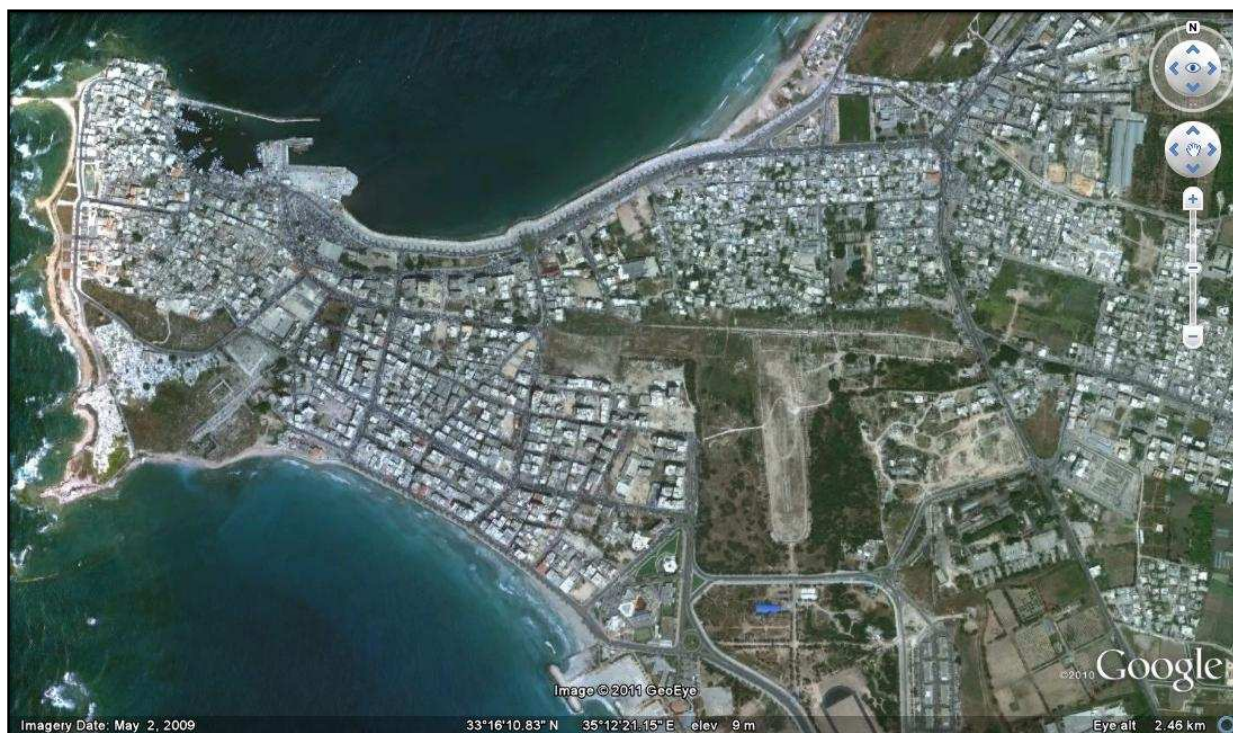
Obr. 7, Palmýra, tetrapylon

Obr. 8, Palmýra, jedna z hlavních bran s postranními oblouky

Obr. 9, Apamea, kolonádová ulice

Obr. 10, Tyros

Obr. 11, 12, 13, Divadlo v Bostře

Obr. 14, Mrtvá města

Obr. 15, 16, Městečko Serdžila

Obr. 17, Lávová Hauránská krajina

Obr. 18, Přehrada Harbaqa

Obr. 19, Sergiopolis, arkády